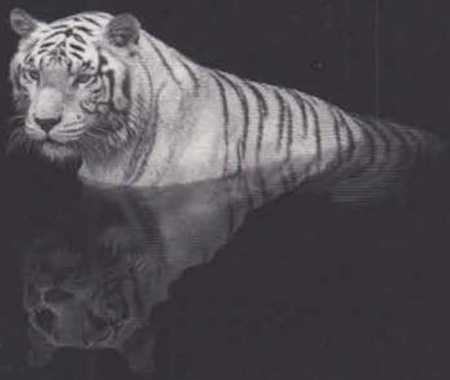
"Kendimi Emerson'a o denli yakın buluyorum ki onu övmekten çekiniyorum, çünkü kendimi övmüş gibi olmaktan korkuyorum."

- Nietzsche

Ralph Waldo Emerson

İNSANIN GÖRKEMİ

okuyan us

okuyan us

Felsefe / Din - 2

İnsanın Görkemi
Ralph Waldo Emerson

ISBN: 978-605-5134-00-6

Sertifika No. 13838

I. Baskı: İstanbul, Şubat 2013

Yayın Yönetmeni: Cem Mumcu
Yayın Koordinatörü: Kemal Kırar
İngiliceden Çevirenler: F. Cihan Dansuk - Pınar Öztamur
Editör: Aslı Uluşahin

Kapak Tasarımı: Ebru Demetgül
Grafik Uygulama: Zeynep Erim

Baskı ve Cilt: Duplicate Matbaa Çözümleri San. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sok. Fatih San. Sit. No. 12/102 Topkapı,
Zeytinburnu, İstanbul Tel.: (0212) 674 39 80, Faks: (0212) 565 00 61

Orijinal Adı: *Self-Reliance and Other Essays*

Copyright © Ralph Waldo Emerson (1803 – 1882), Self-Reliance 1841

Image Copyright Kjersti Joergensen, 2013
Used under license from Shutterstock.com

Kitabın düzeltisinde Dil Derneği Yazım Kılavuzu'nun 9. baskısı esas alınmıştır.
Eser, 60 gr. kâğıt üzerine 10,5 puntoluk Palatino fontuyla dizilmiştir.

Yayın hakları Okuyan Us'a aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık Tıbbi Malzeme ve
Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti
Fulya Mah. Mehmetçik Cad. Eser Apt. A Blok No. 30 D. 5-6
Fulya, Şişli, İstanbul Tel.: (0212) 272 20 85 - 86 Faks: (0212) 272 25 32

okuyanus@okuyanus.com.tr
www.okuyanus.com.tr

Ralph Waldo Emerson

İNSANIN GÖRKEMİ

İngilizceden Çevirenler:
F. Cihan Dansuk - Pınar Öztamur

okuyan us

Yazar Hakkında:

Deneme yazarı, şair ve filozof Ralph Waldo Emerson (1803-1882) özgüveni, özkültürü ve bireysel ifadeyi vurgulayan aşkıncı bir idealizm ortaya koymuştur. *Denemeler: Birinci Dizi (1841)* ve *Denemeler: İkinci Dizi (1844)* adlı yapıtlardan seçilen altı deneme ve bir söylev, Emerson'ın ahlaki idealizmin ana hatlarını ortaya koyan görüşlerinden örneklerin yanı sıra daha sonra düşüncelerine renk katan şüpheciliğe dair bir ipucu sunar. Başlıkta adı geçen ünlü denemenin yanında bu kitapta Emerson'ın *Tarih, Dostluk, İlahi Ruh, Şair* ve *Tecrübe* adlı denemeleri, Harvard İlahiyat Fakültesi'nde yaptığı meşhur ve çok okunan söylevi yer alır.

İçindekiler

Giriş 9

Denemeler'den (1841)

Tarih 13
Özgüven 37
Dostluk 65
İlahi Ruh 83

Denemeler: İkinci Dizi'den (1844)

Şair 105
Tecrübe 131
İlahiyat Fakültesi Söylevi 159

Dizin 181

Giriş

Bostonlu rahip, dergi editörü, günlük ve deneme yazarı, öğretim üyesi, şair ve filozof Ralph Waldo Emerson (1803-1882), yaşadığı dönemden günümüze kadar hem kendi ülkesinde hem de başka ülkelerde yazarları, düşünürleri büyük ölçüde etkilemiştir. Düşüncelerinin en katışıksız hali, *Denemeler (1841)* ve büyük ölçüde daha önceki konuşmalarını ve günlüğüne yazdıklarını içeren *Denemeler: İkinci Dizi (1844)* adlı yapıtlarda sunulmaktadır. Bu denemelerin en iyilerinden altısı, Emerson'ın Cambridge, Massachusetts'teki ilahiyat fakültesinde, 1838 yılında son sınıf öğrencilerine hitap eden tartışmalı "İlahiyat Fakültesi Söylevi"yle birlikte bu kitapta yer alıyor.

Emerson'ın (sınırsız özgüvenine dayalı olduğu açıkça görülen) iyimserliği, genç Amerikan ruhu için bir hayli yüreklendiriciydi. Ayrıca Emerson, gerçekten ulusal bir nitelik taşıyan edebiyat için kendi sırtında gerçek bir peygamber olup aynı anda Amerikalı entelektüelleri dünyadaki -özellikle de Avrupa'daki- ana akım kültüre dahil olmaya çağırıyordu. Din, epistemoloji ve öteki düşünce alanlarında sonsuz sorular soran biri olarak, kesinlikle şüphecilik çağının habercisiydi.

Denemeler'den
(1841)

Tarih

Büyük, küçük yoktur
Her şeyi yaratan ruh için:
Geldiği yerde, her şey
her yerden gelir.

Sahibi benim kürenin,
Yedi yıldızın ve güneş yılının,
Sezar'ın elinin, Platon'un beyninin,
İsa'nın kalbinin ve Shakespeare'in gayretinin.

Bütün bireylerde ortak olan bir zihin vardır. Her birey, aynı olana ve aynı olanın hepsine bir giriştir. Bir kez akıl hakkı verilen, bütün varlığın hür adamı olur. Platon'un düşündüğünü düşünebilir, bir azizin hissettiğini hissedebilir, herhangi birinin herhangi bir zaman başına geleni anlayabilir. Bu evrensel akla erişebilen, olan ya da yapılabilen her şeye bir taraftır, zira bu tek ve bağımsız bir aracıdır.

Bu aklın ürünlerinin kaydıdır tarih. Dehasını, günlerin sıralanışı resmeder. İnsan bütün tarihinden başka bir şeyle anlatılamaz. Acele etmeden, dinlenmeden insan ruhu en baştan beri kendine ait her melekeyi, her düşünceyi, her duyguyu uygun olaylarda dışavurur. Ancak düşünce her zaman olaydan önce gelir; tarihteki bütün olaylar önceden zihinde yasa olarak mevcuttur. Her yasayı da hâkim koşullar yaratır, doğanın sınırları sırayla birine can verir. İnsan, olaylar ansiklo-

pedisidir. Tek bir meşe palamudundan binlerce orman doğar. Mısır, Yunanistan, Roma, Galya, Britanya, Amerika ilk insanın içinde mevcuttur. Her devirde birlik, kraliyet, imparatorluk, cumhuriyet, demokrasi yalnızca insanın çok katmanlı ruhunun çok katmanlı dünyaya uyarlanmasıdır.

Bu insan aklı, tarih yazmıştır ve böyle okunmalıdır. Sfenks sırrını kendi çözmelidir. Bütün tarih tek bir insanın içinde ise hepsi bireysel tecrübeyle açıklanmalıdır. Hayatlarımızın saatleriyle çağlar arasında bir ilişki vardır. Soluduğum hava, doğanın zengin kaynaklarından geliyorsa, kitabımın üzerine düşen ışığı yüz milyonlarca kilometre uzaktaki bir yıldız sağlıyorsa, bedenimin dengesi merkezkaç ve merkezcil kuvvetlerinin dengesine dayanıyorsa, o zaman saatler çağlarla, çağlar da saatlerle açıklanmalıdır. Her insan, evrensel aklın vücut bulmuş bir başka halidir. Bütün nitelikleri insanın içinde mevcuttur. Özel olarak yaşadığı her yeni olay, büyük insan topluluklarının yaptıkları üzerine ışık tutar, hayatındaki buhranlar ise ulusal buhranları işaret eder. Her devrim, önce bir insanın zihninde düşüncedir, aynı düşünce bir başkasının da aklına gelince, o çağın anahtarı olur. Her köklü değişiklik, önce özel bir görüştür, bir kez daha özel bir görüş olunca, o zamanın sorununu çözecektir. Anlatılan bir olayın, inanılır ya da anlaşılır olması için benim içimdeki bir şeye karşılık gelmesi gerekir. Okudukça, Yunanlı, Romalı, Türk, papaz ve kral, şehit ve cellat olmalı, kendi gizli yaşantımızda bu imgeleri bir gerçekliğe bağlamalıyız, aksi halde hiçbir şeyi hakkıyla öğrenemeyiz. Hasdrubal ya da CesareBorgia'nın başına gelenler, bizim başımıza gelenler kadar, zihnin yetilerinin ve kokuşmuşluğun bir resmidir. Her yeni yasanın ve siyasi hareketin sizin için bir anlamı vardır. Kitabelerinin önünde durup şöyle deyin: "Bu maskenin altına sakladı kendini benim Proteus doğam." Bu, kendimize fazlasıyla yakın olma kusurumuzu düzeltir. Bu, eylemlerimize derinlik katar, nasıl yengeçler, oğlaklar, akrepler, terazi ve kova Zodyak'ta burçlar olarak asılı kaldığında kötülüklerinden arınıyorsa, ben de o uzaklarda-

ki Süleyman, Alkibiades ve Catiline'nin kişiliklerinde kendi kusurlarımı hararetten uzak bir biçimde görebilirim.

Belirli insanlara ve eşyalara değer veren, evrenin doğasıdır. Bunu içeren insan hayatı, gizemli ve dokunulmazdır, onu yasalar ve cezalarla sınırlarız. Nitekim, bütün yasalar nihai akıldan doğar, neredeyse hepsi açıkça bu ulu, sınırsız özün buyruğunu ortaya koyar. Varlık ruhu barındırır, muazzam ruhani gerçekler içerir, içgüdüsel olarak önce ona kılıçlar, yasalar, geniş ve karmaşık düzenlerle tutunuruz. Bu gerçeğe dair muğlak anlayış; günümüzün ışığı, iddiaların iddiası, eğitim, adalet ve merhamet talebi, özgüven eylemlerinden olan dostluğun ve sevginin, kahramanlığın ve büyüklüğün temelidir. Farkında olmadan hep üstün varlıklar olarak kabul edilmemiz olağanüstüdür. Evren tarihi; şairler, yazarlar, o görkemli tasvirlerinde -papazların, imparatorların saraylarında, iradenin ya da dehanın zaferlerinde- hiçbir yerde işitme duyumuzu kaybetmemize sebep olmaz; onları rahatsız ettiğimizi, bunun daha iyiler için olduğunu hissettirmez, daha ziyade, en büyük vuruşlarında kendimizi evimizde hissettiğimiz doğrudur. Shakespeare'in kral hakkında bütün söyledikleri, köşedeki delikanlının orada söyledikleri kendisi için doğru gibidir. Tarihteki önemli anlarda, insanlığın büyük buluşlarında, büyük direnişlerde, büyük başarılarında aynı duyguları paylaşırız, zira yasa çıkarılmıştır, deniz araştırılmıştır, bir yer bulunmuştur, bir darbe indirilmiştir bizim için; tıpkı orada biz olsak yapacağımız ya da alkışlayacağımız gibi.

Koşula ve kişiliğe aynı ilgiyi gösteririz. Zenginlere saygı duyarız, çünkü dışarıdan bakınca insana has, bize has olduğunu hissettiğimiz o özgürlüğe, güce ve inceliğe sahiplerdir. O yüzden, Stoacıların, Doğu'dakilerin ya da modern denemecilerin bilge insan hakkında bütün söyledikleri, her okuruna kendi düşüncesini anlatır, erişmediği ancak erişebileceği benliğini tarif eder. Bütün edebiyat, bilge insanın kişiliğini anlatır. Kitaplar, anıtlar, resimler, sohbetler, geliştirdiği özellikleri bulduğu portrelerdir. Sessiz ve belagati kuvvetli olan,

ona methiyeler düzer ve seslenir, nereye gitse kişisel dokundurmalarla uyarılır. Dolayısıyla, gerçekten istekli birinin, asla söylemde kişisel ve övgü dolu imalar araması gerekmez. Övgüyü duyar, ama kendisiyle ilgili olanı değil, daha tatlısını, peşinde olduğu kişiliğe dair övgüyü duyar, kişilikle ilgili söylenen her sözcükte, dahası gerçekten de her olayda ve koşulda -akan nehirde, hışırdayan mısırlarda- duyar övgüyü. Methiyeler düzülür, hürmet gösterilir, aşk akıp gider dilsiz doğadan, dağlardan ve gökkubbedeki ışıklardan.

Uykudan ve geceden düşmüş gibi olan bu imaları güpegündüz kullanalım. Öğrenci, tarihi edilgen değil, etkin biçimde okuyacaktır, asıl metin olan kendi hayatına ve onun şerhi kitaplara saygı duymak için. Böylece mecbur kalan tarih perisi ilham verecektir, kendilerine saygı duymayanlara asla vermeyeceği gibi. Eski çağlarda, isimleri uzaklarda çınlayan adamların yaptıklarının, onun bugün yaptığından daha derin bir anlam taşımadığını düşünen herhangi birinin, tarihi hatasız okumasını beklemiyorum.

Dünya, her insanın eğitimi için vardır. Tarihte onun hayatına bir şekilde denk düşmeyen herhangi bir çağ, toplum ya da eylem biçimi yoktur. Her şey, harika bir biçimde kendini sadeleştirip erdemini ona vermeye meyillidir. Bütün tarihi kendi kişiliğinde yaşayabileceğini görmelidir. Kralların, imparatorların zorbalığına katlanmadan evinde oturmalı, bütün coğrafyadan ve dünyadaki bütün devletlerden daha büyük olduğunu bilmelidir; tarihin genellikle okunduğu bakış açısını, Roma'nın, Atina'nın, Londra'nın bakış açısını, kendisine aktarmalı, mahkemenin kendisi olduğuna dair hükmünü inkâr etmemelidir; İngiltere'nin ya da Mısır'ın ona söyleyecek sözü varsa, o zaman davayı görecektir, yoksa sonsuza kadar sessiz kalmalarına izin verecektir. Gerçeklerin gizli anlamlarını taşıdığı o yüksekten bakışa erişmeli ve onu sürdürmelidir, şiirle olayların kayıtları da öyledir. Zihnin içgüdüsü, doğanın amacı, tarihin işaret veren öykülerini kullanışımızda kendi sırlarını ele verir. Zaman, parlayan gökyüzüne savurur ger-

çeklerin katı köşeliliğini. Hiçbir çapa, tel, çit bir gerçeğin gerçek olarak kalmasını sağlamaz. Babil, Truva, Sur, Filistin ve hatta eski Roma çoktandır kurmacaya aktarılıyor. Cennet bahçesi, Gibeon'da güneşin sabit kalması o zamandan beri bütün uluslar için şiirden ibarettir. Gerçeğin ne olduğu kimin umurunda ki, biz ondan ölümsüz bir simge olarak semaya asacağımız bir takımyıldız yapmışken? Londra, Paris ve New York aynı yoldan gitmelidir. Napolyon, "Tarih, hakkında mutabık olduğumuz bir masaldan başka nedir ki?" demiş. Bu hayatımız, Mısır, Yunanistan, Galya, İngiltere, savaş, sömürgecilik, kilise, mahkeme ve ticaret çevresinde sıkışıp kalmış; pek çok kasvetli ve canlı çiçeklerle, yabani süslerle olduğu gibi. Bunlardan daha fazla söz etmeyeceğim. Sonsuzluğa inanıyorum. Yunanistan'ı, Asya'yı, İtalya'yı, İspanya'yı ve Adaları -her bir çağın ve bütün çağların dehasını ve yaratıcı ilkesini- kendi zihnimde bulabilirim.

Kendi özel yaşantımızda hep tarihin çarpıcı gerçekleriyle karşılaşıyor ve onları burada doğruluyoruz. Bütün tarih öznel hale gelir, başka deyişle, aslında tarih yoktur, yalnızca biyografi vardır. Her zihin, kendisi için bütün dersi öğrenmelidir, bütün yeryüzünü elden geçirmelidir. Görmediğini, yaşamadığını bilmeyecektir. Eski çağın kolaylık olsun diye bir formül ya da kural olarak somutlaştırdığı şey, o kuralın yarattığı duvar yüzünden kendisini doğrulamanın sağlayacağı bütün faydayı yitirecektir. Bir yerde, bir zaman o kaybın tazmin edilmesini talep edecek ve kayıp tazmin edilecektir, o işi kendi yaparak. Ferguson, astronomide uzun süredir bilinen pek çok şeyi keşfetmiştir. Onun için ne güzel.

Tarih bu olmalıdır, aksi halde hiçbir şey değildir. Devletin çıkardığı her yasa insan doğasındaki bir hakikati ortaya koyar, hepsi bu. Her hakikatin nedenlerini görmeliyiz içimizde, nasıl olabildiğini ve olması gerektiğini görmeliyiz. O yüzden, her bir özel ve kamu çalışmasının önünde durunuz; Burke'ün bir konuşmasının, Napolyon'un bir zaferinin, Sir Thomas More'un, Sidney'in, Marmaduke Robinson'ın şahadetinin,

Fransız Korku Krallığı'nın, Salem'deki cadıların idamının, Paris'teki ya da Providence'taki fanatik Diriliş'in ve Hayvan Manyetizması'nın önünde durunuz. Benzer bir tesir altında aynı şekilde etkilenmemiz ve aynı şeye ulaşmamız gerektiğini varsayarız; akranımızın, benzerimizin attığı adımlar konusunda zihinsel olarak ustalaşmayı ve onların yüksekliğine ya da alçaklığına ulaşmayı hedefleriz.

Eski çağlara dair araştırmalar, piramitlere, kazılmış şehirlere, Stonehenge'e, Ohio'nun çemberlerine, Meksika'ya, Memphis'e saygıyla yaklaşan merak duygusu, bu vahşi, yabani, akla sığmaz Orada'yı ya da O Zaman'ı ortadan kaldırma ve onun yerine Burada ve Şimdi'yi sunma arzusudur. Belzoni, Teb'deki mumya mezarlarını, piramitleri kazar ve ölçer ta ki o müthiş yapıtla kendisi arasındaki farkın sonunu görebilene kadar. Bunun kendisi gibi -çok ateşli ve istekli- bir insan tarafından yapıldığını ve kendisinin de aynı şekilde çalışabileceğini görüp genel ve ayrıntılı olarak kendisini tatmin ettiği zaman, sorun çözülür, düşüncesi tapınaklarda, sfenkslerde ve yeraltı mezarlıklarında yaşamaya devam eder, tatmin duygusuyla içlerinden geçer, zihinlerde yine yaşarlar ve var olurlar.

Bir gotik katedral, bizim tarafımızdan yapıldığını ve yapılmadığını doğrular. Elbette bir insan tarafından yapılmıştır, ancak kendi insanlarımız arasında bulamayız onu. Ancak yapılışının tarihiyle ilgileniriz. İnşa edenin yerine koyarız kendimizi. Orman sakinlerini, ilk tapınaklarını, ilk türüne olan bağlılığı, ulusun zenginliği arttıkça içindeki süslemeleri, oymacılıkla ahşaba verilen değeri, bunun katedralin kocaman bir kayadan oyulmasına yol açmasını hatırlarız. Bu süreçten geçip Katolik Kilisesi'ni, haçını, müziğini, tören alaylarını, azizlerin günlerini, puta tapmayı buna eklediğimiz zaman, manastır kilisesini yapan adam gibi olduk, nasıl olduğunu ve olması gerektiğini gördük. Yeterli sebebimiz var.

İnsanlar arasındaki fark, çağrışım ilkelerindedir. Bazıları nesneleri renklerine, boyutlarına ve başka niteliklere göre

sınıflandırır, bazıları içkin benzerliklerine ya da sebep-sonuç ilişkisine göre sınıflandırır. Zihin, sebeplerin daha açık görünmesine doğru yol alır, yüzeysel farklılıklara aldırmaz. Şair, filozof, aziz için her şey yakın ve kutsaldır, bütün olaylar kazançlı, bütün günler mübarek, bütün insanlar ilahidir. Zira göz hayata dikilmiştir, koşullar hiçe sayılmıştır. Her kimyasal madde, her bitki, her hayvan kendi gelişiminde sebebin birliğini, görünüşün çeşitliliğini öğretir.

Hava ya da bulut kadar yumuşak ve akışkan, bu her şeyi yaratan doğa tarafından büyütülmüş ve çevrili olan bizler neden böylesi katı müşkülpesentler olmalı ve birkaç şekli büyütmeliyiz? Neden zamanı, boyutu ya da şekli önemsemeliyiz? Ruh onları tanımaz, deha ise -kuralına uyarak- küçük bir çocuğun bir aksakallıyla ve kiliselerde oynadığı gibi onlarla oynamayı bilir. Deha sebep-sonuç ilişkisine dayalı düşünceyi inceler ve her şeyin ta menşeinde, bir küreden çıkan ışınların, düşmeden önce sonsuz çapa ayrıldığını görür. Bir zerrenin, doğadaki ruhgöçünü gerçekleştirirkenki bütün maskelerini seyreder deha. Sinek, tırtıl, larva, yumurta, durağan birey, sayısız birey aracılığıyla sabit türleri inceler, pek çok tür aracılığıyla cinsleri, bütün cinsler aracılığıyla değişmez türü, hayat düzenindeki bütün âlemler aracılığıyla da sonsuz birliği inceler. Doğa, değişken bir buluttur; hep aynı olan ve hiç aynı olmayan. Aynı fikri türler topluluğuna atar, tıpkı bir şairin tek bir hisseden yirmi hikâye çıkarması gibi. Maddenin katılığı ve kabalığı arasında, incelikli bir ruh her şeyi kendi arzusuna göre büküp eğer. Sert olan, yumuşak ancak belirli bir şekle akar, ona bakarken ben ana hatları ve dokusu tekrar değişir. Hiçbir şey şekil kadar geçici değildir, ancak asla da aslını inkâr etmez. İnsanoğlunda halen daha aşağı ırklardaki esaret nişanlarına hürmet ettiğimiz her şeyin kalıntılarını ya da izlerini ararız; ancak bunlar onda onun asaletini ve zarafetini güçlendirir, tıpkı Aiskhylos'ta Io'nun bir ineğe dönüştürülmesinin hayal gücünü incitmesi ancak sonra Mısır'da -kaşlarının müthiş süsü, hilal şeklindeki boynuzları dışında

dönüşümün hiçbir kalıntısı olmadan, güzel bir kadın halinde- İsis olarak Osiris-Zeus'la karşılaşması gibi!

Tarihin kimliği eşit derecede içkindir, çeşitlilik ise eşit derecede aşikârdır. Yüzeyde sonsuz bir çeşitlilik, merkezde ise sebebin basitliği vardır. Bir insanın -aynı kişiliği gördüğümüz- kaç hareketi vardır ki! Bilgi kaynaklarımızı Yunan dehasına göre gözlemleyin. Herodot'un, Tukidides'in, Ksenophon'un ve Plutarkos'un sağladığı haliyle, o insanların sivil tarihine sahibiz, nasıl insanlar olduklarına ve ne yaptıklarına dair çok yeterli bir anlatı. Edebiyatlarında, epik ve lirik şiirlerde, tiyatro oyunlarında ve felsefede, kapsamlı bir biçimde, bizim için yine aynı ulusal zihniyet ifade edilmiştir. Sonra yine mimarilerinde de düz çizgi ve kareyle sınırlı, inşa edilmiş bir geometriden ve ölçülü olmaktan doğan güzellikte bir kez daha karşımıza çıkar. Sonra "ifade dengesindeki dil", azami hareket özgürlüğündeki biçimin çokluğu, Tanrıların huzurunda dini bir raks sunan adanmışlar gibi asla ideal dinginliği bozmayan, insanı sarsan bir acı çekmesine ve ölümcül kavgaya tutuşmuş olmasına rağmen dansın adabını ve figürlerini asla bozmaya cüret etmeyen bir de heykelde karşımıza çıkar. Üstün insanların dehasında dört katmanlı bir temsil vardır: Duyular sözkonusu olduğunda Pindaros'un övgüsüne, mermerden insan başlı ata, Parthenon'un sütunlu avlusuna ve Phokion'un son hareketlerine benzemeyen başka ne vardır?

Herkes böylesi yüzler ve şekiller görmüştür, onları andıran herhangi bir özellik olmadan, bakanın üzerinde benzer bir etki bırakırlar. Belirli bir resim ya da dize -aynı imge katarını canlandırmasa, aradaki benzerlik duyularla asla algılanamasa da- bir dağdaki doğa yürüyüşüyle aynı duyguyu tetikler, esrarengiz bir durumdur ve anlaşılamaz. Doğa, çok az sayıdaki yasanın sonsuz bileşimi ve tekrarıdır. O iyi bilinen eski havaları sayısız farklı biçimde mırıldanır.

Doğa, eserlerinde yüce bir ailevi benzerlik içerir, en beklenmedik yerlerde benzerliklerle bizi şaşırtmaktan zevk alır.

Bir keresinde bir dağın kel zirvesini hatırlatan, bir orman kabilesinin ihtiyar reisinin kafasını gördüm, kaşının yanındaki çizgiler de kayanın katmanlarını akla getiriyordu. Edası, Parthenon'un frizlerindeki ve eski Yunan sanatının kalıntılarındaki yalın ve hayranlık uyandıran heykellerin ihtişamıyla aynı olan insanlar vardır. Bütün çağların kitaplarında bulunabilecek aynı niteliklerin bileşkesi mevcuttur. Guido'nun -içindeki atların yalnızca bir sabah bulutu olduğu- Rospigliosi Aurora'sı bir sabah düşüncesinden başka nedir ki? Herhangi biri, belirli ruh hallerinde eşit ölçüde meyilli ve isteksiz olduğu çeşitli eylemleri gözlemleme zahmetine girecek olursa, benzerlik zincirinin ne kadar kalın olduğunu da görecektir.

Bir ressam bana hiç kimsenin bir şekilde ağaca benzemeyen bir ağaç ya da yalnızca hatlarını inceleyerek bir çocuk çizemeyeceğini söyledi, ancak hareketlerini ve oyunlarını bir süre seyrederek ressam, onun doğasına girer ve sonra onu her türlü ifadeyle istediği gibi çizebilir. O yüzden, Roos "bir koyunun en derindeki doğasına girmiştir" Bir araştırmada görevli olup -kayaların jeolojik yapısı ona anlatılmadan kayaların eskizini çizemediğini fark eden- çizim yapan birini tanıyorum. Çok farklı yapıtların ortak kökeninde belirli bir düşünme hali vardır. Aynı olan ruhtur, hakikat değil. Esasen pek çok el becerisinin meşakkatle kazanılmasıyla değil, derin bir vehimle sanatçı belirli bir etkinliğe, başka ruhları uyandırma kudretine erişir.

"Sıradan ruhlar yaptıklarıyla, daha asil ruhlar ise oldukları şeyle öderler" denir. Peki neden? Çünkü eylemleri ve sözleri, görünüşü ve görgüsüyle içimizde derin bir doğa uyanır, bir heykel ya da resim galerisinin yarattığı gücün ve güzelliğin aynısıdır bu.

Sivil tarih ve doğa tarihi, sanat ve edebiyat tarihi bireysel tarih açısından açıklanmalıdır ya da laf olarak kalmalıdır. Bizimle ilgili olmayan, bizi ilgilendirmeyen hiçbir şey yoktur -krallık, üniversite, ağaç, at, nal- her şeyin kökü insandadır. Santa Croce ve St. Peter Katedrali ilahi bir modelin yavan kop-

yalarıdır. Strasburg Katedrali, Steinbach'daki Erwin'in ruhunun maddi bir suretidir. Gerçek şiir, şairin zihnidir, gerçek gemi gemiyi inşa edendir. İnsanı açabilecek olsaydık, yapıtının son serpilişinin ve filizlenmesinin sebebini görmeliydik, tıpkı deniz kabuğundaki her bir kıvrımın ve tonun, balığın salgı organlarında önceden var olması gibi. Hanedanlığın ve şövalyeliğin hepsi görgüdür. Görgülü bir insan, asalet unvanlarının katabileceği bütün süslerle birlikte isminizi telaffuz edecektir.

Her gün yaşanan sıradan tecrübe, eski bir tahmini bize hep doğrular ve daha önceden duyduğumuz, gördüğümüz ancak aldırış etmediğimiz sözcükleri ve işaretleri dönüştürür. Ormanda birlikte at bindiğimiz bir hanım, bana ormanların ona sanki beklermiş gibi geldiğini söylemişti, sanki ormanda yaşayan periler yolcu geçene kadar yapacaklarını askıya almışlar gibi; bu da şiirde bir insanın yaklaşmasıyla perilerin dansının aniden kesilmesi şeklinde geçen bir düşüncedir. Gece yarısı bulutların ardından çıkıp yükselen ayı gören, ışığın ve dünyanın yaratılışında hazır bulunan bir Başmelek gibidir. Bir yaz günü kırda yanımdaki kişinin bana kocaman bir bulutu işaret ettiğini hatırlıyorum, ufuk çizgisine paralel çeyrek mil uzunluğunda, kiliselerde resmedilen meleklere pek benzeyen bir buluttu; ortasında yuvarlak -gözlere ve ağza benzetilmesi kolay- bir kısım, yanlarda ise onu destekleyen simetrik kanatlar vardı. Gökyüzünde bir kez görünen sık sık görünebilir, şüphesiz aşina olunan o süsün ilk örneğiydi. Bir kez yazın gökyüzünde bir şimşek silsilesi görmüştüm, bana Yunanlıların Zeus'un elindeki yıldırımı resmederken doğadan ilham aldıklarını göstermişti. Taş bir duvarın yanındaki kar birikintisi görmüştüm, mimarideki bir kuleye bitişik kıvrım fikrini veren oydu apaçık.

Özgün koşullarla kendimizi çevreleyince, herkesin ilkel evlerini nasıl süslediğini gördükçe, mimarideki düzenleri ve süsleri en baştan keşfederiz. Dorik tapınaklar, Dorların yaşadığı ahşap kulübelere benzer. Çinlilerin pagodası apaçık Ta-

tar çadırıdır. Hint ve Mısır tapınakları halen atalarının höyüklerini ve toprak altındaki evlerini açığa çıkarır. Etiyopyalılar hakkındaki araştırmasında Heeren, "Yaşayan bir kayada ev ve mezar yapma geleneği, Nübye Mısır mimarisinin temel niteliğini çok doğal bir biçimde belirlemiş, devasa şeklini almıştır. Doğanın hazırladığı bu mağaralarda, göz muazzam şekillere ve kütlelere alışmıştı, böylece sanat doğanın yardımına koştuğunda, kendisinden bir şey kaybetmeden daha küçük bir ölçeğe geçememişti. Yalnızca devlerin gözcüler olarak oturabileceği ya da içerideki sütunlara dayanabileceği bu devasa alanlarla ilişkilendirilen olağan büyüklükteki hevkellere ya da muntazam sundurmalara ve kanatlara ne olurdu?" der.

Gotik kilise, açıkça bütün o dallarıyla ormandaki ağaçların heybetli ve şen bir kemere kaba bir biçimde uyarlamasından doğmuştur; yarık sütunların kemerleri de onları birbirine bağlayan söğüt dallarını simgeler. Hiç kimse çam ormanlarının içinden açılmış bir yolda korunun mimari görüntüsüne çarpılmadan yürüyemez; özellikle de kışın, diğer bütün ağaçların yavanlığı Saksonların o alçak kubbesine benzediği zaman. Kışın öğleden sonra korulukta -ormanın çıplak ve birbirini kesen dallarının arasından görünen gökyüzünün renklerinde- Gotik katedralleri süsleyen vitray camlı pencerenin nereden doğduğunu kolayca görebilir insan. Hiçbir doğa âşığı da -inşa edenin zihninin ormana boyun eğdiğini; keskisinin, hızarının, rendesinin ormanın eğrelti otlarını, çiçeklerinin dikenlerini, salkımlarını, karaağacını, meşesini, çamını, köknarını ve ladinini taklit ettiğini hissetmeden- o eski Oxford ve İngiliz katedrallerine giremez.

Gotik katedral, insanoğlundaki doymak bilmez ahenk arzusunun boyunduruğu altında, taş içinde çiçek açar. Granit dağ -bitkiye has bir güzelliğin havai orantısı ve derinliğinin yanında hafif ve narin mükemmeliyetiyle- ölmez bir çiçeğe dönüşür.

Aynı şekilde, bütün genel hakikatlerin bireyselleştirilmesi, bütün özel hakikatlerin de genelleştirilmesi gerekir. Böylece

aniden tarih akışkan ve gerçek, biyografi ise derin ve yüce hale gelir. Acem, nasıl mimarisinde lotusla palmiyenin gövdesini ve çiçeğini narin sütunlarında ve sütun başlıklarında taklit ettiyse, İran saltanatı da muhteşem devrinde asla barbar kavimlerinin göçebeliğinden vazgeçmemiş, baharı geçirdikleri Ecbatana'dan yazın Susa'ya, kışın ise Babil'e geçmişlerdir.

Asya ile Afrika'nın erken tarihinde "göçebelik ve tarım" iki karşıt olgudur. Asya ile Afrika'nın coğrafyası göçebe hayatını gerekli kılıyordu. Ancak göçebeler, toprağın ve bir pazarın getirilerinin şehirler kurmaya sevk ettiği insanların tümü için dehşet kaynağıydı. Dolayısıyla, göçebeliğin yarattığı tehlike yüzünden, tarım ilahi bir emirdi. Geç dönem ve medeni İngiltere ve Amerika ülkelerinde, bu eğilimler halen daha -ulus ve birey olarak- bu eski savaşın derdindedir. Afrika'nın göçebeleri, sığırları deli eden ve bu yüzden kabileyi yağmurlu bir mevsimde göç etmeye zorlayan at sineklerinin saldırıları yüzünden gezinmek ve sığırları yükseklerdeki kumlu bölgelere götürmek zorunda kalıyorlardı. Asya'nın göçebeleri aydan aya otlakları takip ediyorlardı. Amerika ile Avrupa'da ise göçebeliğin sebebi ticaret ve meraktı; elbette Astaboras'ın at sineklerinden Boston Körfezi'nin Anglo ve İtalomani'sine bir geçişti bu. Düzenli olarak dini hac ziyaretinin emrolunduğu kutsal şehirler ya da ulusal bağları kuvvetlendirmeye meyilli katı kanunlar ve gelenekler, eski gezginlerin kontrolündeydi, uzun konaklamanın toplam değerleri günümüzün gezginciliğini kısıtlar. İki eğilimin karşıtlığı bireylerde daha az etkin değildir, zira macera aşkı ya da huzur aşkı üstün gelir. Gürbüz ve rahat biri, hızla evcilleşme yetisine sahiptir, arabasında yaşar ve bir Kalmuk kadar kolayca bütün enlemlerde gezinir. Denizde, ormanda ya da karda kendi ocağındaymış gibi mutludur, sıcak bir yerde uyur, aynı afiyetle yemeğini yer ya da belki de bu becerisinin kaynağı daha derinlerde, ileri düzeydeki gözlem yetisindedir, gözleri yeni, taptaze nesnelerle karşılaştığında ilgisini çekiyordur. Kırda yaşayan uluslar, umarsızlığa muhtaç ve açtı; bu zihinsel göçebelik -aşırı oldu-

ğunda- nesnelerin çokluğu yüzünden güç kaybı nedeniyle zihni iflas ettirir. Öte yandan, yuva kurma zekâsı, hayat unsurlarının tümünü kendi topraklarında bulmaktan duyulan itidal ya da memnuniyettir, yabancı karışımlarla canlanmazsa yeknesaklık ve yozlaşma tehlikelerini içinde barındıran.

Bireyin -kendisi olmaksızın- gördüğü her şey, ruh haliyle örtüşür, böylece her şey onun için anlaşılabilirdir; zira onun ileriye dönük düşüncesi, onu o gerçeğin ya da silsilenin ait olduğu hakikate götürür.

İlkel dünyaya, Almanların "Vorwelt" (tarih öncesi) dedikleri dünyaya, kendi içimde dalabilir, yeraltı mezarlıklarında, kütüphanelerde, viranelerdeki kırık dökük kabartmalarda ve heykel gövdelerinde el yordamıyla onu arayabilirim.

Bütün insanların -epik çağdan ya da Homeros'un çağından dört beş yüzyıl sonrasındaki Atinalıların ve Spartalıların evcil hayatına kadar bütün dönemler dahil olmak üzere- Yunan tarihine, edebiyatına, sanatına ve şiirine duyduğu o ilginin temelinde ne vardır? Her insan kendi içinde bir Yunan döneminden geçmez de ne yapar? Yunan devri, bedensellik, duyuların mükemmeliyeti, bedenle sıkıca birleşmiş bir ruh çağıdır. Bu çağda heykeltıraşa Herkül, Güneş Tanrısı, Zeus modellerini sağlayan insan formları mevcuttur, modern şehirlerin sokaklarında dolu olan -yüz hatlarının bulanık ve karmaşık olduğu- o formlar gibi değildir bunlar; net, keskin çizgileri ve simetrik hatları vardır, göz çukurları öylesine yerleştirilmiştir ki, böylesi gözlerin kısılması ve yana doğru kaçamak bakışlar atması mümkün değildir de kafanın tamamıyla dönmesi gerekir. O dönemin hareketleri de yalın ve serttir. Kişisel özelliklere -cesarete, hitaba, kendine hâkimiyete, adalete, güce, çabukluğa, gürül gürül akan bir sese, geniş bir göğse- saygı gösterilir. Lüks ve zarafet bilinmez. Seyrek bir nüfus ve yoksulluk her insanı, kendi uşağı, aşçısı, kasabı ve askeri kılar, kendi ihtiyaçlarını karşılama alışkanlığı bedeni müthiş bir icraata sahip olacak biçimde eğitir. Agamemnon ve Homeros'un *Diomedes*'i böyledir işte, Ksenophon'un *On Binlerin*

Ricatı'nda yansıttığı görüntü ve yurttaşlarının görüntüsü pek farklı değildir. "Ordu, Ermeni diyarındaki Teleboas Nehri'ni geçtikten sonra, çok kar yağdı, askerler karla kaplı yerde sefil bir halde yatıyordu. Ancak Ksenophon ayağa kalktı, çıplaktı, bir balta alıp odun yarmaya başladı, bunun üzerine ötekiler de kalktılar ve aynısını yaptılar." Ordusunda sınırsız bir konuşma özgürlüğü vardı. Yağma için kavga ediyorlar, her yeni emir üzerine generallerle atışıyorlardı. Ksenophon herhangi biri kadar sivri dilli, çoğundan ise daha da sivri dilliydi, dolayısıyla hiçbir lafın altında kalmıyordu. Bunun -tıpkı büyük çocuklarınki gibi ahlak kurallarına ve böylesine gevşek bir disipline sahip- büyük çocuklardan oluşan bir çete olduğunu kim görmüyordu ki?

Kadim tragedyanın -hatta bütün eski edebiyatın- kıymetli cazibesi, insanların sade ve basit bir dil konuşmasındandır, sanki -fikir yürütme alışkanlığı henüz baskın bir zihinsel alışkanlık haline gelmeden- farkında olmaksızın muazzam bir akliselim sahibi insanlar gibi konuşurlar. Antik olana hayranlığımız eski olana hayranlık değil, doğal olana hayranlıktır. Yunanlılar mütefekkir değillerdir, ancak duyuları ve sağlıkları mükemmel olup dünyadaki en iyi beden yapısına sahiplerdir. Yetişkinler, çocuklara has bir sadelik ve zarafetle hareket ediyordu. Vazolar, tragedyalar ve heykeller yarattılar, sağlıklı duyuların yapacağı gibi, yani zevk sahibi bir biçimde. Sağlıklı bir fiziğin var olduğu bütün çağlarda böylesi şeylerin yapılmasına devam edildi, şimdi de yapılıyor, ancak sınıf olarak, üstün düzenleri sayesinde, herkesi geçtiler. Yetişkinliğin enerjisiyle çocukluğun merak uyandıran şuursuzluğunu birleştirdiler. Bu hareketlerin cazibesi, yetişkine ait olup bir zamanlar çocuk olmalarından dolayı herkes tarafından bilinmelerinden kaynaklanır, bunun yanı sıra bu niteliklere sahip olmayı sürdüren bireyler her zaman vardır. Çocuksu dehaya ve doğuştan gelen enerjiye sahip biri yine de Yunanlıdır, Helen adlı ilham perisine olan aşkımızı tazeler. Philoktetes'teki doğa aşkına hayranım. Uykuya, yıldızlara, kayalara, dağlara ve dalgalara dair

bu güzel kesitleri okurken, zamanın çekilen deniz gibi akıp gittiğini hissederim. İnsanın sonsuzluğunu, düşüncesinin niteliğini hissederim. Görünüşe göre, Yunanlının da benim gibi benzer ahbapları vardı. Güneş ile ay, su ile ateş tıpkı benim kalbime dokunduğu gibi dokunmuştu onun kalbine. Sonra Yunan ve İngiliz, klasik ile romantik ekoller arasındaki o yere göğe sığdırılamayan ayrım yüzeysel ve yavan görünür. Platon'un bir düşüncesi benim bir düşüncem haline geldiğinde, Pindaros'un ruhunu ateşleyen bir hakikat benim ruhumu da ateşlediğinde, zaman yoktur artık. İkimizin bir algıda buluştuğumuzu, ikimizin ruhunun aynı renge çaldığını ve tek bir renkte birleştiğini hissettiğim zaman, neden arz derecelerini ölçeyim, neden Musır yıllarını sayayım ki?

Öğrenci, şövalyelik çağını kendi şövalyelik çağına göre, denizcilik maceraları ve seyir günlerini ise kendisinin bir hayli benzer, minyatür tecrübelerine göre yorumlar. Dünyanın kutsal tarihine giriş için de aynı anahtara sahiptir. Eski zamanların derinliklerinden bir peygamberin sesi, ona çocukluğuna dair bir hissi, gençliğinin bir duasını çağrıştırırsa, o zaman geleneğin bütün karmaşasını ve kurumların karikatürünü delip hakikate geçer.

Nadir, abartılı ruhlar zaman zaman bizi ziyaret eder, doğadaki yeni gerçekleri bize ifşa ederler. Tanrı'nın adamlarının ara sıra insanların arasında yürüdüklerini, en sıradan kişinin kalbinde ve ruhunda hissettiği görevlerini yerine getirdiklerini görürüm. Dolayısıyla, besbelli, üçleme, rahip, rahibe için ilahi bir ilham kaynağı olmuştur.

İsa, şehvani insanları afallatır ve etkisiz hale getirir. Onu tarihle kaynaştıramaz, kendileriyle uzlaştıramazlar. Sezgilerine tapındıkları ve kutsal bir biçimde yaşamayı arzuladıkları için, kendi takvaları her gerçeği, her sözcüğü açıklar.

Musa'ya, Zerdüşt'e, Min'e, Sokrates'e eskiden tapınanlar zihinlerde ne kadar da kolay evcilleşiyorlar. Onlarda herhangi bir eskilik göremiyorum. Onların olduğu kadar benim de.

İlk keşişleri ve münzevileri denizleri ya da çağları aşmadan gördüm. Birden fazla kez biri, böylesine işi savsaklayarak ve buyurgan bir düşünceyle Tanrı adına yalvaran kibirli bir varis gibi göründü bana, on dokuzuncu yüzyıl Aziz Simeon Stylites'i, Thebais'i ve ilk Kapuçinler gibi.

Doğunun ve batının, Mecusi, Brahma, Druid ve İnka papazlığı, bireyin özel hayatı bağlamında yorumlanır. Katı bir şekilcinin, küçük bir çocuk üzerindeki-ruhunu, cesaretini baskılayan, anlayışını felç eden, öfkelenmeden ancak yalnızca korkup itaat etmesine, hatta zorbalığa sempati duymasına sebep olan- kısıtlayıcı etkisi, çocuğun büyüdüğünde vakıf olduğu tanıdık bir gerçektir. Sadece gençliğindeki o zalimin de -aslında başka isimlerin, sözcüklerin ve şekillerin baskısı altında olup o zorbalık için yalnızca araç olan- bir çocuk olduğunu görerek vakıf olduğu bir gerçektir bu. Bu gerçek ona Belus'a nasıl tapınıldığını, piramitlerin nasıl inşa edildiğini öğretir. Champollion'un bütün işçilerin adlarını ve her bir tuğlanın maliyetini keşfetmesinden daha iyidir bu. Asur ve Cholula höyüklerini kapısında bulur, yolu kendi açmıştır.

Yine her düşünceli insanın zamanının hurafesine yapacağı itirazda, eski reformcuların rollerini adım adım tekrar eder ve hakikati ararken, onlar gibi erdem için yeni tehlikeler bulur. Hurafenin kuşağını desteklemek için ahlak kuvvetinin gerekli olduğunu yine öğrenir. Muazzam bir ahlaksızlık, reformun hemen arkasından geliyor. Dünya tarihi boyunca o günün Luther'ı kaç kez ev halkına takvanın çürüyüşünden yakınmıştır! Martin Luther'a karşı bir gün şöyle demiştir: "Hekim bey, nasıl da papalığa bağlıyken o kadar sık ve öylesine şevkle dua ediyorduk da şimdi olanca kayıtsızlıkla ve seyrek dua ediyoruz?"

Gelişen insan, edebiyatta -bütün masallarda ve bütün tarihte- ne kadar derin bir varlığı olduğunu keşfeder. Şairin, tuhaf ve imkânsız halleri tasvir eden garip biri olmadığını, o evrensel insanın kalemiyle biri için ve herkes için doğru olan bir itirafı yazıya döktüğünü görür. Mısralarda kendisi için mükemmel bir biçimde anlaşılır olan o gizli biyografisinin, o doğmadan çok

önce kâğıda döküldüğünü fark eder. Ezop'un, Homeros'un, Hafız'ın, Aristo'nun, Chaucer'ın, Scott'ın her kıssasında kendi maceralarıyla birbiri ardına karşılaşır, kendi zihni ve elleriyle bunları doğrular.'un, Homeros'un, Hafız'ın, Aristo'nun, Chaucer'ın, Scott'ın her kıssasında kendi maceralarıyla birbiri ardına karşılaşır, kendi zihni ve elleriyle bunları doğrular.

Yunanlıların -tahayyül değil de gerçek tasavvur mahsulleri olan- güzel masalları, evrensel hakikatlerdir. Prometheus'un öyküsünde ne çeşitli anlamlar ve ne ölümsüz gerçeklikler vardır! Avrupa tarihinin ilk bölümü olarak birincil değerinin yanı sıra, (gerçekleri, mekanik sanatların icadını ve kolonilerin göçünü hafifçe gizleyerek mitoloji) sonraki çağların inancına bir nebze yakınlık taşıyarak dinler tarihini ortaya koyar. Prometheus, eski mitolojinin İsa'sıdır. İnsanların dostudur; ebedi ve ezeli Tanrı'nın adaletsiz "adaleti"yle ölümlü ırkının arasında durur ve onlar için her türlü çileyi seve seve çeker. Ancak Kalvinist Hıristiyanlıktan ayrılıp kendisini Zeus'a meydan okuyan biri olarak ortaya koyduğunda, teizm öğretisinin kaba ve nesnel bir biçimde öğretildiği ve insanın bu yalana -yani Tanrı'nın varlığına olan inanca duyulan hoşnutsuzluğa- ve saygı duyma zorunluluğunun kısıtlayıcı olduğu hissine karşı nefsi müdafaası gibi görünen bir ruh halini temsil eder. Yaradan'ın ateşini çalabilse, çalardı ve ondan uzak, ondan bağımsız yaşardı. Kolları bağlı Prometheus, şüphecilik öyküsüdür. Bu muhteşem öykünün ayrıntıları her zaman için doğrudur. Apollo, Admetus'un sürülerini kurtardı, dedi şairler. Tanrılar insanların arasına geldiklerinde, tanınmıyorlar. İsa tanınmıyordu, Sokrates ve Shakespeare tanınmıyordu. Antaeus, Herkül'ün sıkıntısından bunalmıştı, toprak anaya her dokunuşunda gücü yenileniyordu. İnsan, beli bükük bir devdir, bütün o zayıflığında bedeni ve aklı doğayla muhabbet alışkanlığıyla hayat bulur. Müziğin gücü, şiirin gücü Orpheus'un bilmecesini yorumlar, onu çözmek ve somut doğaya kanat çırpmak üzere. Biçimin sonsuz dönüşümü aracılığıyla kimliğin felsefi algısı, Proteus'u öğrenmesini sağlar. Dün gülüp ağlayan, dün gece bir

ceset gibi uyuyan, bu sabah ise ayağa kalkıp koşan birinden başka neyim ki? Proteus'un ruh değişimlerinden başka ne görüyorum ki etrafta? Düşüncemi herhangi bir yaratığın, herhangi bir olgunun adını kullanarak simgeleyebilirim, zira her yaratık insanoğlu için bir temsilci ya da bir erektir. Tantalus sizin için ve benim için bir isimden başka bir şey değildir. Tantalus, her zaman ruhun içinde ışıldayan ve dalgalanan düşünce sularını içmenin imkânsızlığı anlamına gelir. Ruh göçü masal değildir. Keşke olsaydı, yapardım; ancak erkekler ve kadınlar yalnızca yarı insanlardır. Çiftlikteki, meradaki, ormandaki, yeryüzündeki, yeraltı sularındaki her hayvan bir yere gelmeye, izini bırakmaya ve bu dimdik, yüzleri gökyüzüne dönük sözcülerden olmaya çalışmıştır. Ah, kardeşim, ruhunun alçalıp çekilmesini durdur, uzun yıllardır alışkanlıklarına doğru kaydığın bu şekillere doğru alçalmayı durdur. Bize yakın ve uygun olan, ayrıca yolun kenarında oturup geçenlere bilmeceler soran Sfenks'in eski hikâyesidir. Cevap veremeyeni canlı canlı yutarmış. Yoldan geçen bilmeceyi çözebilirse, Sfenks ölürmüş. Hayatımız, kanatlı hakikatlerin ve olayların sonsuz uçuşundan başka nedir ki? Bu değişimler müthiş bir çeşitlilikte gelir, hepsi insan ruhuna sorular sunarlar. Bu hakikatlere ve zamana dair sorulara üstün bir akılla yanıt veremeyen insanlar, onlara hizmet ederler. Gerçekler onlara sorumluluklar yükler, onları ezer, insanı gerçek bir insan yapan her ışık belirtisini söndüren hakikatlere tam anlamıyla itaat eden kalıp ve sağduyu insanları yaratır. Ancak insan içgüdülerine, duygularına sadık kalır, sanki üstün bir ırka aitmiş gibi görünen hakikatlerin hâkimiyetini reddeder, ruhuna sımsıkı yapışır ve özü görürse, o zaman hakikatler yerlerine oturur, yerleşir, efendilerinin kim olduğunu bilir ve en zalimi dahi efendisini yüceltir.

Goethe'nin *Helena*'smda da her sözcüğün bir şey olması gerektiği arzusu görülür. Şöyle derdi, bu suretlerin, bu Kironların, Griffinlerin, Phorkyaların, Helen'in ve Leda'nın, bir şekilde, zihnin üzerinde belirli bir nüfuzu vardır. Şimdiye kadar bunlar ölümsüz varlıklardır, ilk olimpiyatta olduğu ka-

dar gerçeklerdir. Onlarla ilgili mizahını özgürce kaleme alır ve kendi hayal gücüne göre onları ete kemiğe büründürür. O şiir bir rüya gibi bulanık ve olağanüstü olsa da aynı yazarın daha mutat dramatik yapıtlarından daha caziptir; çünkü zihni, alışılmış imgelerin sıradanlığından harika bir biçimde kurtarır. Okurun yaratıcılığını ve hayal gücünü uyandırır arsız bir tasarım özgürlüğü ve sonu gelmeyen kıvrak hayret sarsıntılarıyla...

Ozanın o küçük doğası için fazlasıyla güçlü olan evrenin doğası, ozanı aşar ve onun eli aracılığıyla yazar, böylece ozan değişken ve yabani bir öyküyü dışavurmuş gibi görünür, bu durum tam bir alegoridir. Platon da "şairler harika ve bilgece şeyler söylerler kendilerinin de anlamadığı" demişti. Ortaçağın bütün kurmacaları, o dönemin çok ciddi biçimde ulaşmaya çalıştığı zihniyetin gizli ya da muzip bir ifadesidir. Büyü ya da ona yorulan her şey, bilimin gücüne ilişkin derin bir önsezidir. Çabukluk veren ayakkabılar, keskinlik veren kılıç, elementleri etkisiz hale getirme, minerallerin bilinmeyen faydalarını kullanma ve kuşların dilini anlama kudreti, zihnin doğru yöndeki anlaşılması güç çabalarıdır. Kahramanın olağanüstü yiğitliği, ebedi gençlik hediyesi ve benzeri şeyler, insan ruhunun "görüneni zihnin arzusuna göre değiştirme" çabasının aynısıdır.

Perceforest'ta ve Amadis de Gaul'de sadık olanın başında bir süs ve gül goncası bulunur, sadakatsiz olanın alnındaki ise solar. Genç ile kaftanın öyküsünde, olgun bir okur dahi nazik Venelas'ın zaferi nedeniyle fazilete dayalı bir haz duyarak kızarıp şaşırabilir. Gerçekten de perilere dair bütün o önermelerin-perilerin kendilerine isim takılmasından hoşlanmadığı, yeteneklerinin gelgeç olduğu ve onlara güvenilmemesi gerektiği, bir define arayanın konuşmaması gerektiği ve benzerlerinin-doğru olduğunu Concord'da görürüm, ancak Cornwall ya da Brötanya'da da olabilirler.

Yoksa bu yeni bir aşk hikâyesi midir? *Lammermoor Gelini*'ni okudum. Sir William Ashton, aşağılık bir baştan çıka-

rışın maskesidir, Ravenswood Şatosu mağrur yoksulluk için güzel bir isimdir, yabancı misyon ise dürüst bir sanayi için yalnızca Bunyan'ın gizlenmesi gibidir. Hepimiz -adaletsiz ve nefsani olanı alt ederek- iyi ve güzel olanı düşürecek vahşi bir boğayı vurabiliriz. Lucy Ashton ise sadakatin bir başka adıdır; bu dünyada her zaman güzel olup felakete maruz kalan.

Ancak insanın sivil ve metafizik tarihi boyunca, bir başka tarih -insanın pek de sıkı sıkıya dahil olmadığı dış dünyanın tarihi- günbegün devam eder. İnsan zamanın özüdür, ayrıca doğaya da bağlıdır. Gücü; yakınlarının, bağlarının çokluğundan, hayatının canlı ve cansız varlıklar zinciriyle sarılı, örülü oluşundan gelir. Eski Roma'da forumdan başlayan umumi yollar, kuzeye, güneye, doğuya ve batıya doğru devam eder ve imparatorluğun her vilayetinin merkezine gider; Pers ülkesinin, İspanya'nın ve Britanya'nın bütün pazar şehirlerini sermayenin askerlerinin nüfuz edebileceği hale getirirdi. O yüzden, insanın kalbinden doğadaki her nesnenin kalbine bir yol gider; insanın buyruğunun altına girsin diye. İnsan, çiçeği ve meyvesi dünya olan bir ilişkiler demeti, köklerin bir düğümüdür. Melekeleri kendisi dışındaki doğaya, dünyalara işaret eder ve içinde yaşayacağı dünyadan haber verir, tıpkı balığın yüzgecinin suyun var olduğunu önceden göstermesi, yumurtadaki kartalın kanatlarının da havanın varlığı gerektirmesi gibi. Bir dünya olmadan yaşayamaz. Napolyon'u adaya sürgüne gönderin, yöneteceği adam bulamasın, tırmanacağı Alpler olmasın, riske giremesin, havanda su döver ve göze ahmak görünür. Onu büyük ülkelere, yoğun nüfusu olan yerlere götürün, karmaşık çıkarlar ve hasmane bir güç sağlayın, böylesi bir geçmiş ve hatlarla sınırlı insan Napolyon'un sanal Napolyon olmadığını görürsünüz. Bu Talbot'un gölgesinden başka bir şey değildir:

"Burada değil kendisi,
gördüğünüz, varlığının en küçük zerresi;
o kadar engin, o kadar azametlidir ki,
bu damın altına sığamazdı,
bütünüyle burada olsaydı." (VL Henry)

Kolomb'un rotasını oluşturmak için bir gezegene ihtiyacı vardır. Newton ile Laplace'ın, çok sayıda çağa ve geniş bir alana yayılmış göğe ihtiyacı vardır. Newton'ın zihnindeki doğada yerçekimi olan bir Güneş Sistemi'nin önceden haberinin verildiğini söyleyebilir biri. Davy'nin ya da Gay-Lussac'in beyni de daha azını yapmaz, çocukluktan itibaren parçacıkların birbirlerini çekmelerini ve itmelerini inceleyerek düzen yasalarını tahmin eder. Cerinin gözü ışığı önceden bilmez mi? Handel'in kulağı ahenkli sesin büyüsünü bilmez mi? Watt, Fulton, Whittemore ve Arkwright'ın yaratıcı parmakları metallerin eriyebilen, sert ve tav verilebilir dokusunu, kayanın, suyun ve tahtanın özelliklerini kestiremez mi? El değmemiş çocuğun sevimliliği, toplumun inceliklerini ve süslerini tahmin etmez mi? Ayrıca bize insanın insana ettiğini hatırlatır. Zihin yıllarca bir düşünceyi ölçüp tartabilir ama kendisini pek fazla tanımayabilir ancak aşkın tutkusu bunu bir günde öğretecektir. Bir haksızlık karşısında öfkeden deliye dönmeden, belagati kuvvetli bir dili duymadan, ulusal bir sevinç ya da tehlike sırasında binlerle nabzı aynı anda atmadan kim kendisini tanıyıp bilir? Yarın ilk kez göreceği birinin yüzünü bugünden çizemeyeceği gibi, hiç kimse yaşayacaklarını önceden bilemez, yeni bir nesnenin hangi duyunun ya da duygunun kilidini açacağını kestiremez.

Şimdi bu benzerliğin sebebini araştırmak için genel ifadenin altında yatan anlama inmeyeceğim. Yalnızca şunu söyleyeyim, tarihin bu iki hakikatin -yani zihnin "bir" olduğu ve doğanın göreceli olduğu hakikatlerinin- ışığında okunması ve yazılması gerekir.

Nitekim ruh, nereden baksanız, hazinelerini her öğrencisi için yığar ve çoğaltır. O da bütün tecrübe döngüsünden geçecektir. Doğadaki ışık huzmelerini bir odağa toplayacaktır. Tarih artık sıkıcı bir kitap olmayacaktır. Her adil ve bilge insanda vücut bularak ilerleyecektir. Okuduğunuz ciltlerin listesini dilleri ve başlıklarıyla bana söylemeyeceksiniz. Hangi dönemlerde yaşadığınızı bana hissettireceksiniz. İnsan, "şöhret tapınağı" olacak. Şairlerin o tanrıçayı tasvir ettiği gibi yürüyecek, harika olaylar ve tecrübelerle süslenmiş bir urba içinde: Sureti ve hatları, yüce aklıyla birlikte olacak o alacalı giysinin. Tarih öncesinde bulacağım onu, çocukluğunda altın çağda, bilgi ağacının meyvelerinde, Argonotların yolculuğunda, İbrahim'in tebliğinde, tapınağın inşasında, İsa'nın gelişinde, karanlık çağlarda, Rönesans'ta, Reform'da, yeni toprakların keşfinde, yeni ilimlerin ve insanda yeni yerlerin bulunmasında. Pan rahibi olacak ve mütevazı evlere "Sabah-yıldızlarının lütfu"nu, göklerin ve yerin bütün kayıtlı yararlarını getirecek.

Bu iddiada bir kibir var mı? O zaman yazdığım her şeyi reddediyorum, bilmediğimizi biliyormuş gibi yapmanın ne faydası var ki? Ancak bir gerçeği -bir başka gerçeği gizler gibi görünmeden- kuvvetle ortaya koyamamamız bizim belagatimizin hatası. Mevcut bilgimizin çok ucuz olduğunu savunuyorum. Duvardaki sıçanları duyun, çitteki kertenkeleyi, ayağınızın altındaki mantarı, ağacın üstündeki yosunu görün. Bu canların dünyalarının herhangi biri hakkında ne hissedip anlıyor, manevi olarak ne biliyorum? Beyaz adamın varoluşu kadar uzun süre -belki daha da uzun süre- bu yaratıklar sırlarını sakladılar, birinden ötekine geçen bir sözcük ya da simge olduğuna dair herhangi bir kanıt yok. Kitaplar, elli altmış kimyasal element ile tarih çağları arasında nasıl bağlantılar ortaya koyuyor? Hiç, tarih, insanın metafizik açısından yaşadıklarını nasıl kaydediyor? Ölüm ve ölümsüzlük adları altına sakladığımız gizemlere nasıl ışık tutuyor? Her tarih, yakınlıklarımızın çeşitliliğini sezen ve hakikatlere simgeler olarak ba-

kan bir bilgelikle yazılmalıdır. Bizim sözde tarih dediğimizin ne kadar sığ bir köy dedikodusu olduğunu görmekten utanıyorum. Kaç kez Roma, Paris ve İstanbul demeliyiz? Roma, sıçanlar ve kertenkeleler hakkında ne bilir ki? Olimpiyatlar ve konsüller, bu komşu varlık sistemleri için nedir ki? Hiç! Fok avcısı Eskimo, kanosundaki Kanaka, balıkçı, dok işçisi, hamal için hangi yiyeceği ve yardımı sağlıyorlar?

Daha kapsamlı ve derinlemesine yazmalıyız yıllıklarımızı -bir ahlak reformu, her zamankinden farklı ve iyileştirici bir bilinç akışı ile- önemli ve engin doğamızı daha sahici bir biçimde ifade edeceksek eğer, çok uzun süredir gözlerimizi ödünç verdiğimiz bu kadim bencillik ve kibir tarihi yerine. Gün çoktandır bizim için var, habersizce bizim üstümüzde ışıldar, ancak bilim ve edebiyat yolu doğaya götüren yol değildir. Ahmak, Kızılderili, çocuk ve okumamış çiftçinin oğlu, doğanın altında okunacak ışığa daha yakındır teşrihçiden ya da antikacıdan.

Özgüven

"Ne te quaesiverisextra. / Ne ararsan kendinde ara."

"Yıldızı kendisidir insanın,
İnsanı dürüst ve mükemmel kılabilen ruh da
Hükmeder bütün ışığa, tesire, kadere;
Değildir hiçbir şey onun için geç ya da erken.
Meleklerimizdir yaptıklarımız, iyi ya da kötü,
Ölümlü gölgelerimizdir yanı başımızda hâlâ yürüyen."

Beaumont ile Fletcher'ın *Dürüstün Talihi* adlı yapıtının girişinde yer alır.

"Fırlat ufaklığı kayalara,
Dişi kurdun emzirsin onu,
Atmaca ve kartalla kışlasın,
Kuvvet ile sürat olsun elleri, ayakları."

Geçen gün meşhur bir ressamın yazdığı sıradışı, özgün bazı dizeler okudum. Ne hakkında olursa olsun, ruh her zaman böylesi dizelerde bir tembih duyar. Aşıladığı duygular, içerebileceği herhangi bir fikirden daha değerlidir. Kendi fikrine inanmak, kalbinde senin için doğru olana inanmak herkes için doğrudur, deha denen budur. İçinizde gizli düşünceyi dillendiriniz, evrensel bir anlamı olacaktır, zira en derindeki, zamanla en bilinen olur, ilk düşüncemiz "surimahşer"le bize iade edilir. Zihnin sesine herkes aşinadır, Musa'ya, Platon'a ve Milton'a atfettiğimiz en yüce değer, kitapları ve gelenek-

leri hiçe saymalarından, insanların değil de kendilerinin düşündüklerini dillendirmelerindendir. İnsan -ozanların ve bilgelerin gökkubbesindeki perdahtan çok- kendi içinden gelip zihninde yanan ışığı görüp seyretmeyi öğrenmelidir. Ne var ki, insan kendi fikrini farkında olmadan kapı dışarı eder, çünkü onundur. Her dâhiyane yapıtta reddettiğimiz fikirlerimizi görürüz, bir nebze bigâne düşmüş bir debdebeyle bize geri dönerler. Bunun dışında bize verecekleri başka dokunaklı bir ders yoktur büyük sanat eserlerinin. İçimizdeki intibaa hoş bir bükülmezlikle riayet etmemiz gerektiğini öğretirler bize, bütün haykırışlar öteki taraftayken. Aksi takdirde, yarın yabancının biri gelip hep düşündüğümüz ve hissettiğimiz şeyi aynen ustalıklı bir sağduyuyla söyleyecektir ve biz de kendi görüşümüzü bir başkasından duymak zorunda kalacağız utanarak.

Her insanın eğitiminde hasedin cahillik, taklidin intihar olduğu, kendi payına ne olursa olsun razı olması gerektiği, evren iyiliklerle dolu olsa dahi bir mısır tanesinin -kendisine sürmesi için verilen toprak parçasında harcanan emek olmadan- ona ihsan edilemeyeceği fikrine ulaştığı bir an vardır. İnsanın içindeki kudret doğası gereği yenidir, onun dışında hiç kimse ne yapabileceğini bilmez, kendisi de denemeden bilmez. Bir yüzün, kişiliğin, gerçeğin onda bir iz bırakması, başkalarının ise hiç iz bırakmaması boşuna değildir. Ezberindeki heykelin geçmişten gelen bir ahengi vardır. Göz, ışığın düşmesi gereken yere konmuştur ki o ışığa şahadet edebilsin. Bizler kendimizi yarım ifade eder, her birimizin temsil ettiği o ilahi düşünceden utanırız. Münasip ve hoş meseleler hakkında olduğundan güven duyulabilir, böylece samimiyetle bildirilebilir, ancak Tanrı yaptıklarının, ödleklerce ortaya konulmasına izin vermeyecektir. İnsan, yüreğini yaptığı işe koyup elinden gelenin en iyisini yaptığında rahat ve neşelidir, ancak aksini söyleyip yapması ona huzur vermeyecektir. Bu, insanı yükten kurtarmayan bir kurtuluştur. Böylesi bir teşeb-

büste dehası, insanı bırakıp gider, hiçbir ilham perisi elinden tutmaz, ne keşif ne umut kalır elde.

Kendinize güvenin; her gönlü, o demir tel titretir. Takdiri ilahinin size verdiği yeri, çağdaşlarınızdan oluşan toplumu ve olayların arasındaki bağlantıları kabul ediniz. Büyük insanlar hep öyle yapmış, çocuksu bir samimiyetle zamanlarının dehasına teslim olmuşlardır; mutlak güvenilir olanın kendi gönüllerinde ikamet ettiğine, elleri aracılığıyla iş gördüğüne, bütün varlıklarına hâkim olduğuna dair algılarına ihanet ederek. Şimdi insanız ve en üstün aklımızda aynı aşkın kaderi kabul etmeliyiz, korunaklı bir köşedeki küçük çocuklardan ve malullerden değiliz, bir devrimden kaçan korkaklardan da değiliz, "Kadiri mutlak"ın kudretine biat eden, kaosun ve karanlığın üzerine giden rehberler, kurtarıcılar ve hayırseverleriz.

Doğa; çocukların, bebeklerin, hatta vahşilerin yüzlerinde, davranışlarında yazanlardan ne güzel kehanetler sunuyor bizlere! O bölünmüş ve asi zihin, aritmetiğimiz, amacımızın aksine gücü ve imkânları hesapladığı için, hisse duyulan güvensizlik burada yok. Zihinleri bütünlük içindedir, gözleri henüz ele geçirilmemiştir, yüzlerine baktığımız zaman altüst oluruz. Çocukluk hiç kimseye boyun eğmez, herkes ona boyun eğer, genellikle bir bebek yetişkinler arasından onunla çene çalan ve oynayan dört beşine eşittir. O yüzden Tanrı gençliği, ergenliği ve yetişkinliği hiç de az olmayan kendi cazibesi, büyüsüyle donatmış, imrenilecek güzellikte ve hoş kılmıştır. İlerisi için bekletilemeyecek istekleri vardır. Sizinle ve benimle konuşamıyor diye, gençliğin herhangi bir kudreti olmadığını düşünmeyin. Kulak verin, yandaki odadan sesi yeterince açık ve seçik duyuluyor. Akranlarıyla nasıl konuşacağını biliyor gibi görünüyor. O zaman ister mahcup ister atılgan olsun, yetişkinleri nasıl gereksiz kılacağını bilecektir.

Akşama ne yiyeceğinden emin olan ve birinin gönlünü kazanmak için bir efendi gibi hiçbir şey yapmaya ya da söylemeye tenezzül etmeyecek gençlerin kayıtsızlığı, insanın do-

ğasından kaynaklanan sağlıklı bir tutumdur. Delikanlı odada oyun yerindeki çukur neyse odur: Bağımsız, sorumsuz, kendi köşesinden geçip giden insanlara ve olaylara bakar, onları dener delikanlılara özgü o atik, aceleci biçimde ve değerlerine göre onlar adına bir hüküm verir iyi, kötü, ilginç, ahmak, dilbaz ve baş belası diyerek. Asla sonuçlar, çıkarlar yüzünden kendisini sıkmaz, bağımsız ve samimi bir hüküm verir. Sizin ona ilgi göstermeniz gerekir, o size ilgi göstermez. Ancak yetişkin, kendi zihnine, bilincine hapsolmuştur. Yaptıkları ya da söyledikleri övgü toplar toplamaz, bağlı bir insandır artık, bundan böyle muhabbetlerini dikkate alması gereken yüzlerce insanın sevgisiyle ya da nefretiyle seyredilir. Suyundan içenlere geçmişi unutturan bir Lethe yoktur bunun için. Ah keşke olsaydı da, tarafsızlığına geri dönebilseydi! Bütün güvencelerden kaçınabilen, eskisi gibi yine aynı bozulmamış, tarafsız, rüşvet yemez, gözü korkmamış masumiyet penceresinden bakabilen hep hayranlık uyandırmalıdır. Böylesi biri olup biten her şey hakkında görüşlerini söyler, bunlar özel değildir, söylenmesi gereklidir, insanların kulaklarından bir mızrak gibi girer ve onların yüreklerine korku salar.

Bunlar tek başımıza iken duyduğumuz seslerdir, dünyaya açıldığımızda zayıflar, duyulmaz olurlar. Toplum her yerde her bir üyesinin yiğitliğine dair bir kumpas kurar. Toplum anonim bir şirkettir, ortakları -her bir hissedarın ekmeğini daha iyi güvence altına alabilmek amacıyla- yiyenin özgürlüğünü ve terbiyesini teslim etmesi için uzlaşırlar. En revaçta olan erdem, itaattir. O da özgüvenden tiksinir. Gerçekleri ve yaratanları değil, isimleri ve gelenek görenekleri sever.

Yetişkin insan buyruk dinlememelidir. Şan isteyene iyilik adı altındaki engel olmamalıdır, onun gerçekten iyi olup olmadığını araştırmalıdır. Nihayetinde hiçbir şey insanın zihninin bütünlüğü kadar kutsal değildir. Kendinizi affedin, dünya size destek olur. Epey gençken kilisenin o canım eski öğretileriyle başımın etini yemeyi âdet haline getirmiş saygın bir akıl hocasına vermek zorunda kaldığım bir cevabı hatırlı-

yorum. "Bütünüyle içimden geldiği gibi yaşarsam, gelenekle-rin kutsallığıu ne yapacağım?" dememin üzerine, arkadaşım şöyle dedi: "Ama bu dürtüler yukarıdan değil de aşağıdan geliyor olabilir." Şöyle cevap verdim: "Bana pek öyle gelmi-yor. Şeytanın çocuğu isem, o zaman şeytana göre yaşarım." Kendi tabiatımın kurallarının dışında hiçbir kural benim için kutsal olamaz. İyi ve kötü, ona buna kolayca takılabile-cek isimlerdir yalnızca, tek doğru benim yaradılışıma göre doğru olandır, tek yanlış ise ona ters düşendir. İnsan, bütün muhalefete rağmen kendisi dışında her şey itibari ve gelip geçiciymiş gibi ayakta durmalıdır. Nişanlara, isimlere, büyük topluluklara ve ölü kurumlara ne kadar kolayca teslim oldu-ğumuzu düşününce utanıyorum. Her düzgün ve hoşsohbet birey, olması gerekenden daha fazla etkiliyor beni ve çeliyor aklımı. Dimdik ve capcanlı durup hep gerçekleri olduğu gibi söylemeliyim. Kötülük ve kibir, hayırseverlik kisvesine bürü-nürse, geçer mi? Öfkeli bir kaba sofu, bu hayırsever köleliğin kaldırılması davasını benimser de bana gelip Barbados'tan son havadisleri getirirse, neden ona şöyle demeyeyim: "Git çocuğunu sev, oduncunu sev, iyi huylu ve alçakgönüllü ol, zarif ol, sert ve katı hırsını bin kilometre uzaktaki siyaha duy-duğun o olağanüstü şefkatle cilalama asla. Senin uzaktakine olan sevgin evde üzüntü yaratır." Böylesi bir karşılama kaba ve zarafetten yoksun olur, ancak hakikat; yapmacık sevgiden daha güzeldir. İyiliğin bir keskinliği olmalıdır, aksi halde hiç-bir şey değildir. Nefret öğretisi, sevgi öğretisine karşı telkin edilmelidir, ağlayıp sızlandığı zaman. Deham beni çağırdığı zaman babamdan, annemden, karımdan ve erkek kardeşim-den uzak dururum. Kapıya "heves" yazarım. Nihayetinde bu-nun hevesten daha iyi olacağını umarım, ancak bütün günü açıklama yaparak geçiremeyiz. Yanımda biri olmasını neden istediğim ya da neden bundan kaçındığım hakkında bir se-bep göstermemi beklemeyiniz. Ayrıca yine de bugün iyi bir insanın yaptığı gibi, bütün yoksul insanları iyi hale getirme yükümlülüğümden söz etmeyiniz bana. Onlar benim yoksul-

larım mı? Size söylüyorum, akılsız insanseverler, lirayı, kuruşu böylelerinden esirgiyorum, çünkü onlar bana ait değiller, ben de onlara ait değilim. Manevi yakınlık duyduğum bazı insanlar var, onlar için hapse girerim gerekirse. Ancak sizin rağbet gören o muhtelif hayır işlerinize, ahmaklar okulundaki eğitim-öğretime, faydasız bir amaç için kurulan pek çok kişinin ayrılamadığı toplantı evlerine, ayyaşlara sadakalara ve bin katı değerindeki rahatlama topluluklarına, utanarak itiraf etsem de kimi zaman yenik düşüp para verdiğimi, çok geçmeden esirgeme yiğitliğini göstereceğim habis bir para o.

Erdemler, kuraldan ziyade istisnadır yaygın görüşe göre. İnsan ve erdemleri vardır. İnsanlar, bir cesaret ya da hayır örneği olarak, iyi denen bir davranışta bulunurlar, sanki yapmasalar geçit töreninde yer almama cezasına çarptırılacaklarmış gibi. Dünyada yaşadıkları için bir özür ya da hafifletici bir unsurdur yaptıkları, zira sakatlar ve deliler yüksek bir bedel ödüyorlardır. Erdemleri kefaretleridir. Kefaret ödemek değil, yaşamak istiyorum ben. Hayatım kendisi için vardır, bir gösteri için değil. Daha aşağıda olmayı tercih ederdim, böylece parıltılı ve değişken olmaktansa, sahici ve eşit olurdu. Sağlıklı ve hoş olmasını, perhize ve kanamaya ihtiyaç duymamasını isterdim. İnsan olduğunuza dair gerçek bir kanıt isterim ve insanın, yaptıklarından medet ummasını kabul etmem. Benim için mükemmel addedilen şeyleri yapmakla bunlardan sakınmak arasında bir fark olmadığını biliyorum. Doğuştan hak ettiğim bir ayrıcalık için bedel ödemeye razı olamam. Doğuştan sahip olduklarım kadar az ve vasat olsam da aslında, kendim için ya da başkaları için herhangi bir kanıtın sağlayacağı güvene ihtiyaç duymam.

Yapmam gerekendir beni ilgilendiren, başkalarının ne düşündüğü değil. Gerçek hayatta ve entelektüel hayatta eşit derecede ağır olan bu kural, büyüklükle alçaklık arasındaki farkı ortaya koyabilir. Ağırdır, çünkü yapmanız gerekeni sizden daha iyi bildiğini sanan insanlar hep olacaktır. Dünyanın ne düşündüğüne göre yaşamak kolaydır bu dünyada, yalnızken

de kendi kafamıza göre yaşamak kolaydır, ancak büyük insan, kalabalığın ortasında yalnızlığın bağımsızlığının kusursuz tadını yaşayandır.

Senin için çoktan ölmüş geleneklere bağlı kalmaya duyulan itiraz, insanın gücünü hallaç pamuğu gibi atmasındandır. Zaman kaybettirir ve kişiliğinin yarattığı etkiyi bulanıklaştırır. Ölü bir kiliseyi devam ettirsen, ölü bir İncil topluluğuna katılırsan, hükümete ya da muhalefete büyük bir tarafgirlikle oy verirsen, masanı zemin kattaki kâhya gibi kurarsan, bütün bu sahnelerde tam olarak nasıl bir insan olduğunu anlamakta zorlanırım. Elbette gücünü büyük ölçüde kendi hayatından alırsın. Ancak işini yap, böylece seni tanırım. İşini yap, kendini sağlamlaştırırsın. Bu uyum sağlama oyunun nasıl bir körebe olduğunu görmek gereklidir. Mezhebini bilirsem, neyi savunduğunu tahmin ederim. Bir vaizin kutsal kitaptan bir kısımla ilgili vaaz verdiğini ve bağlı olduğu kilisenin kurumlarından birinin çıkarına hizmet eden konuyu duyarım. Yeni ve içinden gelen bir söz söyleyemeyeceğini önceden bilemez miyim? Kurumun ilkelerini incelemiş olmanın verdiği bütün azametle böylesi bir şey yapmayacağını bilmiyor muyum? Bir insan olarak değil de bir mahalle papazı olarak, yalnızca tek taraftan, izin verilen taraftan bakmaya yeminli olduğunu bilmiyor muyum? Tutulmuş bir avukattır o, bu kürsünün yarattığı caka en boş fiyakadır. İnsanların çoğu, gözlerini öyle ya da böyle bir mendille bağlamış, fikir topluluklarından birine ilişmişlerdir. Bu uyum, onları yalnızca birkaç ayrıntıda sahicilikten uzak ve birkaç yalanın müellifi kılmaz, ayrıntıların tümünde sahte kılar. Her doğruları pek de doğru değildir. İki diye bildikleri gerçek iki değildir, dört dedikleri gerçek dört değildir, bu yüzden, ağızlarından çıkan her söz canımızı sıkar ve onları düzeltmeye nereden başlayacağımızı bir türlü bilemeyiz. Bu arada doğa bize, bağlı olduğumuz tarafın hapishane giysisini giydirmekte geç kalmaz. Bir yüz ve tavır giyinir, adım adım en naziğinden bön bir ifade takınırız. Bu özellikle utanç verici bir tecrübedir, tarih boyunca da kendi intikamı-

nı almadan bırakmaz, yani, "övgünün budala yüzünden", ilgimizi çekmeyen bir sohbet yüzünden kendimizi rahat hissetmediğimiz bir ortamda takındığımız zoraki gülüşten söz ediyorum: Kendiliğinden değil de, alçak bir zorlama inatla kırpırdayan kaslar, en nahoşundan bir hisle yüz hatlarına gergin bir biçimde yayılır.

Karşı gelince, dünya öfkeyle kırbaçlar sizi. Bu nedenle, insan asık bir suratı nasıl değerlendireceğini bilmelidir. Başkaları sokakta ya da bir arkadaşın evinde ona yan gözle bakar. Bu hoşnutsuzluğun kökeninde küçümseme ve kendisindekine benzer bir direnç varsa, kederli bir yüz ifadesiyle eve döner, ancak yığınların yumuşak yüzleri gibi asık suratlarının da derinlerde yatan bir sebebi yoktur, rüzgâr estikçe ve gazete yönlendirdikçe değişir. Ne var ki, yığınların memnuniyetsizliği meclisinkinden ve akademik çevreninkinden daha çetindir. Dünyayı bilen sağlam bir adamın, okumuş sınıfın hiddetine katlanması kolaydır. Öfkelerinde ölçülü ve kibarlardır, zira ürkek ve hassaslardır. Onların dişil hiddetlerine, insanların da gazabı eklenince, cahiller ve yoksullar ayaklanınca, toplumun en altında yatan pek de akıllı olmayan kaba kuvvetin homurdanmasına ve ortalığı biçip geçmesine sebep olunca, yüce gönüllülüğün ve imanın bunu büyük bir ciddiyetle, önemi olmayan değersiz bir şey gibi hafife alması gerekir.

Kendimize güvenme konusunda gözümüzü korkutan bir başka dehşet kaynağı da tutarlılığımız, geçmişte yaptıklarımıza ve söylediklerimize duyduğumuz derin saygıdır. Zira başkalarının gözleri, yaptıklarımızı hesap etmek için geçmişteki hareketlerimizden başka bir veriye sahip değildir ve bizler de onları hayal kırıklığına uğratmayı hiç mi hiç istemeyiz.

Peki neden sağduyu sahibi olmanız gerekiyor ki? Öyle ya da böyle insan içinde söylediklerinize çelişmeyin diye neden hafızanızın cesedini sürükleyesiniz ki? Diyelim ki kendinizle çeliştiniz, ne olur ki? Geçmişi bin gözlü şimdi tarafından yargılamak ve yeni bir günde yaşamak yerine, salt hafızayla ilgili hallerde dahi, tek başına hafızaya asla güvenmemek

neredeyse bilgeliğin kuralı gibi görünüyor. Kendi metafizik anlayışınıza göre, Tanrı'ya bir kişilik vermeyi reddettiniz, ancak ruhun içtenliği ortaya çıkınca, kalbi ve canı ona bırakınız, zira Tanrı'yı şekle ve renge büründürecektir. Nazariyenizi bir kenara bırakınız, tıpkı Yusuf'un, gömleğini kadına bıraktığı gibi ve kaçınız.

Ahmakça tutarlılık, küçük akılların gulyabanisidir, küçük devlet adamları, filozoflar ve ilahiyatçılar ise tapar ona. Tutarlılıkla yüce bir ruhun yapacağı kesinlikle hiçbir şey yoktur. Duvardaki gölgesiyle ilgilenir. Şu an ne düşündüğünü ağır sözlerle ifade et, yarın da yine düşündüğünü ağır sözlerle ifade et, bugün söylediğin her şeyle çelişse bile. "Ah, o zaman kesin yanlış anlaşılacaksın." "Yanlış anlaşılmak o kadar kötü bir şey mi ki?" Pisagor yanlış anlaşılmıştı, Sokrates de, İsa da, Luther de Kopernik de Galileo ve Newton da, ete bürünmüş her saf ve bilge ruh da yanlış anlaşılmıştı. Büyük olmak yanlış anlaşılmaktır.

Hiç kimsenin kendi doğasını bozabileceğine inanmam. Kastettiği her şey, yaradılışının kanununun etrafında gezinir, Andların ve Himalayaların eşitsizliğinin yerkürenin eğimi açısından önemsiz olması gibi. Onu nasıl ölçtüğünüz, sınadığınız da önemli değildir. Kişilik bir akrostiş, düz ve ters okunduğunda yine aynı olan sözler gibidir. Tanrı'nın bana bahşettiği bu hoş, pişmanlık dolu orman hayatında, günbegün ileriye ya da geriye bakmadan dürüstçe düşüncelerimi kaydedeyim, hiç şüphem yok, öyle demek istemesem ve düşünmesem dahi, bunların aynı çizgide oldukları görülecektir. Kitabımdan çam kokuları gelip börtü böcek vızıltıları yankılanmalı. Penceremdeki kırlangıç, gagasında taşıdığı sap samanı benim örgüme de katmalı. Neysek öyle bilinir, tanınırız. Kişilik, irademizin dışında bir şeyler öğretir. İnsanlar erdemlerini ya da kötülüklerini yalnızca aleni davranışlarla belli ettiklerini sanırlar, erdemin ya da kötülüğün her an soluduğunu görmezler.

Birbirinden ne kadar farklı hareketler olurlarsa olsunlar, bir ahenk olacaktır, böylece her biri o an için dürüst ve doğal olur. Zira ne kadar farklı görünürlerse görünsünler, hareketler ahenkli olacaktır, aynı amaca hizmet ettikleri için. Bu farklılıklar biraz uzaktan ve yukarıdan bakılıp değerlendirilince gözden kaçar. Bir eğilim hepsini birleştirir. En iyi geminin seferi, yüzlerce orsanın zikzak yapmasından oluşur. Yeterli bir mesafeden çizgiyi görün, kendisini ortalama temayüle göre düzeltir. Samimi davranışınız kendisini ifade eder, öteki samimi davranışlarınızı da açıklar. Uyum sağlamanız hiçbir şey ifade etmez. Kendi başınıza hareket edin, daha önce kendi başınıza yaptıklarınız şimdi sizi doğrulayacaktır. Büyüklük geleceğe seslenir, ondan destek görür. Bugün doğrusunu yapıp bakışları dikkate almayacak kadar sağlam durabiliyorsam, şimdi beni savunacak kadar doğru şey yapmışımdır geçmişte. Nasıl olursa olsun, şimdi doğrusunu yapın. Zevahiri hep küçümseyin, her zaman yapabilirsiniz bunu. Kişiliğin kudreti birikerek artar. Erdemin bütün geçmişi, bu işe canını verir. Meclisin ve savaş alanlarının kahramanlarının heybetini yaratan nedir ki hayallerimize dolarlar? Geçmişteki muhteşem günlerin ve zaferler silsilesinin farkında olmak. Hepsi birlikte, ilerleyen failin üzerine ışık tutarlar. Gözle görülür melekler eşlik eder ona. Chatham'ın sesine şimşek, Washington'ın kapısına haysiyet, Adams'ın gözüne Amerika'yı fırlatan budur. Şeref, bizim için çok değerlidir çünkü gelip geçici değildir. Hep kadim bir erdem olmuştur. Bugün ona tapıyoruz çünkü bugüne has bir şey değil. Onu seviyoruz ve ona saygı duyuyoruz, çünkü sevgimiz ve saygımız için bir tuzak değil, çünkü bağımsız ve kendinden türüyor, bu nedenle de genç birinde dahi görülse, pirüpak bir cins.

Umarım bugünlerde uyum sağlama ve tutarlılık hakkındaki son sözleri duymuşuzdur. Bu sözler bundan böyle duyurulmuş olsun ve gülünç gelsin kulağa. Akşam yemeği zilinin yerine, Spartalıların düdüğünün sesini duyalım. Daha fazla eğilip özür dilemeyelim bundan sonra. Büyük biri ye-

meğe geliyor evime. Onu memnun etmeyi dilemiyorum, o beni memnun etmeyi dilemeli diyorum. İnsanlık için burada duracağım, kibar olsam da, bu samimi olacaktır. Zamanın hoş fakat aldatıcı vasatlığını, iğrenç rahatlığını aşağılayalım ve kınayalım, geleneğin, ticaretin ve memuriyetin yüzüne çarpalım bütün tarihin neticesi olan gerçeği, yani insanın çalıştığı her yerde sorumlu olan, düşünen ve yapan büyük biri olduğunu, gerçek insanın herhangi bir zamana ya da mekâna ait olmadığını, ancak her şeyin merkezi olduğunu. Onun olduğu yerde doğa vardır. Seni, bütün insanları ve bütün olayları ölçüp biçer o. Genellikle toplumdaki herkes bize başka bir şeyi ya da başka birini hatırlatır. Kişilik, hakikat size başka bir şey hatırlatmaz, bütün kâinatın yerini alır. İnsan, öyle olmalıdır ki bütün koşulları birbirinden farksız kılmalıdır. Her hakiki insan, bir dava, ülke ve çağdır, tasarımını tam anlamıyla hayata geçirmek için sonsuz alana, sayıya ve zamana ihtiyaç duyar, gelecek nesiller katar katar onun adımlarını takip eder gibi görünür. İnsan Cezar doğar, ondan sonraki çağlar boyunca Roma İmparatorluğu hâlâ vardır. İsa doğar, milyonlarca akıl öylece büyür ve onun dehasına sadık kalır; erdemi ve insanın nasıl olabileceğiyle şaşkına dönmüş halde. Kurum dediğimiz, tek bir insanın gölgesinin uzantısıdır, manastırın Keşiş Antuan'ın, Reform'un Luther'in, Quaker mezhebinin Fox'un, Metodizm'in Wesley'nin, köleliğin kaldırılmasının Clarkson'ın gölgesinin uzantısı olduğu gibi. Scipio için Milton "Roma'nın zirvesi" der ve bütün tarih birkaç yiğit, azimli insanın yaşamöyküsüne çok kolayca ayrılabilir.

O zaman bırakın insan kendi değerini bilsin ve her şeye hâkim olsun. Dikizlemesin ya da çalmasın, onun için var olan dünyada bir yetim, bir piç, başkalarının işine burnunu sokan biri gibi sinsice dolanmasın. Ancak sokaktaki adam, bir kule inşa eden ya da bir Tanrı'nın mermer heykelini yapan güce denk bir değer bulmayınca içinde, bunlara bakarak kendisini zavallı hisseder. Ona göre bir sarayın, bir heykelin ya da değerli bir kitabın yabancı ve tehditkâr bir havası vardır, az bir

donanımı varmış da ona "Sen de kimsin beyim?" dermiş gibi. Ancak bütün bunlar onundur, onun ilgisine, dikkatine, melekelerine taliplerdir, oldukları yerden çıkıp ele geçirmek isterler. Resim, benim hükmümü bekler, bana hükmetmek için değildir, ancak bu talepleri övgüyle karşılarım ben. O meşhur hikâyedeki ayyaş, körkütük sarhoş halde sokakta yatarken bulunur, dükün evine taşınır, yıkanır, giydirilir ve dükün yatağına yatırılır, uyandığında ise ayyaşa dalkavuklar dük gibi davranırlar ve delirdiğine inandırırlar onu. Bu hikâye ününü, insanın halini o kadar güzel temsil etmesine borçludur. İnsan da dünyada bir tür ayyaştır, ancak ara sıra uyanır, aklını çalıştırır ve gerçek bir prens olduğunu görür.

Tarihi okuyuşumuz dilencininki, dalkavuğunki gibidir. Tarihte hayal gücümüz bize oyun oynar. Krallık ve lortluk, güç ve mülk küçük bir evdeki rütbesiz John'la Edward'dan ve sıradan bir günlük işten daha şatafatlı sözcüklerdir, ancak hayat her ikisi için de aynıdır, her ikisinin de toplamı aynıdır. Alfred'e, Scanderberg'e ve Gustavus'a neden bu kadar riayet ediyoruz ki? Varsayalım erdemliydiler, erdemi yıprattılar mı? Senin bugün yaptıkların, onların takip edilen ve bilinen eylemleri kadar önemlidir. Özel adamlar özgün fikirleri doğrultusunda hareket ettiği zaman, parıltı kralların hareketlerinden beyefendilerinkine naklolacaktır.

Ulusların gözlerini mıknatıs gibi çeken krallar yol göstermiştir dünyaya. Bu devasa simge öğretmiştir insanların karşılıklı hürmetini. İnsanların her yerde sahip oldukları neşeli sadakat duygusundan mustaripti kral, asilzade ya da büyük arazi sahibi. Bunlar kendi kanunlarına göre insanların arasında dolaşır, insanlara ve eşyalara dair kendi sıralamalarını yapar ve onlarınkini ters yüz eder, haklarını parayla değil şerefle öder, kanunu kendi kişiliğiyle temsil ederdi. Kendi haklarına ve her insanın hakkı olan güzelliğe dair farkındalıklarını anlaşılmaz bir biçimde ifade ettikleri gizli bir işaretti bu.

Bütün özgün eylemlerin ortaya koyduğu cazibe, özgüvenin sebebini sorguladığımız zaman açıklığa kavuşur. Burada

güvenilen kimdir? Evrensel güvenin dayandığı asıl benlik, öz nedir? O ilmin -ıraklık açısı, hesaplanabilir öğeler olmadan- en önemsiz ve karışık eylemlere dahi bir güzellik ışığı yayan yanıp sönen yıldızın- özelliği ve gücü nedir, en ufak bir bağımsızlık alameti görünüyorsa? Sorgulama bizi hemen o kaynağa -kendiliğindenlik ya da içgüdü dediğimiz- dehanın, erdemin ve hayatın özüne götürür. Bu birincil akla sezgi deriz, sonraki bütün dersler ise öğrenimin sonucudur. O derin kudrette her şey kendi ortak kökenini bulur, en son çözümlenebilen şey budur. Zira ruhta dingin saatlerin -nasıl olduğunu bilmediğimiz bir biçimde- doğduğu var olma duygusu; eşyadan, uzaydan, ışıktan, zamandan, insandan farklı değildir, onlarla birdir, hayatlarının ve varlıklarının çıktığı aynı kaynaktan çıkar. Önce eşyanın var olduğu hayatı paylaşır, sonra onları doğadaki görüntüler olarak görür ve onların davasını paylaştığımızı unuturuz. Hareket ve düşünce kaynağı işte buradadır. İnsana bilgelik veren, küfür ve tanrısızlık olmadan inkâr edilemeyen ilhamın ciğerleri işte buradadır. Bizi kendi gerçeğinin alıcıları ve faaliyetlerinin uzvu kılan muazzam bir zekânın kucağındayız. Adaleti anladığımız, gerçeği sezdiğimiz zaman kendimiz bir şey yapmış olmayız, yalnızca ışığının huzmelerinin geçmesine izin vermiş oluruz. Bunun nereden geldiğini sorarsak, buna sebep olan ruhu bulmaya çalışırsak, felsefede kusur ederiz. Tasdik edebileceğimiz şey, varlığı ya da yokluğudur. Her insan zihninin isteyerek yaptıklarıyla gayri ihtiyari algılarını ayırt eder, gayri ihtiyari algılarına eksiksiz bir inanç duymak gerektiğini bilir. Bunları ifade ederken hata yapabilir, ancak bunların -gece ve gündüz gibi- tartışılmayacağını bilir. Kasten yaptıklarım ve kazandıklarım aylaklıktandır; boş gezenin hayalleri, doğuştan gelen en silik duygu merakımı ve saygımı cezp eder. Düşüncesiz insanlar, görüşler gibi algıları da kolayca yadsıyorlar, hatta çok daha kolayca bunu yapıyorlar, çünkü algıyla kavram arasında bir fark görmüyorlar. Bunu ya da şunu görmeyi seçmek hoşlarına gidiyor. Ancak algı, kapris değil, ölümcüldür. Bir

özellik görürsem, çocuklarım da benden sonra onu görecektir ve -tesadüf eseri benden önce hiç kimse görmemiş olsa dahi- zaman içinde bütün insanlık görecektir. Zira buna dair algım, güneş kadar gerçektir.

Ruhun ilahi ruhla ilişkisi o kadar saftır ki, araya yardım sokmaya çalışmak küfürdür. Tanrı konuştuğu zaman tek bir şeyi değil, her şeyi iletmesi gerekir ve dünyayı kendi sesiyle doldurması, mevcut düşüncenin merkezinden ışık, tabiat, zaman, ruh yayması gerekir, yeni eskir ve yeni bütünü yaratır. Ne zaman zihin safsa ve ilahi bir hikmet gelirse ona, eskiler göçüp gider; araçlar, öğretmenler, tapınaklar düşer, anda yaşar, geçmişi ve geleceği şu saatin içine çeker. Her şey onunla bağlantısı doğrultusunda kutsal hale gelir, başkası kadar bir olur. Her şey sebebi doğrultusunda merkezinde erir, yok olur, küçük ve istisnai mucizeler evrensel mucizelerde yiter kaybolur. Bu nedenle, biri Tanrı'yı tanıdığını ileri sürüyor, ondan söz ediyor ve sizi başka bir dünyadaki, başka bir diyardaki çürümüş kadim bir ulusun sözlerine geri götürüyorsa, ona inanmayınız. Meşe palamudu, olgun ve tam hali olan meşeden daha mı iyidir? Ebeveyn, olgun varlığını döktüğü çocuktan daha mı iyidir? Geçmişe bu tapınma nereden geliyor? Çağlar, ruhun sağlığına ve itibarına karşı işbirlikçilerdir. Zaman ve mekân gözün yarattığı fizyolojik renklerden başka bir şey değildir, ancak ruh ışıktır, onun şu an olduğu yer gündür, geçmişte olduğu yer ise gecedir, tarih küstahlık ve haksızlıktır, benim varlığıma ve oluşuma dair neşelendiren bir hikâye ya da kıssadan daha fazlası ise.

İnsan ürkektir ve af diler, artık dimdik değildir, "ben şöyle düşünüyorum" "ben buyum" demeye cesaret edemez, bir azizden ya da bilgeden alıntı yapar. Ottan ya da açan gülden utanırlar. Penceremin altındaki bu güller, geçmişteki güllerden ya da daha iyilerinden söz etmiyorlar; ne iseler o oluyorlar, bugün Yaradan'la birlikte varlar. Onlar için zaman yoktur. Yalnızca gül olarak vardır, varlığının her anında mükemmeldir. Bir yaprak tomurcuk vermeden, bütün hayatı hareket ha-

lindedir, tam açmış bir çiçekte daha fazlası, yapraksız kökte ise daha azı yoktur. Varlığı doygunluğa erer, doğayı da her an aynı şekilde doyurur. Ancak insan erteler ya da hatırlar, şimdiki zamanda yaşamaz, gözlerini geçmişe çevirerek geçmişin matemini tutar ya da onu çevreleyen zenginliğe aldırış etmeden, geleceği önceden görebilmek için parmak ucunda durur. Şimdiki zamanda, anda, zamanın üstünde doğayla birlikte yaşayana kadar mutlu ve güçlü olamaz.

Bu yeterince açık olmalıdır. Ne var ki güçlü aydınlar, henüz Yaradan'ın kendisini duymaya cesaret edemiyorlar; Davut'un, Yeremya'nın ya da Paul'ün sözlerini zikretmediği takdirde. Birkaç metne, birkaç satıra bu kadar büyük bir paha biçmemeliyiz her zaman. Büyükannelerin ve öğretmenlerin cümlelerini ezberden tekrar eden çocuklar gibiyiz. Onlar büyüdükçe, farklı yeteneklere ve kişiliklere sahip insanları görme fırsatını yakalar ve onların söyledikleri sözleri acı içinde aynen hatırlarlar, sonra bunları söyleyenlerin olanları bakış açılarından gördükçe, onları anlar ve her yeri geldikçe sözcükleri kullanıp salıvermek isterler. Samimiyetle yaşıyorsak, samimiyetle görürüz. Güçlünün güçlü olması, zayıfın zayıf olması kadar kolaydır. Yeni bir algımız olduğunda, birikmiş hazinelerle dolu hafızayı memnuniyetle ıvır zıvırdan kurtarırız. İnsan Yaradan'la birlikte yaşadığında, sesi bir ırmağın çağıldaması ve mısırların hışırtısı gibi tatlı gelecektir kulağa. En sonunda bu konu hakkındaki en büyük gerçek halen dile getirilmiyor, muhtemelen dile getirilemiyor, çünkü bütün söylediklerimiz çok uzaklardan hatırladığımız sezgilerdir. Düşündüğümü şu an en yakın böyle ifade edebilirim. İyisizin yanınızda olduğunda, hayat içinizde olduğunda, bu bilinen ya da alışılageldik bir şekilde olmaz, bir başkasının ayak izlerini fark etmezsiniz, birinin yüzünü görmezsiniz, herhangi birinin ismini duymazsınız; düşünce, iyilik ya da usul tamamıyla değişik ve yeni olur. Örnek ve tecrübe dışarıda kalır. Yolu yordamı, usulü insandan öğrenirsiniz, ancak ona öğretmezsiniz. Şimdiye kadar var olan bütün insanlar, onun unutulmuş temsilcileri-

dir. Korku ve umut da onun altındadır. Hatta umutta biraz daha azdır. Görme vakti geldiğinde, minnet ya da adamakıllı mutluluk olarak nitelendirilebilecek hiçbir şey yoktur. Tutkunun üstüne çıkan ruh, kimliği ve ebedi sebep-sonuç ilişkisi görür, doğrunun ve gerçeğin özünü algılar ve her şeyin iyi gideceğini bilerek kendisini sakinleştirir. Doğadaki uçsuz bucaksız yerler, Atlantik Okyanusu, Güney Denizi, uzun zaman aralıkları, yıllar, çağlar önemsizdir. Tıpkı şu anımın temelinde olduğu gibi, hayatın ve şartların geçmişteki her halinin de altında yattığını düşündüğüm ve hissettiğim, hayat denen, ölüm denen şey budur.

Önemli olan yalnızca hayattır, yaşamış olmak değil. Güç, durup dinlendiğin an kesilir, geçmişten yeni bir hale geçiş anında, boşluğa yapılan atışta, hedefe doğru fırlamada yaşar. Dünya bu gerçekten nefret eder, ruh ona dönüşür, zira daima geçmişi küçük düşürür, bütün varlığı yokluğa, bütün itibarı utanca çevirir; azizi haydutla şaşırtır, İsa'yı ve Yahuda'yı aynı şekilde kenara iter. O zaman neden özgüvenden dem vuruyoruz? Ruh orada var olduğu ölçüde, güçten emin olunamayacaktır, yalnızca bir araç olacaktır. Güvenden söz etmek gazel okumanın zavallı halidir. Daha ziyade güvenenden söz edin, zira işe yarayan ve var olan odur. Benden daha çok itaat eden, bana hükmeder, parmağını dahi kaldırmadan. Ruhların yerçekimiyle onun etrafında dönmeliyim. Yüce erdemden söz ettiğimiz zaman onu abartı sanıyoruz. Ancak erdemin ulviyet olduğunu görmüyoruz, esnek ve ilkelerin nüfuz edebileceği bir insanın ya da insanlar topluluğunun doğa kanununa göre, öyle olmayan bütün şehirleri, ulusları, kralları, zenginleri, şairleri etkileyip sürüklemesi gerektiğini görmüyoruz.

Her konuda olduğu gibi, bu da çabucak ulaştığımız nihai gerçektir; her şeyin o kutsal "VAHDET" içinde erimesi. Kendiliğinden var olma, yüce sebebin niteliğidir ve içine girdiği bütün küçük yapılar doğrultusunda iyiliğin ölçüsünü oluşturur. Gerçek olan her şey, içerdikleri erdem ölçüsünde gerçektir. Ticaret, ziraat, avcılık, balina avcılığı, savaş, hitabet, kişisel

ağırlık bir şekilde onun varlığının ve saf olmayan fiiliyatının örnekleridir ve böylece ilgimi çeker. Aynı yasanın doğada korunmada ve büyümede işlediğini görürüm. Kâinatta güç, doğrunun temel ölçüsüdür. Doğa, kendisine faydası olamayan hiçbir şeyi kendi saltanatında tutmaz. Bir gezegenin doğuşu ve tekâmülü, dengesi ve yörüngesi, sert bir rüzgârdan kendini koruyan bükülmüş bir ağaç, her hayvanın ve bitkinin hayati kaynakları kendine yeten, dolayısıyla kendine güvenen bir ruhun delilleridir.

Böylece her şey tek bir noktada toplanıyor: Aylak aylak gezmeyelim, bir sebebimiz, davamız olsun evde oturalım. Bırakın, o davetsiz gelen insan, kitap ve kurum güruhunu şaşırtıp afallatalım; ilahi gerçeği basit bir biçimde tebliğ ederek. Söyleyin, o istilacılar Tanrı burada olduğu için ayakkabılarını çıkarsınlar. Bırakın, bizim sadeliğimiz onları yargılasın, kendi kanunumuza uysalca uyuşumuz, doğuştan gelen zenginliğimizin yanısıra doğanın ve bahtın yoksulluğunu da gözler önüne sersin.

Ancak şimdi bir güruhuz. İnsan insana hayranlık duymuyor, dehasına evde oturması ve içindeki okyanusla irtibata geçmesi tembihlenmiyor, başkalarının kaplarından bir bardak su almak için yalvarmaya dışarı gidiyor. Tek başımıza gitmeliyiz. Ayin başlamadan önceki o sessiz sakin kiliseyi severim, her vaazdan daha iyidir. Ne kadar dalgın, ne kadar kayıtsız ve erdemli görünür insanlar, her birinin etrafını bir ibadethane ya da tapınakla çevirirsiniz! O yüzden hep oturalım. Aynı ocağın etrafında oturuyorlar ya da aynı kanı taşıdıkları söyleniyor diye arkadaşımızın, karımızın, babamızın ya da çocuğumuzun kabahatlerini neden üstlenmeliyiz ki? Bütün insanlarda benim kanım var, bende de bütün insanların kanı var. Bundan utanç duyacak kadar dahi onların huysuzluklarını ya da ahmaklıklarını benimseyeceğimden değil. Ancak tecridiniz mekanik değil, manevi olmalıdır, yani bir yükseliş, terfi olmalıdır. Zaman zaman bütün dünya abes işlerle canınızı sıkmak için size karşı kumpas kurmuş gibi gelir. Arka-

daş, müşteri, çocuk, hastalık, korku, arzu, merhamet hepsi bir anda kapını çalar ve "bana gel" der. Ancak o halde kal, onların kargaşasına kapılma. İnsanların canımı sıkmak için sahip oldukları gücü, ben onlara veririm zayıf bir merak duygusu ile. Hiç kimse ben istemeden benim yanıma gelemez. "Sevdiğimiz bizimledir, ancak arzuyla sevgiden yoksun kalırız."

Hemen itaatin ve bağlılığın kutsallığına erişemezsek, en azından baştan çıkmaya direnelim, savaşa girelim ve Sakson göğsümüzdeki Thor ile Odin'i, cesaret ile azmi uyandıralım. Bu, sakin zamanlarımızda gerçeği konuşarak yapılmalıdır. Bu yalancı misafirperverliğe ve yalancı şefkate gem vurun. Artık karşınızdaki aldananların ve aldatanların beklentilerine göre yaşamayın. Onlara şöyle deyin: "Ey baba, ey anne, ey karım, ey kardeşim, ey arkadaşım; şimdiye kadar zevahiri kurtararak yaşadım sizinle. Bundan böyle hakikatinim. Sizde bilin, bundan sonra ilahi yasa dışında hiçbir yasaya riayet etmeyeceğim. Hiçbir taahhüdüm olmayacak, yakınlaştıklarım olacak. Anne babamı, ailemi desteklemeye, biricik karımın namuslu kocası olmaya çalışacağım, ancak bu ilişkileri yepyeni ve benzeri görülmemiş bir biçimde doldurmalıyım. Geleneklerinize itiraz ediyorum. Kendim olmalıyım. Artık sizin için kendimi ya da sizi kıramam. Beni olduğum gibi sevebilirseniz, daha mutlu oluruz. Sevemezseniz, yine de böyle sevmenizi hak etmek peşinde olurum. Zevklerimi ya da hoşlanmadıklarımı saklamayacağım. Derinde olanın kutsal olduğuna inanacağım, beni ne içten sevindiriyorsa ve kalbim neyi seçiyorsa, güneşin ve ayın huzurunda onu yapacağım. Asilseniz sizi seveceğim, değilseniz de, riyakârca ihtimam göstererek sizi ve kendimi incitmeyeceğim. Samimiyseniz ancak benimle aynı samimiyete sahip değilseniz, yanınızdakilere yapışın, bana eşlik edecek başkalarını ararım ben. Bunu bencilce değil, tevazu ve samimiyetle yapacağım. Yalanların içinde ne kadar uzun yaşamış olsak da, hakikatle yaşamak hem sizin, hem benim hem de bütün insanların iyiliği içindir. Bugün bu sert mi geliyor kulağa? Yakında seveceksiniz benimki gibi sizin

doğanızın da söylediğini, hakikati izlersek nihayetinde sağ salim çıkacağız." Ancak dostlarınıza acı verebilirsiniz bunları söyleyerek. Evet, ancak onlar alınmasınlar diye de özgürlüğümü ve gücümü satamam. Ayrıca bütün insanların sağduyu anları vardır, mutlak gerçeğe baktıkları zaman, beni haklı bulacaklar ve aynısını yapacaklar.

Halk, yaygın ölçütleri reddedişinizin, bütün ölçütleri reddetmek ve kural kanun tanımazlık olduğunu düşünür, cüretkâr duyumcu da felsefenin adını suçlarını yaldızlamak için kullanacaktır. Ancak vicdan yasası baki kalır. Birinde ya da ötekinde günah çıkarmamız gereken iki günah çıkarma odası vardır. Doğru ya da ters yönde kendinizi temizleyerek görevlerinizi yerine getirebilirsiniz. Babanızla, annenizle, kuzeninizle, komşunuzla, şehrinizle, kediniz, köpeğinizle ilişkilerinizi tatmin edip etmediğinizi, bunların herhangi birinin sizi azarlayıp azarlayamayacağını düşününüz. Ancak ayrıca bu ters ölçütü dikkate almayıp kendi kendimi bağışlayıp temize çıkarabilirim. Kendime göre katı taleplerim ve mükemmel bir dairem var. Görev denilen pek çok vazifeye görev adını vermeyi reddeder. Ancak borçlarından kurtarabilsem, yaygın kaidelerden geçebilmemi sağlar. Herhangi biri bu yasanın gevşek olduğunu tasavvur ederse, bırakın bir gün buyruğunu sürdürsün.

İnsanlığın ortak güdülerini fora edip kendisine bir amir olarak güvenmeye cüret eden biri olarak tanrısal bir özelliği olması gerekir gerçekten de. Yüce bir gönlü olsun, amacına sadık, gözü keskin olsun da - ister öğreti, ister toplum ya da kanun olsun- layıkıyla olsun, basit bir hedef, onun için başkalarına olduğu kadar, demir kadar sağlam bir zorunluluk olsun!

"Toplum" denen olgunun günümüzdeki özelliklerini herhangi biri düşünecek olursa, bu ahlak ihtiyacını görecektir. İnsanın yüreği ve gücü çekilmiş gibi görünür, bizler de korkak, umutsuz ağlak insanlar haline geliriz. Gerçekten korkuyoruz, kaderden korkuyoruz, ölümden ve birbirimizden kor-

kuyoruz. Bizim çağımızdan büyük ve mükemmel insanlar çıkmıyor. Biz hayatı ve toplumsal halimizi yenileyecek erkekler ve kadınlar istiyoruz, ancak çoğunun acz içinde olduğunu, kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığını, güçleriyle orantılı olmayan bir hırsları olduğunu, gece gündüz sürekli yayılıp yalvardıklarını görüyoruz. Bizim ev idaresi dediğimiz dilenciliktir, sanatımızı, mesleklerimizi, evliliklerimizi, dinimizi biz seçmedik, toplum bizim için seçti. Bizler salon askerleriyiz. Biz kuvvetin doğduğu o çetin kader harbinden kaçındık.

Gençlerimiz ilk girişimlerinde başarısız olurlarsa, bütün cesaretlerini kaybederler. Genç tüccar başarısız olursa, insanlar onun için yıkıldı derler. En dâhiyane olan okullarımızdan biri okur ve bir yıl içinde Boston'ın ya da New York'un merkezinde ya da banliyölerinde bir makama yerleşmezse, arkadaşları ve kendisi cesaretinin kırılmasında, hayatının geri kalanında şikâyet etmekle haklı olduğunu düşünür. Öte yandan, New Hampshire ya da Vermont'tan aslan gibi bir delikanlı arka arkaya bütün meslekleri dener; takım kurar, ekip biçer, kapı kapı dolaşır bir şeyler satar, okula devam eder, vaaz verir, bir gazetede editörlük yapar, meclise gider, bir ilçeyi alır vesaire ve hep kedi gibi dört ayak üstüne düşerse, bu şehir bebeklerinin yüz tanesine bedeldir. Güne ayak uydurur, "bir mesleği denemekten" utanmaz zira hayatını ertelemez, yaşar. Tek bir şansı değil, yüzlerce şansı vardır. Bırakın, bir Stoacı insanın kaynaklarını serbest bıraksın ve insanlara başı eğik söğütler olmadıklarını, kendilerini başkalarından ayırabileceklerini ve ayırmaları gerektiğini, kendilerine güvenmeye çalıştıkça yeni güçlerinin peydahlanacağını söylesin. İnsanın ete kemiğe bürünmüş kelam olduğunu, uluslara şifa dağıtmak için doğduğunu, merhametimizden utanması gerektiğini, kendisi için harekete geçtiği, kuralları, kitapları, putları ve gelenekleri camdan fırlatıp attığı an, artık ona acımayacağımızı, şükran ve saygı duyacağımızı söylesin. O öğretmen, insanın hayatına ihtişam getirecek ve onun ismini tarih boyunca sevilen ve önemli bir isim olmasını sağlayacaktır.

Daha büyük bir özgüvenin insanların bütün kurumlarda ve ilişkilerinde, dinlerinde, eğitimlerinde, meşgalelerinde, yaşam biçimlerinde, ortaklıklarında, mülkiyetlerinde, yoruma dayalı görüşlerinde bir devrim yaratması gerektiğini görmek kolaydır.

1. Hangi dualarda insanlar kendilerini koyuverir! Kutsal bir makam dedikleri o kadar da cesur ve yiğit değildir. Dua, dışarı bakar ve bir yabancının iyiliği yoluyla gelecek yabancı bir katkı bekler; doğal, doğaüstü, arada ve harikulade olanın sonsuz labirentinde kendini kaybeder. Hayırdan daha azı için olan, belirli bir meta peşindeki dua, kötücüldür. Dua, en yüksek bakış açısından hayatın gerçeklerinin dikkatle izlenip değerlendirilmesidir. Gören ve coşan bir ruhun kendi kendine konuşmasıdır. Yaptıklarının hayır olduğunu duyuran Tanrı'nın ruhudur. Ancak özel bir gayeye ulaşmak için dua etmek, alçaklık ve hırsızlıktır. Doğada ve idrakte birliğe değil, ikiliğe inanır. İnsan Tanrı'yla bir olduğunda, yalvarmaz. Bütün hareketlerinde duayı görecektir o zaman. Tarlasındaki yabani otları temizlemek üzere dizlerinin üzerine çökmüş bir çiftçinin duası, küreğinin darbesiyle çöken kürekçinin duası bütün doğada duyulan gerçek dualardır, ucuz gayeler için olsalar dahi. Fletcher'ın *Bonduca*'smda –Tanrı Audate'ın zihnini araştırma üzere tembihlendiğinde- Caratach şöyle diyor:

"Gizli anlamlar saklar çabamız;
Cesaret gösterdiklerimiz ise en iyi Tanrılarımız."

Bir başka sahte dua türü ise pişmanlıklarımızdır. Memnuniyetsizlik özgüvenin gereğidir; iradenin zafiyetidir. Musibetlerden pişmanlık duy, böylece mağdur olana yardım edebilirsin, olmazsa, kendi işine bak; kötülükler telafi edilmeye başlar. Aslolan acıyı paylaşmaktır. Ahmakça zırlayanlara gider, oturur onlarla ağlarız; onlara gerçeği ve sağlıklı olanı sert elektrik şoklarıyla söylemek, onları bir kez daha kendi akıl-

larıyla karşı karşıya bırakmak yerine. Kaderin sırrı, elimizde olan mutluluktur. Daima kendine faydası olan Tanrı'yı ve insanı hoş karşılayınız. Onun için bütün kapılar ardına kadar açıktır, bütün diller onu selamlar, bütün şerefler onu taçlandırır, bütün gözler onu takip eder arzuyla. Sevgimiz, onadır ve onu sarmalar, çünkü ona ihtiyacı yoktur. Sabırsızca ve özür diler gibi onu kucaklar, kutlarız çünkü o kendi yolundan gider ve bizim tasvip etmeyişimize tepeden bakar. Tanrılar onu sever çünkü insanlar ondan nefret etmiştir. "Azimli ölümlülere göre, kutsanmış ölümsüzler atiktir" buyurmuştur Zerdüşt.

İnsanların duaları, iradenin bir hastalığı ise, inançları da zihinlerinin bir hastalığıdır. Ahmak İsraillilerle şöyle derler: "Tanrı öleceğiz diye bizimle konuşmasın. Sen konuş, her insan bizimle konuşsun, bizler itaat edeceğiz." Her yerde kardeşinle Tanrı'yla buluşmam engelleniyor, çünkü kendi tapınağının kapılarını kapatmış ve yalnızca kardeşinin ya da kardeşinin kardeşinin Tanrısının öykülerini anlatıyor. Her yeni zihin yeni bir sınıftır. Olağandışı bir faaliyete ve güce sahip bir zihin olduğu, bir Locke, bir Lavoisier, bir Hutton, bir Bentham, bir Fourier ispat edilirse başka insanlara kendi sınıflandırmasını ve yeni bir düzeni dayatır. Kayıtsızlığı; düşüncenin derinliği, dokunduğu ve gözünün görebileceği yere getirdiği nesnelerin sayısı nispetindedir. Ancak bu en çok inançlarda ve kiliselerde aşikârdır, bunlar da temel vazife düşüncesine ve insanın yüce olanla ilişkine göre hareket eden kudretli bir zihnin sınıflandırmalarıdır. Kalvinizm, Quaker mezhebi, Swedenborgizm de öyledir. Şakirt, her şeyi yeni terminolojiye bağlamaktan aynı hazzı alır, tıpkı henüz botaniği öğrenen bir kızın yeni bir dünya ve yeni mevsimler görmesi gibi. Bir süre şakirt, efendisinin aklını inceleyerek zihin gücünün arttığını görecektir. Ancak bütün dengesiz zihinlerde sınıflandırma ilahlaştırılır, hedef olarak kabul edilir, çabucak tükenebilir bir araç olarak görülmez, böylece sistemin duvarları, uzaktaki ufukta evrenin duvarlarıyla karışır; cennetin ışıkları efendilerinin inşa ettiği kemere asılı gibi görünür

onlara. Sizin gibi yabancıların nasıl görme hakkında sahip olduğunuzu, nasıl görebileceğinizi tasavvur edemezler: "Bir şekilde ışığı bizden çalınış olmalısınız" derler. Bir düzen bilmeyen ve boyun eğmez ışığın herhangi bir kulübeye, onlarınkine dahi gireceğini henüz algılamıyorlar. Bırakın biraz cır cır konuşsunlar ve kendilerinin olduğunu söylesinler. Dürüstlerse ve becerirlerse, şu an düzgün görünen yeni ağılları çok dar ve alçak gelecek, çatırdayacak, yana yatacak, çürüyüp yok olacaktır ve-milyonlarca gözü ve rengi olan- körpecik ve neşe dolu sonsuz ışık, ilk sabah olduğu gibi evrenin üstünde parıldayacaktır.

2. Putları İtalya, İngiltere, Mısır olan seyahat hurafesinin bütün okumuş Amerikalılar için cazibesini sürdürmesi özkültür arzusundandır. Zihinlerde İngiltere'yi, İtalya'yı ve Yunanistan'ı saygıdeğer kılanlar, -tıpkı dünyanın ekseni gibi-oldukları yerde çıkılıp kalarak bunu yapmışlardır. Bilinçli olduğumuz zaman, bulunduğumuz yerde olmanın vazifemiz olduğunu hissederiz. Ruh, seyyah değildir, akıllı insan evinde durur, herhangi bir sebeple zorunlulukları, görevleri evinden çıkmasını yabancı topraklara gitmesini gerektirdiğinde, yine de evindedir, gidişi yüzünün ifadesinden anlaşılır, bilgeliği ve erdemi yaymak vazifesidir, şehirleri ve insanları bir hükümdar gibi ziyaret eder, bir uşak ya da hırsız gibi değil.

Sanat, ilim, hayır amacıyla dünyayı dolaşmaya sert itirazım yok, insan önce evine bağlansın, bildiğinden daha fazlasını bulma umuduyla yabancı diyarlara gitmesin. Eğlence için ya da sahip olmadığı bir şeyi almak için seyahat eden, kendinden uzaklaşır, eski şeylerin arasında gençliğinde bile ihtiyarlar. Teb'de, Palmira'da zihni ve arzuları, bu yerler gibi harap olur, bir harabeyi harabelere götürür.

Seyahat, ahmağın cennetidir. İlk seyahatlerimiz, bize mekânların aynılığını gösterir. Evde Napoli'de, Roma'da olduğumu hayal ederim, güzellikle mest olabilir, üzüntümden

kurtulabilirim. Bavulumu toplayıp arkadaşlarımı kucaklar, deniz seyahatine çıkar ve nihayet Napoli'de gözlerimi açarım, yanı başımda o kaçtığım, kaskatı ve aynı acımasız gerçek, kederli benliğim. Vatikan'ın, sarayların peşinde gezerim, manzaralar ve hatırlattıklarıyla mest olmuş gibi yaparım, ama olmam. Nereye gitsem benimle gelir devim.

3. Ancak seyahat düşkünlüğü, bütün zihinsel faaliyetlerini etkileyen derin bir sağlıksızlığın belirtisidir. Akıl avaredir, eğitim sistemimiz de huzursuzluğu besler. Bedenlerimiz evde kalmaya zorlanınca zihinlerimiz seyahat eder. Taklit ederiz, taklit dediğimiz zihnin yolculuğundan başka nedir ki? Evlerimiz yabancı bir zevkle inşa edilmiştir, raflarımız yabancı süslerle bezenmiştir, fikirlerimiz, zevklerimiz, melekelerimiz geçmiş ve uzak olana meyleder ve onu takip eder. Ruh, nerede serpilip parladılarsa orada sanatları yaratmıştır. Sanatçının modelini aradığı yer kendi zihnidir. Yapılacağı şey ve gözeteceği koşullar kendi düşüncesinin bir uyarlamasıydı. Dor ya da Gotik modeli neden kopya etmemiz gerekiyor? Güzellik, elverişlilik, görkemli fikirler ve hoş ifadeler herkese ne kadar yakınsa bize de o kadar yakındır, Amerikalı sanatçı yapacağı hassas iş üstünde umutla ve aşkla çalışır; iklimi, toprağı, günün uzunluğunu, insanların isteklerini, devletin alışkanlıklarını ve düzenini dikkate alırsa, bütün bu unsurların hepsinin yerini bulduğu bir ev yaratacaktır, zevk ve hassasiyet de tatmin olacaktır.

Kendinde ısrarcı ol, asla taklit etme. Kendi kabiliyetini, bir hayat terbiyesinin toplam gücüyle her saniye sunabilirsin. Ancak bir başkasının yeteneğini benimseyip kullanırsan, ona ancak hazırlıksız bir biçimde yarım olarak sahip olursun. Herkesin en iyi yapabileceği şey Yaradan'ın ona öğretebildiğinden başka bir şey değildir. Hiç kimse bunun ne olduğunu, ne yapabileceğini kendisi yapana kadar bilemez. Shakespeare'e öğretmenlik edebilecek usta nerededir? Franklin'e, Washington'a, Bacon'a ya da Newton'a ders

verip yol gösterebilecek usta nerededir? Her büyük insan, biriciktir. Scipio'nun Scipio'luğu başkasından ödünç alamayacağı bir şeydir. Shakespeare'i inceleyerek asla Shakespeare olunmaz. Size verileni olunuz, daha fazlasını umamaz, daha fazlasına cüret edemezsiniz. Sizin için Fidyas'ın devasa keskisi, Mısırlıların malası, Musa'nın ya da Dante'nin kalemi kadar cesur ve muazzam ancak bütün bunlardan farklı bir ifade anı vardır. Muhtemelen ruh; o zengin, dokunaklı bin çatallı diliyle kendisini tekrar etmeye tenezzül etmeyecektir; ancak bu muhteremlerin söylediklerini duyabiliyorsanız, elbette aynı perdeden onlara yanıt verebilirsiniz, zira kulak ve dil tek bir yaratığın iki organıdır. Hayatınızın yalın ve asil kısımlarında yaşayınız, kalbinize itaat ediniz, böylece yine tarih öncesini yaratırsınız.

4. Dinimiz, eğitimimiz, sanatımız dışarı bakınca, toplumumuzun ruhu da öyle yapar. Bütün insanlar toplumun ilerlemesinden gurur duyarlar ve hiç kimse ilerlemez.

Toplum asla ilerlemez. Bir yandan ilerlerken öte yandan aynı hızla geriler. Sürekli değişim içindedir, barbardır, uygardır, Hıristiyanlaşmıştır, zengindir, bilimseldir, ancak bu değişim gelişip iyileşme değildir. Verilen her şeyin karşılığında bir şey alınır. Toplum yeni beceriler edinir, eski içgüdüleri yitirir. Cebinde saati, kalemi, poliçesiyle iyi giyimli, okuryazar, düşünür Amerikalıyla; bütün varlığı sopası, mızrağı, hasırı ve yirmi kişiyle paylaştığı, içinde uyuyacağı bir barınak olan çıplak Yeni Zelandalı arasında ne çelişki vardır! Ancak iki insanın sağlıklarını karşılaştırın, beyaz adamın asıl gücünü kaybettiğini görürsünüz. Seyyah bize doğrusunu söylüyorsa, yabani adama enli bir baltayla vurun, bir ya da iki gün içinde eti yapışacaktır ve sanki yumuşak bir darbe indirmişsiniz gibi iyileşecektir, aynı darbe beyaz adamı ise mezara gönderecektir.

Uygar insan at arabası yaptı ancak ayaklarını kullanmaz oldu. Koltuk değneklerinden destek alıyor, ancak kaslarının pek bir desteği yok. Cenevre yapımı iyi bir saati var, ancak

güneşe bakarak saati söyleme becerisini kaybetti. Greenwich seyir kitabı var, istediğinde o bilgiden öylesine emin ki, sokaktaki adam ise gökyüzündeki tek bir yıldızı dahi bilmiyor. Gündönümüne dikkat etmiyor, gün-tün eşitliğini çok az biliyor, yılın o parlak takviminin ise neye benzediğini bilmiyor. Defterleri hafızasını zayıflatıyor, kütüphaneleri aklına fazladan yük bindiriyor, sigortacı kazaların sayısını artırıyor, makinelerin ayak bağı olup olmadığı, gelişerek, yabani bir erdem coşkusuyla kurumlarla ve biçimlerle kuşatılmış bir Hıristiyanlıkla biraz enerji kaybedip kaybetmediğimiz bir soru. Zira her Stoacı Stoacıydı, ancak Hıristiyanlıkta Hıristiyan nerededir?

Ahlak ölçütlerinde, yükseklik ve ağırlık standardından daha fazla bir sapma yoktur. Geçmişte şimdikinden daha büyük insanlar yoktu. İlk ve son çağların büyük insanları arasında tuhaf bir benzerlik görülebilir, on dokuzuncu yüzyılın bütün o bilimi, sanatı, dini ve felsefesi Plutarkos'un üç dört ya da yirmi yüzyıl öncesindeki kahramanlarından daha büyük insanları eğitmeye yetmez. Irk zaman içinde ilerleyip gelişmez. Phokion, Sokrates, Anaksagoras, Diyojen büyük insanlardı, ancak arkalarında herhangi bir sınıf bırakmadılar. Gerçekten onların sınıfından olan biri onların adıyla anılmaz, kendisi olur ve bu kez kendisi bir topluluğun kurucusu olur. Her dönemin sanatı ve icatları, yalnızca o dönemin kisvesidir ve insanlara hayat vermez. Gelişmiş makinelerin verdiği zarar, yararını dengeleyebilir. Hudson ile Behring, balıkçı teknelerinde -teçhizatları bilimin ve sanatın kaynaklarını tüketen Parry ile Franklin'i hayrete düşürecek kadar- çok fazla şey başardılar. Galileo bir opera dürbünüyle -şimdiye kadar hiç kimsenin yapamadığı kadar- müthiş gökyüzü olguları keşfetti. Kolomb, güvertesiz bir tekneyle Yeni Dünya'yı buldu. Birkaç yıl ya da yüzyıl önce büyük bir sitayişle sunulan araçların ve düzeneklerin düzenli olarak terk edildiğini, kaybolduğunu görmek ilginçtir. Büyük deha, insanın özüne geri dönüyor. Savaş sanatındaki gelişmeleri bilimin zaferlerinden

saydık, ancak Napolyon Avrupa'yı açık ordugâhla fethetti, bu da son çare olarak silahsız kahramanlığa başvurmaktan ve hiçbir destek olmamasından ibaretti. Las Cases diyor ki: "İmparator silahlarımızı, cephaneliğimizi, geri hizmeti, sevkiyatı ortadan kaldırmadan, Roma geleneğini taklit ederek, askerin yalnızca mısırını alıp el değirmeninde öğütüp kendi ekmeğini yapana kadar kusursuz bir ordu yaratılmasını imkânsız görüyordu."

Toplum bir dalgadır. Dalga ileri doğru gider, ancak dalgayı oluşturan su ilerlemez. Aynı zerre vadiden tepeye yükselmez. Uyumları yalnızca duyularla algılanır. Bugün ulusu oluşturan insanlar, gelecek sene ölürler, yaşantıları da onlarla birlikte ölür.

O yüzden mülkiyete güven, onu koruyan devlete güven de dahil olmak üzere, özgüven arzusudur. İnsanlar, kendilerinden ve şeylerden o kadar uzun süre gözlerini çevirmişlerdir ki, dini, eğitimle ilgili ve sivil kurumlara mülkiyetin koruyucuları olarak itibar etmeye başlamışlardır ve onlara yapılan saldırılara karşı çıkmışlar, zira bunları mülkiyete saldırı olarak görmüşlerdir. Birbirlerine duydukları saygıyı, her birinin ne olduklarına göre değil, sahip olduklarına göre ölçerler. Ancak görgülü bir insan, sahip olduklarından utanır, doğasına duyduğu saygıdan dolayı. Özellikle sahip olduklarının tesadüfi olduğunu -ona miras, hediye ya da suç yoluyla geldiğini- görünce bunlardan nefret eder, bunun sahip olmak olmadığını, onların kendisine ait olmadığını, kendisinden kaynaklanmadığını, herhangi bir devrim ya da hırsız gelip almadığı için onda kaldığını hisseder. Ancak her zaman zorunluluktan edinmiştir edineceğini ve edindiği de yaşayan bir mülktür, hükmedenlerin, çetelerin emrini, devrimleri, yangını, fırtınayı, iflasları beklemez, nefes aldığı müddetçe sürekli kendisini yeniler. "Hayattaki rızkınız sizi arar bulur, o yüzden siz rahat olun, onun peşinden gitmeyin" demiş Hazreti Ali. Bu yabancı mallara olan bağımlılığımız, kölelerin duyduğu gibi bir saygı duymamıza yol açar sayılara. Siyasi partiler, sayısız

kongrede bir araya gelir, izdiham ne kadar büyükse ve -Essex delegasyonu! New Hampshire demokratları! Maine Whigleri şeklinde- her duyurunun yarattığı curcunayla genç vatansever, binlerce yeni göz ve kol karşısında kendisini eskisinden daha güçlü hisseder. Aynı şekilde devrimciler de kongrelere çağırır, oy verir, kalabalık içinde eriyip giderler. Öyle değil, ey dostlar! Tanrı girip içinizde yaşamaya tenezzül etmez böyle, tam tersini yapar. Yalnızca bütün yabancı desteğinden kurtulan, tek başına ayakta duran adamın güçlü olduğunu ve üstün geleceğini görüyorum. Bayrağının altına birini kattıkça zayıf düşer. Tek bir insan bir şehirden daha iyi değil midir? İnsandan hiçbir şey istemeyiniz, sonsuz bir değişim içinde, tek sağlam sütunun seni çevreleyen her şeyi destekleyen olarak görülmelidir. Gücün doğuştan geldiğini, kendisi dışında ve başka yerlerde iyilik aradığı için zayıf olduğunu bilen kişi, bunu algıladığından tereddüt etmeden kendisini fikrine salıverir, derhal kendine çekidüzen verir, dimdik durur, uzuvlarına hâkim olur; mucizeler yaratır, tıpkı kendi ayaklarının üstünde duran insan, kafasının üstünde durandan nasıl daha güçlü olursa.

O yüzden, baht, kader denilen her şeyden tamamıyla yararlanın. Çoğu insan onunla kumar oynar, ne varsa kazanır ve hepsini kaybeder çarkı döndükçe. Ancak haksız kazanç olduğu için bunları terk edin, sebep ve sonuçla ilgilenin, Tanrı'nın vaizleridir onlar. İradeyle çalışıp kazanın, talihi, kaderi, çarkıfeleği zincire vurun, onun dönmesinden korkmadan oturursunuz böylece. Siyasi bir zafer, kiraların artışı, hasta arkadaşının iyileşmesi ya da uzakta olan arkadaşının dönüşü ya da başka güzel bir olay, seni neşelendirir ve senin için iyi günlerin geleceğini düşünürsün. İnanma buna. Sana senden başka hiçbir şey huzur veremez. İlkelerin zaferinden başka hiçbir şey sana huzur veremez.

Dostluk

Yiğidin kanının kızıl damlası
Kabaran denize ağır basar;
Dünya dönek, gelir gider,
Dost ise kalır, kök salar.
Kaçtı sandım o,
Çok yıllar sonra,
Kıpkızıl yanıyordu, takati kesilmeyen iyilik
Her sabahki şafak gibi orada.
Pürdikkat kalbim özgürdü yine,
Ah dostum, dedi canım,
Yalnız seninle göğün kubbesi var,
Seninle gül kırmızı,
Her şey seninle asil,
Bak dünyanın ötesine,
Değirmeni kaderimizin görünür
Güneşe giden bir yol, senin sayende.
Bana da senin asaletin öğretti
Çaresizliğimi yenmeyi;
Pınarları benim gizli hayatımın
Senin dostluğunla güzel.

Sözü edilenden çok daha fazla iyilik var dünyada. Bencilliğin insanı ürperten gündoğusu rüzgârları gibi dünyanın içine işlemesine rağmen, bir sevgi elementi bütün insanlık ailesine saf eter gibi nüfuz etmiştir. Evlerde, çok nadiren konuştuğumuz, ancak hürmet gösterdiğimiz ve bize hürmet gösteren kaç kişiyle bir araya geliyoruz? Sokakta kaç kişiyi görüyor ya

da kilisede kaç kişiyle birlikte oturuyoruz, sükûnet içinde de olsa, birlikte olmaktan sıcacık bir sevinç duyduğumuz! Daldan dala konan bu gözlerin dilini okuyun. Gönül bilir onu.

Bu insani duyguya olan düşkünlüğün insanda yarattığı etki, samimi bir neşedir. Şiirde ve gündelik konuşmada, başkalarına karşı hissedilen iyilik ve hoşnutluk, ateşin maddi etkilerine benzetilir; ancak maneviyatımızı aydınlatan bu duygular çok daha hızlı, hareketli, neşelendiricidir. En tepedeki tutkulu aşktan tutun da en aşağıdaki iyi niyete kadar, hayata tat katan duygulardır bunlar.

Şefkatimizle birlikte zihin ve beden gücümüz de artar. Bilge yazmak için oturur. Tefekkürle geçen onlarca yıl içini tek bir iyi düşünceyle, tek bir mutlu ifadeyle dolduramaz; ancak dostlarından birisine bir mektup yazmak zorundadır. Anında yumuşacık duygular, seçtiği kelimelerle birlikte, her defasında, dört bir yandan sökün eder. Erdemin ve özsaygının hüküm sürdüğü her evde, bir yabancının yaklaşmasının sebep olduğu yürek çarpıntılarını görürsünüz. Övgüyle sözü edilen bir yabancı beklenir, geleceği duyurulur. Ev halkına zevkle acı arası bir huzursuzluk musallat olur. Yabancının gelişi, onu karşılayacak ruhlara neredeyse korku salar. Evin tozu alınır, her şey yerine yerleştirilir, eski örtü yenisiyle değiştirilir, ev halkının gücü yetiyorsa, yabancı için bir akşam yemeği tertip edilir. Övgüyle söz edilen bu yabancı hakkında yalnızca güzel sözler söylenir, onun hakkında yalnızca iyi ve yeni olanı duyarız. O, önümüzde bütün insanlık için durur. O, dilediğimiz kişidir. Onu tahayyül edip bir yere oturtmuşuzdur. Kelamda ve amelde bu kişiyle nasıl yan yana durmamız gerektiğini sorarız, korkuyla huzursuz bir haldeyizdir. Aynı düşünce onunla olan sohbete de heyecan katar. Her zamankinden daha iyi konuşuruz. En cevvalinden aklımız, daha kuvvetli bir hafızamız vardır, dilsiz şeytan pılını pırtısını alıp gitmiştir o an. En eski, en gizli tecrübelerimizden söz ederek saatlerce samimi, zarif ve dopdolu bir sohbeti sürdürebiliriz. Yanımızdaki akraba ya da tanıdık kişiler o güne dek göster-

mediğimiz bu yeteneğimizi coşkulu bir şaşkınlıkla izler. Ancak yabancı araya girip kendi düşkünlüklerini, kendi tanımlamalarını, kendi kusurlarını anlatmaya başladığında, her şey bir anda biter. Bizden duyup duyabileceği ilk, son ve en iyi şeyleri duymuştur artık. Bir yabancı değildir artık. Kabalık, cehalet, yanlış anlama eskiden beri tanıdıklarımızdır. Şimdi o eve bir daha geldiğinde, ortalık yine derli toplu olur, yine kıyafetler değiştirilir, yine akşam yemeği düzenlenir onun için; ancak yürek çarpıntısını ve ruhun muhabbetini bulamayacaktır bir daha.

Dünyayı yine benim için yeni bir yer kılan bu duygu emareleri kadar hoş olan başka ne var? İki kişinin bir düşüncede, bir duyguda sağlam ve sarsılmaz bir biçimde karşılaşması kadar enfes olan başka ne vardır? Onların çarpan bu kalbe, kabiliyetli ve hakiki olanın adımlarına ve endamına karşı bu yaklaşımları ne kadar da güzeldir! Kendimizi hislerimize bıraktığımızda, dünya değişir. Artık ne kış vardır ne de gece. Bütün felaketler, sıkıntılar yok olur, hatta bütün görevler. Akıp giden sonsuzluğu, sevilenlerden yayılanlardan başka hiçbir şey doldurmaz. Bırakın ruh, kâinatta bir yerlerde dostuyla yeniden bir araya geleceğini, o zamana dek tek başına binlerce yıl memnun ve neşeli olacağını bilsin.

Bu sabah -yeni ve eski- bütün arkadaşlarıma karşı hissettiğim samimi bir şükran duygusuyla uyandım. Her gün bana güzelliğini hediyeleriyle gösteren Tanrı'ya nasıl olur da Cemil demem! Toplumu ayıplıyorum, yalnızlığı kucaklıyorum; yine de bilge olanı, güzel olanı, asil ruhlu olanı görmeyecek kadar vefasız değilim; zira zaman zaman da olsa kapımdan geçiyorlar. Beni duyan, beni anlayan benim olur; sonsuza dek süren bir mülkiyettir bu. Doğa o kadar da yetersiz değildir, o da zaman zaman bana bu mutluluğu tattırır. Biz de böylece kendimize ait toplumsal ağlar örüyoruz, ilişkilerden oluşan yeni bir ağ bu. Pek çok fikir birbiri ardına kendisini doğruladıkça, bizler çok geçmeden kendi yarattığımız yeni bir dünyada var oluyoruz; geleneksel bir dünyada birbirine yabancı

kimseler ve yolcular değiliz artık. Dostlarım ben onları aramadan geldiler bana. Yüce Tanrı verdi onları bana. En kadim olan hakla, erdemin ilahi cazibesiyle buldum ben onları ya da ben değil de içimdeki ve onların içindeki ilahi güç; akrabalığın, yaşın, cinsiyetin, keyfiyetin kalın duvarlarıyla alay eder ve onları lağveder; bütün bunlara çoğu zaman göz yumar ve yenilerini yaratır. Size derin şükranlarımı sunuyorum mükemmel sevgililer, sizler dünyayı benim için yeni ve asil derinliklere taşıyorsunuz, sizler bütün düşüncelerimin anlamını genişletiyorsunuz. Bunlar en kadim ozanın yeni şiiridir (duraksız şiir), Apollo'nun ve ilham perilerinin hâlâ söylemeye devam ettiği ilahi, lirik ve epik, halen akıp giden şiirdir. Onlar ya da bazıları benden ayrılıp gidecekler mi yine? Bilmiyorum ama korkmuyorum çünkü onlarla olan bağım öylesine saf ki, bizi birbirimize bağlayan yalnızca yakınlık. Hayatımın dehası da sosyal, dolayısıyla, nerede olursam olayım bu yakınlık, bu adamlar ve kadınlar kadar asil olan herkese gücünü yayacaktır.

Bu noktada tabiatta bulunan ölçüsüz bir şefkatin varlığını itiraf ediyorum. Şefkatin "kötüye kullanılan şarabının tatlı zehrini damıtmak" benim için neredeyse tehlikelidir. Yeni bir kişi, benim için beni uykularımdan eden büyük bir şey demek. Bana nefis saatler yaşatan insanlarla ilgili güzel hayaller kurmuşumdur çoğu zaman; ancak onun zevki o gün biter, herhangi bir meyve vermez. Herhangi bir fikir üremez bundan; eylemlerimde çok küçük değişiklikler olur. Dostumun başarılarından benimmişler gibi gurur duymalıyım; erdemleri de sanki benim mülkümdür. Dostuma övgüler yağdırıldığında, nişanlısının alkışlarını duyan bir âşığınki kadar içim ısınır. Dostumuzun vicdanını gözümüzde büyütürüz. Onun iyiliği kendi iyiliğimizden daha fazla görünür; tabiatı daha iyidir, daha az yoldan çıkar. Aklımız onun olan her şeyi -adını, bedenini, elbiselerini, kitaplarını, çalgılarını- olduğundan fazla gösterir bize. Onun ağzından çıktığında, kendi fikrimiz yeni ve daha büyük gelir kulağımıza.

Ancak kalbin kasılması ve genişlemesi, sevginin gelgitlerine benzer. Dostluk, ruhun ölümsüzlüğü gibi, inanılmayacak kadar iyidir. Sevdiğini kollarında tutan âşık, aslında taptığının o olmadığını bilir yarı yarıya; dostluğun altın anında biz de şüphe ve inanmazlık izleriyle şaşkınlığa düşeriz. Dostumuzun ışıldamasına sebep olan erdemleri yoksa ona biz mi atfettik, sonra da kutsallık atfettiğimiz bu varlığa mı tapındık diye şüphe ederiz. Elbette ruh, kendine saygı duyduğu kadar insanlara saygı duymaz. Bilimin katı kurallarına göre, her insanın özünde aynı sonsuz uzaklık hali mevcuttur. Bu cennet tapınağının metafizik temellerini kazarak içimizdeki sevgiyi soğutmaktan korkmalı mıyız? Ben, gördüğüm şeyler kadar gerçek olamaz mıyım? Gördüğüm şeyler kadar gerçeksem, onları oldukları gibi görüp tanımaktan korkmayacağım. Özleri, görünüşlerinden daha az güzel değildir; özü algılayabilmek için daha hassas uzuvlara ihtiyaç duyulsa da. Çiçeklerinden taç yapmak için saplarını kısa kessek de, bilim için bir bitkinin kökleri çirkin değildir. Beni hülyalara daldıran bu düşüncelerin arasında çıplak gerçeği ortaya koymaya cesaret etmeliyim; bu, şölenimizde Mısırlı bir kafatasının var olduğu anlamına gelse de. Kendi fikriyle yekvücut olmuş bir insan, dev aynasında görür kendini. Her ne kadar hep aynı, belirli başarısızlıklarla aldatılmış olsa da evrensel bir başarının bilincindedir. Ne çıkar, ne güç, ne altın ne de iktidar onun dengidir. Senin zenginliğine bel bağlamaktansa kendi yoksulluğuma bel bağlamayı tercih ederim. Senin vicdanını benimkine eşit kılamam. Yalnız yıldızlardır göz kamaştıran; dünya ise belli belirsiz, aya benzer bir ışık saçar. Övdüğün kişinin takdire şayan taraflarını ve sınanmış huylarıyla ilgili söylediklerini anlıyorum; ancak bütün o mor cübbelerine rağmen nihayetinde benim gibi fakir bir Yunan olmadığı sürece onu sevmeyeceğim. İnkâr edemem, ey dost, harikulade olanın koca gölgesi, alacalı ve boyalı enginliği seni de içine alıyor; sen de gölge olan bütün herkesle kıyaslanıyorsun. Sen bir "varlık" değilsin, "hakikat", "adalet" gibi. Sen benim ru-

hum değilsin, yalnızca onun bir tasviri, bir suretisin. Bana geç geldin, hanidir şapkanı ve pelerinini elinde tutuyorsun. Tıpkı ağaçların kendi yapraklarını yaratması ve şimdi yeni tomurcuklar sürülürken eski yaprakları söküp atması gibi ruh da kendi dostlarını yaratacak demek midir bu? Doğanın kanunu, ebediyete kadar değişimdir. Her elektrik akımı, zıddını tetikler. Ruh etrafını kendini daha iyi tanıyabileceği ya da daha ihtişamlı bir yalnızlığa kavuşabileceği dostlarla kuşatır; böylece bir mevsim daha yalnız kalır ki muhabbetini ya da yarenliğini yüceltebilsin. Bu yöntem, kişisel ilişkilerimizin bütün tarihi boyunca kendi kendine ihanet eder. Şefkat içgüdüsü denklerimizle birleşme ümidimizi canlandırır; ona eşlik eden yalnızlık duygusu ise bizi bu içgüdünün peşinden gitmekten alıkoyar. Dolayısıyla her insan bütün hayatını dostluk arayışı içinde geçirir. Gerçek hislerini kâğıda dökmesi gerekirse, sevgisine talip olacak her yeni adaya böylesi bir mektup yazabilir:

Sevgili Dostum,

Senden emin olsaydım, senin kabiliyetinden, ruh halimin seninkiyle uyuşacağından emin olsaydım, gelişlerin ve gidişlerinle ilgili ufak tefek mevzular hakkında asla bir kez daha kafa yormazdım. Çok bilge sayılmam, huyum kolaylıkla idare edilebilir. Zekâna saygı duyuyorum. Henüz bütün derinliğini kavrayamamış olsam da, sende bana dair mükemmel bir zekâ olduğunu varsayma cesaretini gösteriyorum, işte bu yüzden benim için nefis bir eziyetsin. Ya hep seninim ya da hiç.

Evet bu huzursuz zevkler ve incelikli acılar merak içindir, hayat için değil. Boyun eğmemek gerekir onlara. Kumaş değil, örümcek ağı örmek içindir bu. Dostluklarımız kestirme ve zayıf sonuçlara ulaşıyor hızla; çünkü dostluklarımızı, insan kalbinin sağlam liflerinden öreceğimize şaraptan ve hülyalardan örüyoruz. Dostluğun kuralları katı ve ebedidir; doğanın ve ahlakın kurallarıyla aynı dokuya sahiptir. Oysa biz kısa yoldan gelen küçük bir çıkarın peşinde koşarız, anlık bir tat

alabilmek için. Tanrı'nın bütün bahçesinde yazlar ve kışlar boyunca olgunlaşması gereken, en yavaş olan meyveye yapışırız. Dostumuzu kutsal bir biçimde değil de, onu sahiplenmemizi sağlayan katışıksız olmayan bir tutkuyla ararız, beyhude. Gizli düşmanlıklardır kuşandığımız, ne vakit buluşsak çıkar sahneye bu düşmanlıklar ve bütün şiiri bayat bir düzyazıya dönüştürür. Neredeyse insanların tümü buluşmak için alçalırlar. Bütün birliktelikler için ödün vermek gerekir. Daha da kötüsü, güzel ruhların çiçeklerinin yaydığı rayiha, bu ruhlar birbirine yakınlaştıkça ortadan kaybolur. Erdemli ve kabiliyetli insanlar arasında olsa dahi, gerçek yarenlik, nasıl da ebedi bir hayal kırıklığıdır! Görüşmeler uzun vadeli bir öngörüyle kuşatıldıktan sonra -dostluğun ve düşüncenin en parlak döneminde- afallatan darbelerle, ani ve vakitsiz kayıtsızlıklarla, akıl tutulmalarıyla ve hayvani güdülerle işkenceye maruz kalmamız gerekir. Melekelerimiz bize oyun oynar ve her iki taraf yalnızlıkta ferahlayıp teselli bulur.

Her ilişkide eşit olmalıyım. Bir dostumla eşit olmazsam, kaç tane arkadaşım olduğunun ya da her biriyle sohbet etmekten ne kadar hoşnut olduğumun bir önemi yoktur. Bir mücadeleden eşit olmadan çekilmişsem, geri kalanında tattığım mutluluk, değersiz ve namertçe gelir bana. Öteki dostlarımdan kendim için bir sığınak yarattıysam, kendimden nefret etmeliyim.

"Yiğit savaşçı nam salmış dövüşüyle,
Yüz zaferden sonra, bir kez yenilmiş,
Şeref kitabından hemen silinmiş,
Herkes unutmuş neden didinmiş."

İşte böylece kınanır sabırsızlığımız acımasızca. Hicap ve umursamazlık gibi iki sert kabuk sayesinde, hassas bir kurum zamanından önce olgunlaşmaktan korunur. En iyi ruhlardan biri, onu tanıyıp ona sahip çıkacak kadar olgunlaşmadan önce o, bunu bilirse kaybolacaktır. Milyonlarca yılda yakutu

sertleştiren, Alp ve And dağlarının gökkuşağı misali görünüp kaybolduğu bir zaman diliminde işlemeye devam eden tabiatın yavaşlığına saygı duy. Hayatımızın iyi ruhunda, aceleciliğimizin karşılığı olan bir cennet yoktur. Tanrı'nın özü olan sevgi, sebatsızlık için değil, insanın külli değeri için vardır. Kendi namımıza bu çocukça lüksü değil de gösterişsiz değeri sahiplenelim. Dostumuza, yüreğinin özünde, altüst etmenin imkânsız olduğu temellerinde var olan korkusuz bir güvenle yaklaşalım.

Bu konunun cezbedici yönlerine karşı durmak imkânsız. Şimdilik bir açıdan mutlak olan, hatta sevginin dilini şüpheci ve harcıâlem kılan, daha saf olan o seçkin ve ulvi bağdan söz etmek için bu konuya tabi olan bütün toplumsal fayda külliyatını bir kenara bırakıyorum. Hiçbir şey bu kadar kutsal olamaz.

Dostluklara zarafetle değil, en haşin cüretle yaklaşmak istiyorum. Dostluklar hakiki olduklarında camdan boncuklar ya da buzdan çiçekler değildir, bildiğimiz en sağlam şeydir. Şimdi onca yıllık tecrübeden sonra doğa hakkında ya da kendimiz hakkında ne biliyoruz? Hiçbir insan bugüne kadar kaderinin sorununun çözümünü bulmak adına tek bir adım dahi atmamıştır. Bütün insanlık âlemi, bir ahmaklığa mahkûm edilmiştir. Kardeşimin ruhuyla kurduğum ittifaktan edindiğim mutluluğun ve huzurun o tatlı samimiyeti özün ta kendisidir; bütün doğa, bütün düşünce ise zar ve kabuktan ibarettir. Ne mutlu bir dosta kucak açan yuvaya! O yuva, bayramlarda kurulan bir kameriye ya da bir tak gibi o dostu tek bir gün eğlendirmek için kurulmuş olabilir elbette. Dost o bağın heybetini bilir, onun kanununa hürmet ederse de ne mutlu ona! Kendini bu akit için aday olarak ileri süren her kimse o, dünyanın ilk insanlarının birbirine rakip olduğu o muhteşem oyunlarda bir olimpiyat oyuncusu gibidir. Zaman, arzu ve tehlikenin listede yer aldığı yarışmalara katılır. Tek başına bütün bunların yıpratıcı etkilerinden güzelliğinin narinliğini korumak için kendi bünyesinde yeterli ölçüde haki-

kat taşıyan bir muzafferdir o. Bu yarışta talih yardım edebilir ya da etmeyebilir; ancak yarıştaki bütün hız, içkin asalete ve küçük şeylerin hakir görülmesine bağlıdır. Dostluğun özünde iki öğe vardır. Her iki öğe de öylesine baskındır ki, hangisinin üstün olduğunu bilemem, dolayısıyla birini ötekinden önce söylemenin hiçbir anlamı yoktur. Bu öğelerden biri, hakikattir. Dost, ona karşı samimi olabileceğim kişidir. Onun yanındayken düşüncelerimi yüksek sesle dile getirebilmeliyim. Nihayet öyle bir insanın varlığına şahit oldum ki, öylesine hakiki, öylesine eşit ki en derin maskelerimi -insanların asla çıkarmadıkları duygularını gizleme, nezaket, ikinci kez düşünme maskelerini- çıkarabilir, onunla iki atomun bir araya geldiği yalınlıkla ve bütünlükle ilişki kurabilirim. Samimiyet -kraliyet tacı ve yetki gibi- yalnızca en yüksek rütbelilere bahşedilen bir lükstür; doğruları söylemenize izin verilmesinden daha yüksek rütbeli, gözüne girilecek ya da ayak uydurulacak kimse yoktur. Her insan yalnızken samimidir. İkinci bir insanın sahneye çıkışıyla birlikte, ikiyüzlülük başlar. Arkadaşımızın yaklaşımını iltifatlarla, dedikodularla, eğlenceyle, dalgayla savuştururuz, kendimizden uzak tutarız. Yüzlerce mendile sarıp sarmalar, düşüncelerimizi ondan saklarız. Bir adam tanıyordum; dini bir coşku içinde, o kat kat kumaş yığınlarından kurtulmuş, bütün iltifatları ve beylik lafları bir tarafa koyup büyük bir içgörü ve güzellikle karşısına çıkan her insan evladının vicdanına sesleniyordu. İlk başlarda ona direndiler. Herkes onun deli olduğuna kanaat getirdi. Ancak o ısrarla, belki de elinden başka türlüsü gelmediğinden, zaman içinde herkesi tanımanın ve onlarla hakiki bir ilişki kurmanın üstünlüğünü elde etti. Hiç kimse onunla yalan yanlış konuşmayı, çarşıda pazarda, kıraathanede onu başından savmayı aklından bile geçirmezdi. Herkesin eli kolu öylesine samimiyet ve dürüstlükle bağlanmıştı ki, içindeki bütün doğa sevgisini, şiiri, doğruluk adına ne varsa ona gösteriyordu herkes. Ancak toplum çoğumuza yüzünü, gözünü değil, yanlarını ve sırtını gösterir. Sahte bir çağda insanlarla hakiki ilişkiler kur-

mak, deli yaftası yemeğe değer değil mi? Çok nadir dimdik ayakta durabiliriz. Karşılaştığımız her insan bizden biraz da olsa medeniyet bekler, suyuna gitmemizi ister. Az ya da çok ünlüdür, kabiliyetlidir; kafasında dinle ya da hayırseverlikle ilgili sorgulanmaması gereken bir iki fikir vardır. Bütün bunlar, onunla sohbetinizi mahveder. Oysa dost, benim marifetlerimi değil, beni yaşayan akıllı biridir. Dostum olan, benden herhangi bir karşılık beklemeden, beni eğlendiren kişidir. Dolayısıyla dost, doğası gereği içinde karşıtlıkları barındırır. Yalnız olan ben, doğada kendi varlığımı doğrulayabildiğim kanıtlara eşdeğer kanıtlarla varlığını doğrulayabildiğim hiçbir şey görmeyen ben, şimdi karşımda kendi varlığıma bütün yüceliği, farklılıkları ve merakıyla benzeyen, yabancı bir bedende yinelenmiş birini görüyorum; dolayısıyla, arkadaş, doğanın başyapıtı olarak görülse yeridir.

Dostluğun bir başka öğesi de şefkattir. İnsanlara her türlü bağla (kan, gurur, korku, umut, para, ihtiras, nefret, hayranlık bağı), büyük ya da küçük her türlü ahval ve şartla bağlıyızdır. Ancak yine de başka birinde bizi sevgiyle kendisine çekecek kadar nitelik olmasına inanamayız bir türlü. Başka biri ona şefkatimizi verebileceğimiz kadar kutsanmış olabilir mi ve biz ona şefkatimizi verecek kadar saf olabilir miyiz? Biri benim için önemli hale geldiğinde, kaderin amacına dokunmuş olurum. Kitaplarda doğrudan bu konunun özüyle ilgili yazılmış çok az şey buluyorum. Yine de bu konu hakkında unutamadığım bir metin var. Yazarım şöyle diyor: "Fiiliyatta kiminsem, onlara kendimi zayıf ve dobra biçimde sunarım, kendimi en çok adadığıma ise en az sunarım kendimi."Keşke dostluğun ayakları, gözleri ve dili olsaydı. Aya sıçramadan önce köklerini toprağa salması gerekir. Melek olmadan önce, bir nebzecik de olsa şehirli olmasını isterim. Şehirliyi ayıplarız çünkü sevgiyi meta haline getirir. Şehirli olmak; hediyeleşmek, ödünç alıp vermek, iyi komşuluk etmek, hasta olanları korumaktır; cenazede tabutun üstünü örtmektir, iki insan arasındaki ilişkinin narinliğini ve asaletini gözden ka-

çırmaktır biraz da. Ancak askerlere yiyecek satan bir satıcı kılığında Tanrı'yı bulamasak da, öte yandan ağını büyük bir incelikle ördüğü, yazdığı hikâyeyi adalet, dakiklik, bağlılık ve merhamet gibi şehirli erdemlerle temellendirmediği için şairi de affedemeyiz. Son moda ve dünyevi ittifakları anlatmak için kullanıldığında dostluk kelimesinin kahpeliğinden nefret ediyorum. İki dostun bir araya gelişini boş gösterişle, at arabalarında gezilerle, en iyi meyhanelerde yenilen akşam yemekleriyle kutlayan ipeklerle ve parfümlerle bezenmiş bir ahbaplıktansa, rençper çocuklarla ve lamba üreticileriyle ahbaplık etmeyi yeğlerim. Dostluğun amacı, en katı ve en rahat olanın bir araya gelebileceği bir alışveriştir; tecrübe ettiğimiz her şeyden daha katıdır. Bütün ilişkiler ve yaşamla ölümün bütün evreleri boyunca destek ve teselli vermek içindir dostluk. Huzurlu günlere, incelikli hediyelere ve kırda yürüyüşlere yaraşır; ancak aynı zamanda engebeli yollara, zorlu yolculuklara, deniz kazalarına, yoksulluğa ve eziyete de yaraşır. Zekâ dolu nüktelerle ve dini coşkuyla ahbaplık eder. İnsan hayatına has gündelik ihtiyaçları ve vazifeleri yüceltmeli, onu cesaret, bilgelik ve birlikle süslemeliyiz. Hiçbir zaman gündelik ve sabit bir olgu haline gelmemeli, her daim tetikte ve yaratıcı olmalı, angarya olan şeye kafiye ve mantık katmalıdır.

Dostluğun az rastlanan, kıymetli kişilikler gerektirdiği söylenebilir. İki taraf da öyle iyi huylu, öyle mutlu ve uyumlu, bununla birlikte öylesine keyfidir ki (hatta bir şair böylesi durumlar için, sevginin, her iki tarafın da bir çift haline gelmesini gerektirdiğini yazar), ancak çok nadir tatmin sağlanabilir. Kendi mükemmelliği içinde varlığını sürdüremez; örneğin kalbin bu sımsıcak ilmini almıştır bazıları ve ikiden fazla kişinin arasında var olur bu. Söylediklerim konusunda pek da katı değilim, belki de başkalarınınki gibi yüce bir arkadaşlık görüp bilmediğimden. Tanrı gibi erkeklerin ve kadınların bir arada olduğu, birbirlerine çeşit çeşit bağlarla bağlı oldukları ve aralarında yüce bir zekânın bulunduğu bir topluluk düşünerek hayal gücümü tatmin ediyorum. Ancak

ben bu birebir olma durumunu -dostluğun bir uygulaması ve gayesi olan- sohbet için şart görüyorum. Suları çok fazla bulandırmayın. İyi ile kötü kadar illetlidir en iyi karışım. Kimi zaman iki kişi arasında faydalı ve neşeli bir sohbet geçebilir; ancak üç kişi bir araya geldiğinizde tek bir yeni ve içten söz çıkmaz. İki kişi konuşabilir, üçüncü kişi dinleyebilir; ancak en samimi ve sorgulayıcı türden bir sohbete üç kişi birden katılamaz. Masanın iki ucundaki iki kişi arasında, asla yalnız kaldıklarındaki gibi iyi bir sohbet geçmez. İyi bir arkadaşlıkta, bireyler kendi bencilliklerini -birçok başka bilinçle aynı anda var olan- toplumsal bir ruhla birleştirirler. İki arkadaşın birbirine düşkünlüğü, erkek kardeşin kız kardeşine, karının kocasına karşı duyduğu şefkat orada geçerli değildir, hatta tam tersi mevcuttur. Yalnızca karşı tarafın ortak düşüncesine kapılan, kendisini kendi düşüncesiyle kısıtlamayan kişi belki konuşabilir. İşte sağduyu gerektiren böylesi bir buluşma, iki ruhun mutlak bir biçimde birbirine karışmasını şart koşan o muazzam sohbetin yüce özgürlüğünü ortadan kaldırır.

Ancak baş başa kalmış iki kişi, daha yalın bir ilişki kurabilir. Hangi iki kişinin sohbet edeceğini ise yakınlıkları belirler. Birbirine yakın olmayan kişiler birbirlerine çok az mutluluk verirler, birbirlerinin gizil güçlerinden asla haberleri olmaz. Kimi zaman büyük bir hitabet gücünden söz ederiz; sanki bazılarının hep sahip olduğu bir özellikmiş gibi. Sohbet, gelip geçici bir ilişkiden başka bir şey değildir. Düşünme ve hitabet yeteneğiyle nam salmış biri, örneğin kuzenine ya da amcasına tek bir söz söyleyemeyebilir. Onun suskunluğunu, gölgedeki güneş saatini'n önemsizliğini suçladıkları mantıkla suçlarlar. Güneş altında olsa, saati gösterecektir. O yalnızca fikirlerinin değerini bilenler arasında dilini geri kazanacaktır.

Dostluk, benzerlik ve benzemezlik arasındaki ender kişilerin, kendilerinde var olan güç ve rızayla birbirlerinde merak uyandırmalarını gerektirir. Bırakın dünyanın sonuna kadar yalnız kalayım, dostum bir sözü ya da bir bakışıyla gerçekten halimden anladığını göstermiyorsa. Düşmanlıktan ve itaat-

ten eşit ölçüde kaçınırım. Dostum kendisi olmak için bir an bile duraksamasın. Onun benim olmasından duyduğum tek mutluluk, benim olmayan bir şeyin benim olmasındandır. Mertçe bir ilerleme, en azından mertçe bir direniş beklediğim anda, bir ödünler yumağıyla karşılaşmaktan nefret ederim. Dostunuzun yankısı olacağınıza, dostunuzun yanı başındaki bir ısırgan otu olun daha iyi. Yüce bir dostluğun önkoşulu, o dostluk olmadan da yoluna devam edebilmektir. Böylesi yüce bir birliktelik, ulu ve asil uzuvlar gerektirir. Bir olmadan önce, iki kişinin ayrı ayrı var olabilmeleri gerekir. Bırakalım birbirine bakan, birbirinden korkan iki büyük ve zorlu kişilik, bu farklılıkların altındaki onları bir araya getiren derin kimliğin farkına varmadan bir ittifak kursunlar.

Yüce ruhlu olan, yüceliğin ve iyiliğin her zaman iktisatlı olduğundan emin olan ve kaderin işine burnunu sokmakta acele etmeyen kişi yaraşır bu topluma. Bırakalım o, bu işe burnunu sokmasın. Bırakalım elmas yıllar içinde olgunlaşsın. Ölümsüzlerin doğuşunu hızlandırmayı beklemeyelim. Dostluk, dini bir tutum gerektirir. Dostlarımızı seçtiğimizden söz ederiz, oysa dostlarımız kendi kendilerini seçtirirler. Derinden duyulan saygı dostluğun önemli bir parçasıdır. Dostunuza görülmeye değer bir seyirlikmiş gibi davranın. Elbette dostunuzda sizde olmayan erdemler vardır. Onu kendinize yakın tutma ihtiyacı duyarsanız bu erdemlere gereken değeri veremezsiniz. Uzakta durun, bu erdemlere yer açın, onların çoğalmasına ve yayılmasına izin verin. Siz dostunuzun düğmelerinin dostu musunuz, yoksa düşüncelerinin dostu musunuz? Büyük bir yüreğe o dost binlerce açıdan hâlâ bir yabancı olarak kalacaktır ki o büyük yüreğe en yüce zeminde yaklaşabilir. Bırakın genç kızlarla delikanlılar dostlarına bir mülkmüş gibi davransınlar, en asil faydalardansa kısa ve şaşırtıcı zevkleri tatsınlar.

Bizse bu cemiyete uzun vadeli olarak girelim. Neden bu asil ve güzel ruhların arasına izinsiz karışarak onları kirletelim? Neden dostunuzla ihtiyatsız kişisel ilişkiler kurmak

için ısrar edip durursunuz? Neden onun evine gidersiniz ya da annesiyle, kardeşleriyle tanışırsınız? Neden o sizi evinizde ziyaret eder? Bunlar aramızdaki anlaşma için şart mıdır? Bırakın bu dokunuşları ve tırmalamaları. Dostum bana ruh olsun. Ben ondan bir haber, bir tas çorba değil; bir mesaj, bir düşünce, samimiyet, bir bakış beklerim. Politika, hoşbeş, komşuluk gibi şeyleri daha ucuz arkadaşlıklardan alabilirim. Dostumun yarenliği benim için doğa kadar şiirsel, saf, evrensel ve yüce olmamalı mı? Aramızdaki bağın, ufukta asılı duran bulut yığınlarından ya da dereyi ikiye bölerken sallanan sazlıklardan daha derin olduğunu hissetmem gerekmez mi? Dostluğumuzu alçaltmayalım, aksine o dereceye çıkaralım. Meydan okuyan o büyük göz, tavır ve davranışlarının o alaycı güzelliği... Bunları azaltmak için değil, aksine çoğaltmak ve güçlendirmek için yorun kendinizi. Dostunuzun üstünlüklerine hürmet gösterin. Düşüncenizi ondan esirgemeyin, aksine düşüncelerinizi biriktirip ona anlatın. Onu sizin muadiliniz, denginiz gibi gözetin. Çabucak büyüyüp kenara bırakılacak önemsiz bir faydadansa, bırakın sizin için sonsuza dek güzel, ehlileştirilemez, yürekten hürmet ettiğiniz bir düşman olarak kalsın. Gözünüze çok yaklaştırdığınızda, opalin renklerini ve pırlantanın parlaklığını göremezsiniz. Dostuma mektup yazarım, ondan da mektup alırım. Bu size az gelebilir. Ama bana yetiyor. Bu, ona vermeye değer, benim de almama değer manevi bir armağandır. Kimseye zarar vermez. Bu sıcak satırlarda kalp, kendine güvenecektir dile değil ve bütün kahramanlık hikâyelerinin henüz iyileştiremediği tanrısal bir varlığın kehanetini dillendirmeyecektir.

Bu arkadaşlığın kutsal kanunlarına saygı duyun. Açması için sabırsızlanarak bu kusursuz çiçeğine zarar vermeyin. Başka birinin olabilmemiz için önce kendimiz olmalıyız. Latince atasözünde de belirtildiği gibi en azından suçta bu tatmin duygusu vardır: Suç ortağınızla eşit şartlarda konuşabilirsiniz. "Crimenquosinquinat, aequat." (Suç, kirlettiklerini eşit kılar.) Hayranlık duyduğumuz ve sevdiğimiz kişilerle en

başta böyle konuşamayız. Yine de kanaatimce, dengedeki en küçük kusur bile bütün ilişkiyi etkiler. İki ruh kurdukları diyalogda tek başlarına bütün dünyaya karşı durmadıkça, bu iki ruh arasında asla derin bir huzur ve karşılıklı saygı var olamaz.

Dostluk kadar büyük olan başka ne varsa, mümkün olduğu kadar onu ruhumuzun heybetiyle taşıyalım. Sessiz olalım da tanrıların fısıltılarını duyabilelim. Sözlerini kesmeyelim. Seçilmiş ruhlara ne söylemeniz gerektiğine ya da bunları nasıl söylemeniz gerektiğine kim karar verdi? Ne kadar merhametli, nezaketli ya da ağırbaşlı olursa olsun. Ahmaklığın ve bilgeliğin sayısız derecesi vardır, senin için hiçbir şey demek manasızdır. Bekle, an gelecek gönlün konuşacak. Elzem ve ebedi olan sana boyun eğdirene, geceyle gündüz senin dudaklarını kullanana kadar bekle. İyiliğin tek ödülü iyiliktir, dost edinmenin tek yolu ise dost olmaktır. Birisinin evine girerek ona yakın olamazsın ki. Ona benzemiyorsan, ruhu senden daha hızlı kaçacaktır, onun gerçek bir bakışını da asla yakalayamazsın. Asil olanları çok uzaktan görürüz, onlar bizi iter, neden burnumuzu sokalım ki? Toplumun hiçbir düzeninin, uygulamasının, örf ve âdetinin onlarla istediğimiz türden bir bağ kurmamız için bize herhangi bir fayda sağlamayacağını geç ama çok geç anlarız. Ancak doğanın içimizde uyanışını, onların içinde uyandığı ölçüde algılarız. Ardından suların sulara karıştığı gibi buluşuruz. Onlarla o an buluşamazsak, bu, onları istemediğimizdendir; çünkü biz çoktan onlar olmuşuzdur. Son tahlilde, sevgi, yalnızca insanın kendi değerinin başkalarından yansımasıdır. Kimi zaman insanlar arkadaşlarıyla isimlerini değiş tokuş ederler, sanki arkadaşlarında kendi ruhlarını sevdiklerini gösterir gibi.

Dostluktan ne kadar üstün bir üslup beklersek, elbette o dostluğu insan olarak kurmak o kadar zor olur. Dünyada tek başımıza yürürüz. Arzu ettiğimiz gibi dostlar rüyadan, masaldan ibarettir. İnançlı bir kalbi yüce bir umut neşelendirir; o anda başka bir yerde, evrensel gücün başka alanlarında, se-

vebileceğimiz ve bizi sevebilecek ruhlar hareket halindedir, bir şeylere katlanıyor, cesaret ediyordur. Rüşte ermediğimiz zamanlar, ahmaklık, acemilik ve utanç zamanlarımız yalnızlık içinde geçtiği için kendimizi tebrik edebiliriz ve artık rüştümüzü ispat ettiğimizde, kahramanların ellerinin başka kahramanların ellerini tuttuğunu görürüz. Hiçbir dostluğun barınamayacağı ortamlarda, dostlukları ucuz insanlarla vurmamak için yalnızca çoktandır gördüklerine kulak ver. Sabırsızlığımız bizi, hiçbir Tanrı'nın tasvip etmediği aceleci ve ahmakça bağlar kurmaya iter. Kendi yolunuzda gitmekte ısrar ederseniz, azdan feragat etseniz de çok olanı kazanırsınız. Sahte ilişkilerin size değmesini engellemek için, kendinizi gösterirsiniz ve dünyanın ilk doğanlarını kendinize çekersiniz, onlar az bulunur göçebeleridir dünyanın, doğada birisini ya da ikisini bir arada görürsünüz. O hoyrat büyük gösteri, onların gözünde bir hayalden, gölgeden ibarettir yalnızca.

Bağlarımızı fazlasıyla manevi kılmaktan korkmak ne aptalcadır, sanki hakiki bir sevgiyi kaybedebilirmişiz gibi. Rağbet gören düşüncelerimizi içimizde ne kadar düzeltirsek düzeltelim, doğa kesinlikle ağırlığını hissettirecek, bir nebze de olsa neşemizi çalıp götürmüş gibi görünse de, bizi fazlasıyla ödüllendirecektir. İnsanın mutlak yalnızlığını isteyip istemediğimizi hissedelim. İçimizde her şeyin mevcut olduğunu biliyoruz. Avrupa'ya gidiyoruz ya da insanların peşinden gidiyoruz, kitaplar okuyoruz, içgüdüsel olarak bunların seslenip bizi bize göstereceğine inanarak. Bunların hepsi dilencidir. İnsanlar tıpkı bizim gibidir; Avrupa, ölülerin rengi solmuş giysileri, kitaplar, onların hayaletleri. Putlara tapınmayı bırakalım. Bu dilencilikten vazgeçelim. En candan arkadaşlarımıza bile elveda deyip "Sen kimsin? Bırak elimi: Artık bağımlı olmayacağım" diyerek başkaldıralım. Ah, kardeşim, görmüyorsun, daha yüce bir mertebede yine kavuşmak üzere ayrılıyoruz birbirimizden, ancak daha çok kendimiz olduğumuz zaman daha çok birbirimizin olabiliriz. Bir dostun iki yüzü vardır; geçmişe ve geleceğe dönük. Harcadığım zamanları-

mın çocuğu, henüz gelmemiş zamanlarımın habercisi, daha yüce bir dostun müjdecisidir.

İşte o zaman kitaplarımla ne yapıyorsam, dostlarımla da öyle yaparım. Onları nerede bulabileceksem orada onlarla olurum; ancak onları çok nadir kullanırım. Arkadaşlığı kendi şartlarımızda kurmalı, onu en küçük bir sebebe dayanarak kabul edebilmeli ya da reddedebilmeliyiz. Dostumla çok fazla konuşacak zamanım yok. Dostum yüce bir insansa beni öyle yüceltir ki konuşmak için alçalamam. Muhteşem günlerde, içime doğanlar gökkubbede gözümün önünden geçip dururlar. İşte o zaman kendimi onlara adamalıyım. Bir içeri, bir dışarı koştururum önsezilerimi yakalayabilmek için. Tek korkum, şimdi yalnızca daha parlak ışığın birer parçası olan o önsezilerin gökyüzünde yok oluşunu izlemektir. İşte sonra, dostlarımı ne kadar takdiretsem de kendi görüşlerimi kaybetmemek için onlarla konuşmam, görüşlerinin üzerinde kafa yormam. Bu mağrur arayıştan, bu deruni astronomiden vazgeçsem, yıldızların peşine düşmesem, sizinle aynı sıcak duyguları paylaşabilsem, eminim içimi bir yuvanın neşesi kaplayacak, ancak o zaman ihtişamlı tanrılarım yok olduğu için hep yas tutacağımı da biliyorum. Elbette gelecek hafta kendimi yabancı nesnelerle oyalamaya başladığımda, üzerime bir ağırlık çökecek, sonra sizin zihninizi, dağarcığınızı yitirdiğim için hayıflanacağım ve yine yanımda olmanızı dileyeceğim. Oysa gelseniz, belki de zihnimi yeni fikirlerle dolduracaksınız; kendinizle değil, ışığınızla dolduracaksınız, ben de artık sizinle konuşabilecek halde olmayacağım. İşte bu yüzden dostlarıma bu fani münasebeti borçlu olacağım. Onlardan sahip oldukları şeyi değil, oldukları şeyi alacağım. Bana münasip bir biçimde veremeyecekleri şeyi, ancak içlerinden doğup taşan şeyi verecekler. Beni bu kadar narin ve saf olmayan ilişkilerle ellerinde tutamayacaklar. Hiç buluşmamışız gibi buluşacak, hiç ayrılmamışız gibi de ayrılacağız.

Son zamanlarda dostluğu -muhatabınızdan gerekli karşılığı görmeseniz dahi- tek taraflı olarak harika bir biçimde yürü-

tebileceğinize dair bir kanı oluşmaya başladı bende. Muhatabımın alanı dar diye niye kendimi pişmanlıklara gark edeyim ki? Güneş, yaydığı ışınların bir kısmı boşuna, o nankör boşluğa gidiyor; yalnızca küçük bir kısmı onları geri yansıtan gezegene isabet ediyor diye hiçbir zaman dertlenmez. Bırakın büyüklüğünüz çiğ ve soğuk dostunuzu eğitsin. Denginiz değilse derhal yok olacaktır. Oysa siz kendi ışığınızla büyüyecek, artık kurbağaların, solucanların dengi olmayacaksınız, gökkubbenin tanrılarıyla birlikte semada süzülüp tutuşacaksınız. Karşılıksız sevmenin insanı küçük düşüreceğine inanılır. Oysa yüce olanlar görecektir, gerçek sevgi karşılıksız kalmaz. Gerçek sevgi; değersiz nesneleri aşar, sonsuz olanda dinlenip demlenir, aradaki zayıf maske un ufak olduğunda ise, kederlenmez, aksine sırtındaki yükten kurtulduğunu, bağımsızlığından daha da emin olduğunu hisseder. Elbette ilişkiye bir nevi ihanet etmeden bütün bu sözleri sarf etmek hiç de kolay bir şey değildir. Dostluğun özünde birlik, tam bir yüce gönüllülük ve güven vardır. Şüpheye ya da zaafa yer bırakmamalıdır. Dostluk, nesnesine bir Tanrı'ymış gibi davranır, Tanrı da her ikisini yüceltir.

İlahi Ruh

"Ama ruhları kendi iyi canına benzeyenleri,
Sever kendi gibi; gözü gibi
Bakar onlara: Asla terk etmez onları,
Öldüklerinde, ölür Tanrı da
Yaşadıklarında ise, yaşarlar mübarek ebediyette."

Henry More

Feza uçsuz bucaksızdır, doğuda ve batıda,
Ancak ikisi başa baş gidemezler,
Seyahat edemezler içinde ikisi:
Oradaki zorba guguk kuşu
Atar her yumurtayı yuvadan,
Çabucak ya da ölü, kendisininki hariç;
Bir büyü yapılır ota ve taşa,
Geceyle gündüz karışır,
Her vasıfla öz,
Yüklenir ve bulanır kudret ile
Geçer sözü çağa ve zamana.

Nüfuz alanı ve sonrasındaki etkileri açısından, hayatın bir anıyla öteki anı arasında fark vardır. İnancımız anlıktır, ancak kötülük alışkanlıktan gelir. Yine de o kısacık anlarda bizi, onlara başka tecrübelerimizden daha çok gerçeklik atfetmeye iten bir derinlik vardır. Bu sebeple, insanoğlunun sıradışı umutlarını dile getirenleri sürekli susturmak üzere durmadan ileri sürülen sav, yani tecrübeye başvurmak, sonsuza dek geçersiz ve abestir. Geçmişi muhalefet edene bırakırız, ancak

umut etmeye devam ederiz. O ise bu umudu açıklamalıdır. Hayatın acımasız olduğunu kabul ediyoruz, ancak hayatın acımasız olduğu hükmüne nasıl vardık? Bu sıkıntımızın, bu tatminsizliğimizin altında yatan nedir? Arzunun, cehaletin genel anlamı, ruhun o muazzam savını dile getirdiği ince bir kinayeden başka nedir? İnsanoğlu neden insanlığın doğa tarihinin hiç yazılmadığını, insan hakkında söylenen her şeyin geride bırakıldığını, söylenenlerin eskidiğini ve metafizik kitaplarının değersiz olduğunu hisseder? Altı bin yıllık felsefe dahi ruhun haznelerini ve cephaneliklerini araştırmamıştır. Son tahlilde deneylerde, felsefenin çözemediği bir tortu kalmıştır. İnsan, kaynağı gizli bir ırmaktır. Varlığımız, nereden geldiğini bilmediğimiz bir yerden akar gelir bize. En kesin hesapları yapan bile, hesaplanamayan şeyin bir an sonrasında önünü kesip kesmeyeceğini önceden bilemez. Olanların, kendi iradem dediğim şeylerden daha yüce bir kaynağı olduğunu kabul etmekte zorlanıyorum her an.

Olaylar gibi düşünceler için de bu geçerli. Ne vakit nerelerden doğduğunu bilmediğim o nehrin kollarının bir süre içime aktığını seyretsem, bir tekaüt gibi -yani bütün bunlara sebep olan biri değil de bu uhrevi suyu şaşkınlıkla seyreden biri gibi- görürüm kendimi. Bu durumu kabul etmeyi ister, bunun yollarını arar, kabul etmeye hazırlanırım, ancak bu hayaller bilemediğim yabancı bir enerjiden gelir.

Geçmişin ve günümüzün hatalarının yüce eleştirmeni ve olması gerekeni gören tek kâhin, yerküre atmosferin yumuşacık kollarında uzanmış yatarken, içinde dinlendiğimiz bu muazzam tabiattır. Bu vahdet, bu evrensel ruhtur, içinde her bir insanı kendine has özellikleriyle barındıran ve her şeyle bir kılan. Bütün samimi muhabbetin ortak özü ibadettir; bütün doğru eylemler ona teslimiyettir. O güçlü hakikat, hilelerimizi ve marifetlerimizi ortaya koyup çürütür. Herkesi olduğu gibi görünmeye, diliyle değil, kişiliğiyle konuşmaya zorlar, fikrimize ve elimize nüfuz etmeye, bilgelik, erdem, güç ve güzellik haline dönüşmeye meyleder. Sırayla bölüne-

rek, parçalar halinde, parçacıklar halinde yaşıyoruz. Bu arada insanın içinde bütünün ruhu, bilge bir sükûnet, her bir parçasının ve her bir zerrenin eşit ölçüde bağlantılı olduğu evrensel güzellik, o ebedi ve ezeli BİR olan mevcuttur. İçinde var olduğumuz ve güzelliğine hepimizin erişebileceği bu derin kudret, yalnızca hayatın her anında kendi kendine yetmekle ve kusursuz olmakla kalmaz. Görme eylemi, görülen, görenle görülecek olan, yani özneyle nesne birdir, tektir. Dünyayı parça parça görürüz; Güneş, Ay, hayvan, ağaç halinde; ancak bu ışıldayan parçaların oluşturduğu bütün, ruhtur. Ancak bu aklın görülmesiyle yüzyılların yıldız haritası okunabilir, daha iyi düşüncelerimize sırtımızı dayayıp her insanın içinde var olan kehanet gücüne teslim olarak onun ne söylediğini anlayabiliriz. O hayatın içinden konuşan her bir insanın sözleri, kendi namına aynı düşünceyi paylaşmayanlara beyhude gelebilir. Bunun hakkında söz söylemeye cüret edemem. Sözlerim o yüce manayı taşımaz; kifayetsiz ve soğuk kalır. Kime isterse ona ilham verebilir, dikkat buyurunuz, ilham bahşedilen bu insanların sözleri şairane, tatlı ve kuvvetlenen bir rüzgâr gibi evrensel olacaktır. Ne var ki, kutsal diyemeyeceğim dünyevi sözcüklerle de olsa, bu tanrısal varlığın cennetini işaret etmeyi, aşkın bir yalınlıktan ve "yüce yasa"nın enerjisinden payıma düşenleri ortaya koymayı arzu ederim.

Sohbet ederken, hayallerde, vicdan azabında, tutku anlarında, şaşkınlıklarda, sıklıkla kendimizi maskeli baloda gördüğümüz rüyaların bize söylediklerinde neler olup bittiğini düşünürsek -tuhaf şeylerin yalnızca gerçek bir nesneyi büyüterek ve pekiştirerek onu fark etmemizi sağlaması gibi- doğanın sırrına vakıf olmamızı ve aydınlanmamızı sağlayan pek çok ipucu yakalarız. Bütün bunlar insanın ruhunun; bir uzuv olmadığını, ancak bütün uzuvları canlandırdığını ve harekete geçirdiğini; hafızanın, hesap yapmanın, kıyaslamanın gücü gibi bir işlev olmadığını, ancak bunları elleri, ayakları gibi kullandığını; bir meleke değil, bir ışık olduğunu; akıl ya da irade değil, aklın ve iradenin efendisi olduğunu; bunların

içinde bulunduğu varlığımızın temeli olduğunu; sahip olunmayan ve olunamayan bir sonsuzluk olduğunu gösterir. İçimizden ya da arkamızdan bir ışık, içimizden geçip çevremizdekileri aydınlatır, aslında bir hiç olduğumuzun, ışığın her şey olduğunun farkına varmamızı sağlar. İnsan, bütün bilgeliğin ve iyiliğin vücut bulduğu bir tapınağın ön cephesidir. Çoğunlukla insan dediğimiz, yiyen içen, eken biçen, hesap yapan varlık, kendisini -bizim onu tanıdığımız biçimde- tanıtmaz; aksine kendisini yanlış tanıtır. Saygı duyduğumuz o değil, uzvu olduğu ruhtur; şayet ruhunun eylemlerinde tezahür etmesine izin verirse önünde diz çökeriz. Ruh, insanın aklı aracılığıyla nefes aldığında deha, iradesi aracılığıyla nefes aldığında erdem, şefkati aracılığıyla nefes aldığında ise sevgidir. Akıl kendisini bir şey sanınca, aklın körlüğü başlar. Birey kendisini bir şey zannedince de iradenin zayıflığı başlar. Bütün devrimler, özellikle ruhun üzerimizdeki etkisini artırmayı, başka bir deyişle bizleri ona itaat etmeye sevk etmeyi amaçlar.

Böylesi saf bir doğaya sahip her insan bir an hassas olur. Dil onu renkleriyle boyayamaz. Fazlasıyla incedir. Tanımlanamaz, ölçülemezdir, ancak onun her yerde olduğunu ve bizi içine aldığını biliriz. Bütün manevi varlığın insanın içinde olduğunu biliriz. Kadim bir bilge atasözü "Tanrı habersiz gelir bizi görmeye" der; başka deyişle, kafalarımızla sonsuz sema arasında bir perde ya da çatı olmadığı için, ruhun içinde insanın yani sonucun bitip Tanrı'nın yani sebebin başladığı bir sınır ya da duvar yoktur. Duvarlar kaldırılmıştır. Bizler bir açıdan manevi varlığın derinliklerine, yani Tanrı'nın niteliklerine açığızdır. Adaleti, sevgiyi, özgürlüğü ve kudreti görür, biliriz. Hiçbir insan bu nitelikleri aşamamıştır, ancak bunlar üzerimizde bir kale gibi yükselir, özellikle de çıkarlarımız onları yaralamak için bizi kışkırttığında.

Sözünü ettiğimiz bu doğanın egemenliği, her yerde çevremizi saran kısıtlamalardan bağımsız olmasıyla anlaşılır. Ruh her şeyi kuşatır. Söylediğim gibi, bütün tecrübeleri yalanlar

ruh. Aynı şekilde zamanı ve mekânı yok eder. Çoğu insanda duyular, aklın önüne geçer; öyle ki zamanın ve mekânın duvarları gerçekmiş ve aşılamazmış gibi görünmeye başlar; dünyada bu sınırları hafife almak delilik belirtisidir. Ne var ki, zaman ve mekân, ruhun kudretini tersten ölçer. Zamanla eğlenir ruh:

"Sonsuzluk bir ana sığdırılabilir
ya da bir an sonsuzluğu kaplayabilir mi?"

Çoğu zaman gerçek doğum zamanımızdan itibaren ölçülenden başka bir yaş ve gençlik olduğunu hissetmemiz sağlanır. Bazı düşünceler bizi hep gençken bulur ve hep de genç tutar. Böylesi bir düşünce, evrensel ve sonsuz güzelliğe duyulan sevgidir. Her insan, onun fani dünyadan çok çağlara has olduğunu hissederek bu düşünceden uzaklaşır. Zihin gücünün en küçük faaliyeti bizi zamanın koşullarından bir ölçüde kurtarır. Hastalıkta, mecalsizlikte bize kâh şiir, kâh derin anlamı olan bir cümle verir ve taptaze oluruz ya da bir Platon'un ya da Shakespeare'in bir yapıtını ortaya koyar ya da onların adlarını hatırlatır bizlere, bir anda ömrümüz uzun olacakmış hissi kaplar içimizi. Derin, ilahi düşüncenin; nasıl da yüzyılları, binyılları kısaltıp varlığını bütün çağlar boyunca koruduğunu görüyorsunuz. İsa'nın öğretisinin, ağzını ilk açtığı anla kıyaslandığında bugün daha az etkili olduğunu söyleyebilir miyiz? Olguların ve insanların düşüncelerim üzerindeki etkisinin zamanla hiçbir ilgisi yoktur. Dolayısıyla, ruhun ölçeği her zaman başka, duyuların ve anlamanın ölçeği ise bambaşkadır. Ruhun ifşaatları karşısında zaman, mekân ve doğa küçülür. Gündelik konuşmada, her şeyi zamana atfederiz, tıpkı alışkanlıktan ötürü birbirlerinden çok uzak yıldızları tek bir içbükey küreye atfettiğimiz gibi. Bu sebeple, kıyamet uzak ya da yakındır deriz, yeni binyıl yaklaşıyor deriz, belirli bir siyasi, ahlaki ya da toplumsal devrim yaklaşıyor vs deriz; eşyanın tabiatında düşündüğümüz gerçeklerden biri-

nin bizim dışımızda ve fani olduğunu, ötekinin ise kalıcı ve ruhla akraba olduğunu söylemek istediğimizde. Şimdi sabit olduğunu düşündüklerimiz, an gelecek, olgunlaşmış meyveler gibi yaşantımızdan tek tek kopacaklardır. Rüzgâr alıp onları kimbilir nerelere sürükleyecektir. Manzara, rakamlar, Boston, Londra, bunların hepsi geçmişte kalan her bir kurum gibi fanidir ya da bir esinti, duman ya da buğu gibidir; toplum da böyledir, dünya da. Ruh sürekli ileriye bakar, kendine bir dünya yaratır, öteki dünyaları geride bırakarak. Herhangi bir tarih, usul, toplum, özellikler ya da insanlar yoktur onun için. Ruh yalnızca ruhu bilir; olaylar ağı yalnızca üzerine giyindiği bir elbisedir.

Ruhun kaydettiği ilerleme, aritmetiğe göre değil, kendi kanununa göre hesaplanır. Ruhun gelişimi, bir doğrunun üzerinde hareket edermiş gibi derece derece gerçekleşmez, daha ziyade bir dönüşüm gibi bir halden başkasına yükselme biçimde gerçekleşir, tıpkı yumurtadan kurtçuğa, kurtçuktan sineğe dönüşümde olduğu gibi. Dehanın gelişimi, belirli bir nitelik taşır, seçkin bir birey olarak önce John sonra Adam sonra da Richard'ı aşıp her birine daha aşağı olduklarını keşfetmenin acısını yaşatarak ilerlemez deha. Ancak insan, büyüme sancılarıyla, çalıştığı yerde gelişir, kalbinin her atışında sınıfları, toplumları, insanları aşar. Akıl, her bir ilahi dürtüyle görünenin ve fani olanın incecik kabuklarını soyar, ebediyete ulaşır ve onun nefesini solur. Dünyada hep dile getirilmiş hakikatlerle konuşur, Zeno ile Arrian'ı ev ahalisinden daha iyi anladığının farkına varır.

Ahlaki ve akli kazancın kuralı budur. Belirli bir erdeme değil, bütün erdemlerin alanına bir hafiflikle basit bir yükseliştir. Hepsini kapsayan bir ruhun içindedirler. Ruh, saflık gerektirir, ancak saflık bu değildir, adalet gerektirir, ancak adalet de bu değildir, hayır gerektirir, ancak bu daha iyidir, bu sebeple buyurduğu iyiliği teşvik etmek için bir ahlaktan söz etmekten vazgeçtiğimizde bir tür alçalma ve ödün verme hissedilir. Erdemli bir çocuk için bütün faziletler doğaldır,

acıdan geçerek edinilmemişlerdir. Kalbine hitap ettiğinizde insan, bir anda erdemli oluverir.

Aynı duygunun içinde bulunur aynı kanuna boyun eğen zihinsel gelişimin nüvesi. Tevazuyu, adaleti, sevgiyi, özlemi becerebilenler bilimi, sanatı, hitabeti, şiiri, icraatı ve zarafeti idare eden bir yerde duruyordur zaten. Bu ahlaki güzelliği yaşayanların, insanların yüce bir değer atfettiği o özel güçlere sahip olmaları öngörülür. Âşığın, maşukuyla ortak sayılabilecek hemen hemen hiçbir şeyi, hiçbir yeteneği, becerisi yoktur, ancak maşukta ilgili melekelerin çok azı mevcut olabilir, kendisini yüce akla teslim eden gönül, kendini onun bütün işleriyle meşgul bir halde bulur ve belirli ilim, güç peşinde asil bir yolda yürüyecektir. Bu ilk ve ilkel duyguya yükselirken, dünyanın ücra köşelerindeki uzak yerlerden aniden dünyanın merkezine varırız ve orada, Tanrı'nın odasındaymış gibi, sebepleri görürüz, onun yavaş bir etkisi olarak evreni anlarız.

Kutsal öğretinin yollarından biri, ruhun suretlerde -örneğin benimki gibi suretlerde- vücut bulmasıdır. Zihnimdeki düşüncelere yanıt veren ya da benim tecrübe ettiğim o muazzam içgüdülere belirli bir itaat gösteren kişilerle birlikte bir toplum içinde yaşıyorum. Toplumun onlar için ne anlama geldiğini görüyorum. Ortak bir doğadan geldiğim ortada, bu ruhlar, bu birbirinden ayrı düşmüş varlıklar da beni başka hiçbir şeyin çekemediği kadar çok çekiyorlar. Bu ruhlar, içimde yepyeni duygular uyandırırlar tutku dediğimiz. Sevgiden, nefretten, korkudan, hayranlıktan, merhametten doğar muhabbet, rekabet, ikna, şehirler ve savaşlar. İnsanlar, ruhun birincil öğretisinin tamamlayıcısıdırlar. Gençken insanlar için deli divane oluruz. Çocukluk ve gençlik, bütün dünyayı içlerinde görür. Ancak insanın tecrübesi arttıkça, hepsinde aynı özelliğin göründüğünü keşfeder. İnsanlar kendilerini şahsi olmayan özellikleriyle tanıtırlar bize. İki insan arasında geçen bütün sohbetlerde üçüncü bir kişiye, ortak bir tabiata, üstü kapalı atıfta bulunulur. Bu üçüncü kişi yani ortak tabiat toplum-

sal bir varlık değildir, o bir şahıs değil, Tanrı'dır. Dolayısıyla, tartışmanın samimi bir biçimde, özellikle nitelikli sorular hakkında yürütüldüğü topluluklarda, insanlar düşüncenin her bir gönülde eşit seviyeye yükseldiğinin, söylenen sözlerde her birinin -söyleyen kadar- manevi katkısı olduğunun farkına varırlar. Hepsi olduklarından daha bilge hale gelirler. Her bir kalbin daha asil bir güç ve görev duygusuyla attığı, olağandışı bir ağırbaşlılıkla düşündüğü ve hareket ettiği bu fikir birliği, bir tapınağın kubbesi gibi durur üzerlerinde. Hepsi daha üstün bir vakara ulaştıklarının farkındadırlar. Hepsi için ışıldar o. En yüce insanla en aşağıdaki insanda ortak olan ve gördüğümüz sıradan eğitim-öğretimin çoğunlukla susturmaya ve kapatmaya çalıştığı belirli bir aklı vardır insanlığın. Akıl tektir ve hakikati yalnızca hakikatin kendisi için seven en iyi akıllar, hakikatin mülkiyeti üzerine pek kafa yormazlar. Buldukları her yerde onu minnet duygusuyla kabul ederler; onu herhangi birinin adıyla etiketlemezler, damgalamazlar; zira o çok eskiden, ezelden beri onlarındır. Okumuşların ve fikir üzerinde çalışanların, bilgeliğin üzerinde bir tekeli yoktur. Yöneldikleri istikametten biraz sapmaları, doğru düşünmelerini engeller. Çok zeki ya da derin olmayan, bizim uzun süredir istediğimizi ve beyhude bir çabayla bulmaya çalıştığımızı çaba harcamadan söyleyenlere pek çok değerli fikir borçluyuz. Her konuşmada dile getirilenle kıyasladığımızda, hissedilmiş ve henüz dile getirilmemiş olanda ruhun faaliyetine daha sık rastlarız. Her toplum arpacı kumrusu gibi onu düşünür ve insanlar farkında olmadan onu birbirlerinde arar dururlar. Yaptığımızdan daha fazlasını biliriz. Henüz kendimizin sahibi değiliz, aynı zamanda olduğumuzdan daha fazlası olduğumuzu da biliyoruz. Komşularımla keyfe keder sohbetlerin kimbilir kaçında aynı hakikati hissettim; her birimizde bu yan hikâye gözümüzden kaçıyor bir şekilde, Zeus her birimizin arkasından Zeus'a kafasını sallıyor.

İnsanlar, birbirleriyle buluşmak için alçalır. İnsanlar, doğuştan gelen asaletlerinden vazgeçmek pahasına dünyaya

sundukları, her zamanki vasat hizmetlerinde, paşanın açgözlülüğünden kaçmak için kötü evlerde oturup dışarıdan yoksulmuş gibi görünen ancak bütün servetlerini içeride ve korunaklı dünyalarına saklayan Arap şeyhlerine benzerler.

Her insanda mevcut olduğu gibi, hayatın her evresinde de mevcuttur o. İnsan bebekken bile onun içinde yetişkin haldedir. Çocuğumla ilgilenirken Latincem, Yunancam, başarılarım, param hiç kâr etmez, ruhum ne kadar işe yararsa o kadar. Ben inat edersem, çocuğum da inadını bana karşı kullanır, dişe diş. İzin verirsem, gücümün üstünlüğü sayesinde onu yenmenin yarattığı alçaklık duygusuyla baş başa bırakır beni. Oysa inadıma karşı gelip ruh doğrultusunda hareket eder, ruhu çocuğumla aramda hakem tayin edersem, onun gencecik gözlerinden aynı ruhun baktığını görürüm, o da büyük bir saygı duyar ve sever benimle birlikte.

Ruh, hakikati algılayıp yansıtandır. Hakikati gördüğümüzde anlarız, bırakın şüpheciler, alaycılar dilediklerini söylesinler. Budalalar, duymak istediklerini söylemediğinizde size "Onun doğru olduğunu, yanılmadığını nereden biliyorsun?" diye sorarlar. Hakikati gördüğümüzde anlarız, tıpkı uyanık olduğumuzda uyanık olduğumuzu bildiğimiz gibi. Emanuel Swedenborg'un -tek başına onun algısının ne kadar muazzam olduğunu ortaya koyan- bir sözü var: "İnsanın anlama yetisinin kanıtı, insanın istediği her şeyi kanıtlayabilmesi değil; doğru olanın doğruluğunu, yanlış olanın ise yanlışlığını ayırt edebilmesidir. Zekânın göstergesi ve özelliği budur." Okuduğum kitapta iyi düşünceler bana geri döner, tıpkı her hakikatin, bütün ruhun yansıması gibi. Orada bulduğum kötü düşünceler için ruh; sezgisi kuvvetli, keskin bir kılıca dönüşür, onları keser atar. Sandığımızdan daha bilgeyiz. Düşüncemize müdahale etmezsek, bir bütün gibi hareket eder ya da her şeyin Tanrı'nın içinde nasıl durduğunu görürsek, o özel şeyi, her bir şeyi ve her insanı bilebiliriz. Zira, her şeyi ve her insanı yaratan, arkamızda durur, o müthiş her şeyi bilme kudretini bizim aracılığımızla her şeyin üzerine salar.

Ancak bireyin tecrübesinin belirli evrelerinde kendi varlığını fark etmenin ötesinde, hakikati de ortaya çıkarır. Bu noktada bizler onun varlığıyla kendi varlığımızı pekiştirmenin yollarını aramalı, onun gelişi hakkında daha değerli, daha ulvi bir dille konuşmalıyız. Zira ruhun hakikati yansıtması, doğadaki en ulvi olgudur, çünkü o, kendisinden bir parçayı vermez, ancak kendisini verir ya da aydınlattığı kişinin içine süzülerek o olur ya da gördüğü hakikate göre onu kendisine alır.

Ruhun tebliğlerini, ruhun kendisinin tezahürlerini vahiy kelimesiyle tanımlıyoruz. Bunların ardından arınma duygusu gelir hep. Zira bu iletişim, ilahi aklın bizim aklımıza doğru akışıdır. Hayat denizinin sularından önce bireyin deresinin suyunun çekilmesidir. Bu asıl buyruğu her kavrayışında, insanın içi huşu ve hazla dolar. Doğanın kalbinden gelen yeni bir hakikati algıladığında ya da büyük bir eylemde bulunduğunda, her bir insanın içi ürperir. Bu münasebetlerde, görme gücü eyleme geçme iradesinden ayrı değildir; ancak içgörü itaatten doğar, itaatse sevinçli bir algıdan. İnsanın onun tarafından istila edildiğini hissettiği her an unutulmazdır. Yapımız gereği, o ilahi mevcudiyeti idrak ettiğimizde belirli bir şevk duyarız. Bu şevkin niteliği ve süresi bireyin durumuna bağlıdır. Coşku, kendinden geçme ve -çok nadiren görülse de- peygamberlere vahiy gelmesi gibi bir halden tutun da -evimizde yakhğımız ateşin ailemizi ısıtması gibi- bütün aileleri ve insan toplulukların ısıtan ve toplumun var olmasını sağlayan, en ufak bir erdemli duygu kıvılcımına kadar farklı hallere bağlıdır. Belirli bir delilik temayülü hep insanlarda dini duyguların açılmasına eşlik etmiştir, sanki "muazzam bir ışık kaplamıştır" onları. Sokrates'in kendinden geçmeleri, Plotinus'un "Bir" kavramı, Porphyry'nin gördükleri, Aziz Paul'ün dinini değiştirmesi, Böhme'nin Aurora'sı; George Fox ve müritlerinin kasılmaları, Swedenborg'un aydınlanması böylesi tezahürlerdendir. Bu müstesna insanların yaşadıkları bu kendinden geçmeler, sıradan hayatın sayısız anında daha az şiddetli de olsa tecrübe

edilmiştir. Dinler tarihine baktığımızda her yerde büyük bir şevk eğilimi görürüz. Moravyalılar ve Dingincilik felsefesinin müritlerinin kendilerinden geçişleri, Yeni Kudüs Kilisesi'nde kelâmın içkin anlamının ifşa olması, Kalvinist kiliselerinin yeniden doğuşu, Metodistlerin tecrübeleri; bütün bunlar hep bireyin ruhunun evrenin ruhuyla birleştiği o huşu ve haz anlarının çeşitli tezahürleridir.

Bu vahiylerin niteliği hep aynıdır: Mutlak yasaya dair algılardır. Ruhun kendi sorularının yanıtlarıdır. Zihnin sorduğu soruları yanıtlamazlar. Ruh asla kelimelerle vermez yanıtları; aranan şeyin ta kendisiyle verir.

Vahiy, ruhun açığa çıkmasıdır. Genellikle kehanette bulunmak olarak bilinir vahiy. Ruhun geçmiş kehanetlerinde, zihin, duyularla ilgili sorulara cevaplar arar; Tanrı'dan ne kadar daha süre yaşayacaklarını, elleriyle neler yapacaklarını, hayat arkadaşlarının kimler olacağını -isimler, tarihler ve mekân adları ile- öğrenip insanlara iletme amacını güdüyordu. Ancak hiçbir kilidi açmamalıyız. Bu değersiz merakı sorgulamalıyız. Kelimelerle verilen bir yanıt aldatıcıdır; sorduğunuz soruların yanıtı değildir aslında. Yelken açtığınız diyarların tarifini istemeyin. Bu tarif, oraları tarif etmez size, yarın oraya varırsınız ve yaşayarak orayı tanırsınız. İnsanlar ruhun ölümsüzlüğünü, cennetteki meşgaleleri, günahkârın halinin nice olacağını sorup durur. Hatta İsa'nın giderken ardında bu sorulara kesin cevaplar bıraktığını bile düşünürler. Oysa o yüce ruh asla onların lehçesinden konuşmamıştır. Ruhun nitelikleri ve değişmezlik fikri; temelde hakikatle, adaletle, sevgiyle ilişkilidir. Bu ahlaki boyutta yaşayan ve duyularla algılanan geleceğe önem vermeyip, yalnızca bunların tezahürlerine itibar eden İsa, asla ömür fikrini bu niteliklerin özünden ayırmamış, ruhun ömrü konusunda tek bir hece dahi sarf etmemiştir. Ömrü ahlaki öğelerden ayırmak, ruhun ölümsüz olduğu öğretisini yaymak ve bu savı kanıtlarla sürdürmek havarilerine kalmıştır. Ölümsüzlük öğretisi ayrı olarak öğretilmeye başlandığı an, insan çoktan düşmüştü. Sevginin akı-

şında, tevazuya duyulan hayranlıkta, süreklilik diye bir mesele yoktur. O ilhamı almış bir insan ne bu soruyu sorar ne de bu kanıtlara tenezzül eder. Zira ruh kendine karşı dürüsttür, ruhun nüfuz ettiği insan, sonsuz olan andan uzaklaşıp sonu olan bir geleceğe doğru yol alamaz.

Gelecekle ilgili sormayı şiddetle arzuladığımız bu sorular, bir günahın itirafıdır. Tanrı'nın bu sorulara verecek bir cevabı yoktur. Varlıklarla ilgili sorulara kelimelerle yanıt verilemez. Keyfe keder bir "Tanrı buyruğu" değildir bu; yarın olacakları bir perdeyle örtmek insanın doğasında vardır. Zira ruh, sebep-sonuç ilişkisinden başka bir şifreyi çözmemize izin vermez. Olayları örten bu perdeyle, ruh, insan evlatlarına anda yaşamalarını buyurur. Duyularla ilgili bu sorulara yanıt bulmanın tek yolu, bütün o değersiz meraktan vazgeçmek; bizi doğanın sırrına doğru sürükleyen varoluş denen o akıntıya kendimizi bırakmak, çalışmak ve yaşamak, çalışmak ve yaşamaktır. Farkında olmadan ruh kendine yeni bir ortam yaratıp onu biçimlendirir; soruyla yanıt aynıdır aslında.

Her şeyi ışıktan bir okyanusun dalgalarına ve akıntılarına karışıncaya kadar yakıp küle çeviren o aynı ateş -o capcanlı, kutsayan ve semavi ateş- sayesinde birbirimizi ve ruhlarımızı görür, tanırız. Kim arkadaş çevresindekilerin kişilikleri hakkında bildiklerini nereden edindiğini söyleyebilir ki? Hiç kimse. Ancak arkadaşlarının hareketleri, sözleri o insanı hayal kırıklığına uğratmaz. Bir bakarız hiçbir kötülüğünü görmediği birisine hiç güvenmez. Bir bakarız, o güne kadar çok az görüştüğü birisinde, kendi kişiliğindeki özellikler doğrultusunda güvenilir olabileceğine dair hakiki işaretler beliriverir. Birbirimizi çok iyi tanırız, hangimiz kendi kendine karşı dürüst olmuş biliriz; öğrettiğimiz ve gözlemlediğimiz şeyin yalnızca bir heves mi yoksa bizim dürüst bir çabamız mı olduğunu biliriz.

Hepimiz ruhları ayırt ederiz. Bu teşhis, hepimizin hayatının bir yerinde ya da bilincinde olmadığımız güç olarak içimizde mevcuttur. Toplumdaki ilişkiler, ticaret, din, dostluk-

lar, kavgalar, kişiliği yargılamaya yönelik bir sorgulamadan ibarettir. Kalabalık ya da küçük bir topluluk içinde ya da yüz yüze olsun, insanlar, suçlanan ve suçlayan olarak, kendilerini yargılanmak üzere ortaya koyarlar. İradelerinin aksine, kişiliklerini ele veren o ufak tefek ancak kesin sonuca götüren işaretleri ortaya koymaya engel olamazlar. Peki kim, neyi yargılar? Aklımız değil. Bunları, öğrenerek ya da uğraşarak okuyamayız. Hayır, bilge adamın bilgeliği tam da bu noktada ortaya çıkar; onları yargılamaz, bırakır onları kendilerini yargılasınlar diye, yalnızca kararlarını okur ve kayda geçirir.

Bu kaçırılmaz özellikle, özel irade bastırılacaktır. Bütün çabalarımıza, kusurlarımıza rağmen, deha*nız* sizin içinizden, benim deham ise benim içimden seslenecektir. Kim olduğumuzu kendi isteğimizle değil, gayri ihtiyari olarak öğreteceğiz başkalarına. Düşünceler hiçbir zaman açık bırakmadığımız kapılardan geçip zihnimize üşüşür; aynı şekilde hiçbir zaman isteyerek açık bırakmadığımız kapılardan geçerek de zihnimizi terk ederler. Kişilik, zihnimizi aşarak kendini tanıtır. Gerçek ilerlemenin şaşmaz ibresi, insanın benimsediği tavır, hava, üsluptur. İnsanın ne yaşı, ne soyu, ne beraberindekiler, ne kitapları, ne hareketleri, ne yetenekleri, hiçbiri konu kendisinden daha yüce bir ruha hürmet ve riayet etmekten alıkoyabilir. Yuvasını, tavrını, konuşma üslubunu, cümlelerinin karşılığını henüz Tanrı'da bulamadıysa, bütün fikirlerinin niteliği bunu farkında olmadan itiraf edecektir zaten, bırakalım bunu nasıl başaracağının üstesinden kendisi gelsin. Özünü bulmuşsa, o ilahi varlık onun içinden -bütün cehalet, sert mizaç, nahoş durum maskelerinin arasından- parlayacaktır. Aramak başka bir şeydir; bulmak ise bambaşka.

İlahi ya da edebi öğreticiler arasındaki büyük fark -Herbert gibi şairlerle Pope gibi şairler arasındaki, Spinoza, Kant ve Coleridge gibi filozoflarla Locke, Paley, Mackintosh ve Stewart gibi filozoflar arasındaki, hitabet yeteneğiyle nam salmış insanlarla, kendi düşüncesinin sınırsızlığının etkisi altında orada burada ateşli, mistik, yarı deli kehanetlerde bulu-

nan insanlar arasındaki büyük fark- şudur: bir sınıf içeriden yani gönülden, kalpten, tecrübeye dayanarak, gerçeklerin tarafı ve sahibi olarak konuşur; öteki sınıf ise hariçten, yalnızca seyirciler olarak, hatta belki olgular hakkında üçüncü kişilerin tanıklıkları doğrultusunda konuşur. Bana hariçten gazel okumanın hiçbir faydası yoktur. Bunu kendim de pekala yapabilirim kolaylıkla. İsa daima kalpten, gönülden, başkalarını aşan bir seviyede konuşur. Mucize vardır onun kelamında. Böyle olması gerektiğine inanırım ne zamandır. Her insan sürekli böylesi bir öğreticinin tezahürünü bekler. Ancak bir insan -kelamın, kelam aracılığıyla söylenenle aynı olduğu- o perdenin içinden konuşmuyorsa, bırakın boynunu büküp eziklik duyarak itiraf etsin bunu.

Aynı her şeyi bilme kudreti zihne sızar, akıl dediğimizi yaratır. Dünyadaki bilgeliğin çoğu bilgelik değildir. İnsanların en aydın sınıfı, şüphesiz edebi âlemde ün kazanmışlardan daha üstündür ve yazar da değillerdir. Âlimler ve yazarlar arasında kutsal bir varlık olduğunu hissetmeyiz. Bizler ilhama değil, marifete ve hünere karşı duyarlıyızdır. Onların bir ışığı vardır. Bu ışığın nereden geldiğini bilmez, onu kendilerine mal ederler. Yapabilecekleri abartılmış bir meleke, fazla büyütülmüş bir özelliktir; güçleri bir hastalıktır. Bu örneklerde zihinsel yetenekler erdem değil, neredeyse kötülük izlenimi yaratırlar. İnsanın yeteneğinin onun hakikat yolunda ilerlemesinin önünde bir engel teşkil ettiğini hissederiz. Ancak deha ilahidir. Ortak gönlün daha da fazla damıtılmasıdır. Aykırı değil; daha çok başka insanlar gibidir, onlardan pek farklı değildir. Bütün büyük şairlerde, ortaya koydukları bütün yeteneklerden daha üstün, insanlığa dair bir bilgelik mevcuttur. Yazar, nüktedan, yandaş, zarif ve görgülü bir bey, insanın yerini almaz. İnsanlık Homeros, Chaucer, Spenser, Shakespeare ve Milton'da ışıldar. Hakikatten memnundurlar. Olumlu ölçüyü kullanırlar. Aşağılık ancak rağbet gören yazarların hararetli tutkularıyla ve şiddetli tasvirleriyle heyecanlara soğuk ve duygusuz gelebilirler. Zira

onlar, can katan ruha sundukları açık yolun şairleridir, ruh onların gözünden yarattığı şeyi yeniden görüp kutsar. Ruh, kendi ilminden üstün, kendi yarattıklarının her birinden daha bilgedir. Büyük şair kendi zenginliğimizi hissetmemizi sağlar, yazdıklarını daha az düşündürtür. Böylesi bir şairin zihnimizle olan en iyi iletişimi, bize, bütün yaptıklarını küçük görmeyi öğretmesidir. Shakespeare bizi öyle yüce bir zihinsel faaliyet seviyesine taşır, öyle bir zenginliğe erişiriz ki, o kendisini bir sefile dönüştürür gözümüzde. Sonra yarattığı bütün o muhteşem eserlerin, başka zamanlarda sanki kendi kendilerini yaratmış şiirlermişçesine göklere çıkardığımız o eserlerin, oradan geçip giden bir yolcunun kayanın üstüne düşen gölgesi kadar dahi gerçek doğada karşılık bulmadığını hissederiz. Kendisini Hamlet ve Lear'da dile getiren ilham, sonsuza dek bir günden ötekine her şeyi iyi olarak dile getirebilir. Dolayısıyla dilden heceler halinde dökülen ruha sanki biz sahip değilmişiz gibi, neden Hamlet'ten ve Lear'dan söz edeyim ki?

Bu enerji ona tam anlamıyla sahip olmanın dışında başka bir şart altında bireysel hayata inmez. Mütevazı ve sade olana gelir; yabancı ve mağrur olanı bir kenara koyabilene gelir; içgörü, feraset olarak gelir; huzur ve ihtişam olarak gelir. Onun barındığı insanları görünce, yepyeni büyüklük derecelerinden haberdar oluruz. Böylesi bir ilhamla insan, bambaşka bir havaya bürünür. İnsanlarla onların fikirlerini gözeterek konuşmaz. Onları sınar, yaşar. Bizim sade ve sahici olmamızı gerektirir. Kibirli yolcu ise, kendisine şunu bunu söyleyen ya da öyle yapıp etmiş efendinin, prensin, kontesin sözlerini tekrarlayarak hayatını süslemeye çalışır. Hırslı görgüsüzler size kaşıklarını, broşlarını, yüzüklerini gösterirler, kozlarını ve iltifatlarını kendilerine saklarlar. Daha kültürlü olanlar ise yaşadıklarını anlatırken daha hoş, daha şiirsel tecrübelerini seçerler anlatmak için, Roma'ya son ziyaretleri, karşılaştıkları dahi, tanıdıkları o parlak arkadaşları, belki o muhteşem manzara, dağlardaki ışıklar, dün dağlarda gezerken onları eğlendiren düşünceler aracılığıyla hayatlarına romantik bir renk

katmaya çalışırlar. Oysa o yüce Tanrı'ya ibadet etmek için yükselen ruh, sade ve sahicidir. Onda gülün rengi yoktur, zarif arkadaşları yoktur, şövalye ruhu, maceraları yoktur onun. Başkalarının ona hayran olmasını istemez; anda, sıradan bir günün sahici, gerçek anında yaşar, şu ana göre yaşar, düşünceyi geçiren ve ışık denizini içine çeken önemsiz anda yaşar.

Görkemli bir sadeliği olan zihinle konuştuğunuzda, edebiyat artık sizin için kelime avından başka bir şey ifade etmez olur. En sade sözler en çok yazılmaya değer olanlardır; ancak o kadar basit, o kadar önemsizlerdir ki, ruhun sonsuz zenginliklerinde bu, bütün dünya ve bütün atmosfer bizimken, yerden birkaç çakıl taşı toplamak ve bir şişeciğe birazcık hava doldurmak gibidir. Oradan hiçbir şey geçemez ya da sizi çembere dahil edemez. Sizi tuzaklarınızdan kurtarıp insanın insana çıplak gerçeklik, sade itiraf içinde ve her şeyi bilenin onayıyla insanların yüz yüze gelmesini sağlar.

Böylesi ruhlar sizin zekânızı, varlığınızı, hatta erdeminizi herhangi bir hayranlık duymadan kabul ederek size Tanrıların davranacağı gibi davranır, toprakta Tanrıların yürüyeceği gibi yürür; sizin görev bilinciyle yaptıklarınızdan çok erdeminizi kendi kanlarıymış gibi sahiplenirler, size onlar kadar asilmişsiniz, hatta daha da asilmişsiniz, Tanrıların atasıymışsınız gibi davranırlar. Ancak bu ruhların o yalın ve kardeşçe tavrı, yazarların birbirlerini avutup kendilerini yaraladıkları o karşılıklı dalkavukluğu nasıl da eleştirir? Bunlar dalkavukluk etmezler. Bu insanların Cromwell'i, Christina'yı, II. Charles'ı, I. James'i ya da Büyük Türk'ü görmeye gidip gitmediklerini merak etmiyorum. Zira onlar, kendi yücelikleri içinde, kralların arkadaşıdır ve dünyaya hâkim olan konuşmanın o hakir tonunu her zaman hissetmeliler. Onlar hükümdarlar için her zaman birer lütuftur; zira onlarla yüzleşirler, bir kral bir kralla karşıyadır, eğilmeden ya da taviz vermeden, yüce doğaya direnişin, sade insanlığın, hatta yoldaşlığın ve yeni fikirlerin verdiği tatmin ve tazelik duygusunu yaşatırlar. Onları daha bilge, daha üstün insanlar haline getirirler. Böylesi ruhlar,

bize samimiyetin dalkavukluktan daha mükemmel olduğunu hissettirirler. Erkeklerle ve kadınlarla öyle yalın bir biçimde ilişki kurun ki onları mutlak samimiyete zorlayın ve sizinle boş boş konuşma ümitlerini yok edin. Sizin edebileceğiniz en yüce iltifat budur. "En yüce övgü" der Milton, "dalkavukluk değildir; onların en basit öğütleri bile bir çeşit övgüdür".

Ruhun her eyleminde, insan ile Tanrı'nın bir olması sözcüklerle ifade edilemez. Kendi bütünlüğü içinde Tanrı'ya tapan en sıradan insan Tanrı'nın kendisi olur; ancak bu daha yüce ve evrensel varlığın akışı, sonsuza dek yepyeni ve gizli kalacaktır. Yarattığı his, huşu ve şaşkınlıktır. Tanrı fikri insana nasıl da değerli ve rahatlatıcı gelir; yalnızlıkla dolu bir yerde yalnızlığı nasıl da yok eder; hatalarımızın ve hayal kırıklıklarımızın açtığı yaraları nasıl da siler! Gelenek putunu kırdığımızda, söz putuyla söküp attığımızda, Tanrı içimizi varlığının ateşiyle doldurur. Yüreğin birken iki olmasıdır, hayır, kalbin dört bir taraftan yeni bir sonsuzluğa doğru büyüme gücüyle birlikte sınırsız biçimde genişlemesidir. İnsanda şaşmaz bir güven duygusu yaratır. En iyi olanın doğru olduğuna dair inancı değil, görüşü vardır ve o düşüncede bütün şüpheleri ve korkuları geride bırakıp bunları hayatının bütün bilinmezlerinin çözümü olan, zamanın kati ifşaatlarına bırakır. Kendi refahının, varlığın özü için değerli olduğundan emindir. Yasanın zihnindeki mevcudiyetinden öylesine büyük bir güven duyup coşar ki, bu duygu bütün sıkı sıkıya bağlı olduğu ümitleri ve fani hayatın en istikrarlı tasarılarını selin önüne katıp sürükler götürür. İnsan, kendi iyiliğinden kaçamayacağını düşünür. Gerçekten sizin için yaratılan şeyler size doğru gelecektir. Arkadaşınızı bulmak için koşuyorsunuz. Bırakın ayaklarınız koşsun, aklınızın koşmasına gerek yok. Onu bulamazsanız, onu bulamamanın aslında sizin için en iyisi olduğunu kabullenmez misiniz? Zira sizin içinizdeki güç, onun içinde de vardır ve bu güç -bir araya gelmeniz ikiniz için de en iyisi olacaksa- sizi bir araya getirmez miydi? Hevesle yeteneğinizin, zevklerinizin sizi teşvik ettiği, insan sevginizden

ya da ün kazanma ümidinizden doğan hizmeti sunmak üzere hevesle hazırlanıyorsunuz. Gidişinizin engellenmesini de aynı şevkle istemediğiniz sürece gitmeye hakkınız olmadığı duygusuna kapıldınız mı hiç? İnanın bana, yaşadığınız sürece dünyada yankılanan ve sizin duymanız gereken her ses kulağınızdan geçecektir! Size yardımı dokunacak ya da sizi rahatlatacak her bir atasözü, kitap, özdeyiş doğrudan ya da dolaylı olarak mutlaka yerini bulacaktır. Hayallerinizde değil de, o yumuşacık muazzam gönlünüzle arzu ettiğiniz her dost gelip sizi sımsıkı saracaktır. Zira sizdeki gönül, herkesin gönlüdür. Herhangi bir kapakçık, duvar ya da doğada herhangi bir yerde var olan kavşak değildir gönül; bütün insanlar arasında hiçbir kesintiye uğramaksızın akıp duran tek bir kandır; tıpkı gerçekten görüldüğünde dünyadaki bütün suların aslında tek bir deniz, med-cezirinin ise tek bir med-cezir olması gibi.

Bırakın insan gönlündeki doğanın ve fikrin bütün vahyini, en yüce olanın onun için olduğunu, doğadaki kaynakların onun zihninde olduğunu öğrensin o zaman, görev duygusu varsa. Ancak Yüce Tanrı'nın söylediklerini biliyorsa, İsa'nın da dediği gibi "kendi odasına gidip kapıları kapatmalıdır" Tanrı kendini korkaklara göstermez. İnsan, kendisini başkalarının dindarlıklarının dilinden soyutlayarak büyük bir dikkatle dinlemelidir kendi sesini. Kendi duasını bulana kadar, başkalarının ettiği dualar bile yaralayıp acıtabilir onu. Dinimiz kabaca inananlarının sayısından güç alır. Dolaylı da olsa, iş sayılara kaldığında, aslında o an orada ilan edilen dinin var olmadığıdır. Tanrı'da kendisini sarmalayan hoş bir düşünce bulan kişi, asla onun dostluğuna bel bağlamaz. Ben öylesi bir varoluş içindeyken, kim içeri girmeye cesaret edebilir ki? Ben kusursuz bir tevazu içindeyken, katıksız sevgiyle yanıyorken, Calvin ya da Swedenborg ne diyebilir ki?

Sayı çok da tek de olsa, fark etmez aslında. Güce dayanan iman, iman değildir. Güce bel bağlamak, dinin çöküşünün bir ölçüsüdür, ruhun geri çekilişidir. Yüzyıllar boyunca insanla-

rın İsa'yı koydukları yer, bir güç makamıdır. Böylece aslında kendilerini ortaya koyarlar. Ezeli gerçekleri değiştiremez bu. Yücedir ruh, sadedir. Dalkavukluk etmez, kimsenin müridi olmaz, asla kendine münacat etmez. Kendisine inanır. İnsanoğlunun sonsuz olasılıkları karşısında kusursuz ve kutsal olsa da bütün tecrübeler, bütün geçmiş yok olur. Önsezilerimizin bize önceden gösterdiği o cennet karşısında, daha önce gördüğümüz ya da okuduğumuz herhangi bir hayatı kolaylıkla övemeyiz artık. Dünyada çok az büyük insan olduğunu, hatta mutlak surette konuşmak gerekirse, dünyada hiç büyük insan olmadığını tasdik etmekle kalmaz, tarihimizin olmadığını, bizleri tamamıyla tatmin eden bir hayat olmadığını da dile getiririz. Tarihin tapındığı azizleri ve yarı Tanrıları bir nebze ihtiyat payı bırakarak kabul etmek zorundayız. Yalnız kaldığımızda onların anısından yeni bir güç kazansak da, düşüncesiz biri tarafından ve âdetten beklemediğimiz bir anda gözümüze sokulduklarında bizi yorgun düşürüp istila eder. Ruh, yalnız, özgün ve saf haliyle kendisini yalnız, özgün ve saf olana verir; memnuniyetle orada barınması, onu yönlendirmesi ve onun aracılığıyla konuşması koşuluyla. Böylece ruh memnun, genç ve çevik olur. Bilge değildir ancak her şeyde görülür. İlahi değil, ancak masumdur. Işığı kendisinden bilir, kendi doğasından daha aşağı ve kendi doğasına bağlı bir yasa sayesinde otların büyüdüğünü, taşların düştüğünü hisseder. Bak, der yüce, evrensel akla doğdum ben. Mükemmel olmayan ben, kendi mükemmelime tapıyorum. Bir şekilde o yüce ruhu alıyorum, böylece güneşe ve yıldızlara bakıyor, onların değişen ve geçip giden güzel kazalar ve etkiler olduklarını hissediyorum. Ebedi ve ezeli varlığın dalgaları gittikçe daha çok içime akıyor, ben düşüncelerimde ve eylemlerimde dışarı açılıyor, insan oluyorum. Böylece sonsuz enerjilerle düşüncelerde ve eylemlerde yaşamaya başlıyorum. Böylece ruha hürmet ederek ve eskilerin dediği gibi "güzelliğinin sınırsız" olduğunu öğrenerek, insan, dünyanın ruhun yarattığı ömürsüz bir mucize olduğunu anlayacak; dünyanın

mucizeleri karşısında daha az şaşıracak; dinle ilgisi olmayan bir tarih olmadığını, bütün tarihin kutsal olduğunu, evrenin bir atom parçasında, bir anda temsil edildiğini öğrenecektir. Parça parça, bölük bölük anlamsız bir hayat sürmeyecektir artık; hayatını ilahi bir vahdet içinde sürdürecektir. Hayatında bayağı ve anlamsız olan ne varsa, onlarla olan bütün bağını koparacak, bulunduğu her yerden ve sunduğu her hizmetten memnuniyet duyacaktır. Yarın sükûnetle Tanrı'yı kendi içinde taşıyan o güvenin eksikliğiyle yüzleşecek, böylece bütün geleceği kalbinin ta derinliklerinde taşıyacaktır.

Denemeler: İkinci Dizi'den
(1844)

Şair

Huysuz bir çocuk ve zehir gibi bir zekâ,
Kendi yolunu seçen meteorlar gibi,
Parlayan gözlerle düştü avının peşine,
Karanlığı yardı kendi ışığıyla.
Atladılar ufkun eşiğinden,
Aradılar Apollo'nun gücüyle.
Erkek, kadın, deniz ve yıldız arasında,
Tabiatın raksını gördüler uzaklarda.
Dünyalar, ırklar, şartlar ve devirler arasında,
Gördüler musikinin düzenini, ahenkli kafiyeleri.

Tanrısal ozanlardı dudaklarından
İlahi fikirler dökülen,
Bizi hep genç bulup
Hep genç tutan.

Zevk konusunda hakem olan muhterem zatlar, genellikle çok beğenilen resimler, heykeller hakkında bilgi sahibi olanlardır. Zarif olan her şeye karşı bir meyilleri vardır, ancak onların güzel ruhlar olup olmadıklarını, kendi amellerinin o hoş resimler gibi olup olmadığını araştıracak olursanız, bencil ve nefsine düşkün olduklarını öğrenirsiniz. Terbiyeleri sınırlıdır; tıpkı ateş yakmak için uzun, kuru bir tahtayı tek bir noktaya sürttüğünüzde tahtanın geri kalanının soğuk kalması gibi.Güzel sanatlara dair bildikleri; kuralları, incelikleri bir parça öğrendiklerindendir ya da eğlence, gösteri amacıyla icra edilen renk ve biçim hakkındaki sınırlı görüşlerindendir.

Güzelliğe dair bildiklerinin ne kadar sığ olduğunun bir kanıtıdır bu,amatörlerin zihinlerindeki halidir, insanın bedeninin ruha bağlı olduğu algısını kaybetmiş gibi görünür. Felsefemizde "şekle şemale dair" bir öğreti yoktur. Bizler bedenlerimize konulmuşuzdur, ateşin tavaya verildiği gibi, bir yerden ötekine taşınalım diye; ancak ruh ile beden arasında kusursuz bir uyum yoktur, sonuncusunun ilkinin filizi olması şöyle dursun. Bu yüzden, zihinleri ağır basan insanlar, maddi dünyanın düşünceye ve iradeye köklü bir biçimde dayandığına inanmazlar. İlahiyatçılar, bir geminin ya da bulutun, bir şehrin ya da sözleşmenin manevi anlamından söz etmenin hayal olduğunu düşünürler, ancak tarihi kanıtların sağlam zeminine geri dönmeyi tercih ederler, şairler dahi uygar, uygun bir yaşam biçiminden ve kendi tecrübelerinden güvenli bir uzaklıkta hayal ürünü şiirler yazmaktan hoşnut olurlar. Ancak dünyanın en üstün akılları -Orpheus, Empedokles, Herakles, Platon, Plutarkos, Dante, Swedenborg, heykel, resim ve şiir ustaları- hislere hitap eden gerçeklerin her bir çift anlamını, dört, yüz ya da çok katmanlı anlamlarını keşfetmeyi asla bırakmamışlardır. Zira kefe, el arabası, ateş ya da meşale taşıyanlar değiliz, ateşin çocuklarıyız ateşten yapılma; yalnızca aynı ilahi özün iki ya da üç kademe değişip dönüşmüş haliyiz, bunu çok az bilsek de. Zaman nehrinin ve yaratıklarının doğduğu bu kaynakların özünde ideal ve güzel olduklarına dair bu gizli gerçek; bizleri doğayı, Şairin yani güzellik insanının işlevlerini, onun kullandığı araçları ve malzemeleri, günümüzdeki sanatın genel niteliklerini düşünüp değerlendirmeye sevk eder.

Sorunun kapsamı geniştir, şair de onu simgeler. Tam insan olmak için eksik insanlar arasında durur, nelere sahip olduğunu bildirmez bize, ortak nimetleri bildirir. Genç insan, insanlara dehası için saygı duyar, çünkü gerçeği söylemek gerekirse, onlar aslında -onun olduğundan daha çok- odur.O ruhtan faydalanırlar onlar da, ancak onun yaptığından daha çok faydalanırlar. Doğa,-seven adamların gözünde- onun gü-

zelliğini artırır, şairin de onu gördüğüne inanarak. Çağdaşları arasında -hakikat ve sanatı ile- yalnızdır, ancak er ya da geç işlerinin bütün insanları kendisine çekeceği tesellisini taşır. Zira herkes hakikate göre yaşar ve kendisini ifade etme ihtiyacını hisseder. Aşkta, sanatta, para hırsında, siyasette, işte, oyunlarda acı veren sırrımızı ifade etmeye çalışırız. İnsanın yalnızca yarısı kendisidir, öteki yarısı da kendisini nasıl ifade ettiğidir.

Böylesi bir ihtiyacın olduğu bilinmesinerağmen, yeterli ölçüde ifade edildiği nadir görülür. Tercümana ihtiyaç duymanın nasıl olduğunu bilmiyorum, ancak insanların çoğu henüz reşit olmamış, kendilerine henüz hâkim olmamış gibi ya da doğayla muhabbetlerini anlatamayan dilsizler gibi görünür göze. Güneşin, yıldızların, dünyanın ve suyun duyuların ötesinde bir yararı olduğunu görmeyen hiç kimse yoktur. Bunlar ona olağandışı bir hizmet sunmak için durup beklerler. Ancak yaradılışımızda -bütün bunların etkisini tam olarak gösterememesine sebep olan- bir tıkanıklık, bir ağırlık fazlası vardır. Doğanın bizim üzerimizde bıraktığı etki, sanatçı olmamızı sağlamak için fazlasıyla cılızdır. Her dokunuş bizi titretmelidir. Her insan başına geleni ifade edebilecek kadar sanatçı olmalıdır. Ancak tecrübelerimize göre, ışık huzmeleri ve dokunuşlar duyulara ulaşacak kadar kudretlidir, ancak kendilerini söze döküp çoğaltacak kadar hızlı değildir. Şair, bu güçleri dengeli olarak içinde barındıran, herhangi bir engel olmadan başkalarının hayal ettiklerini görüp tutan, tecrübe basamaklarını bir uçtan öteki uca kateden, algılayıp açığa vuran en büyük güç olduğu için insanı temsil eden kişidir.

Evrenin üç çocuğu vardır, hepsi aynı anda doğan, her düşünce sisteminde farklı adlarla çağrılıp yeniden görünen. İster sebep, süreç ve sonuç densin, ister daha şairane adlarla Jüpiter, Plüton, Neptün olarak ya da dini bağlamda Baba, Kutsal Ruh ve Oğul ya da buradaki gibi Bilen, Yapan ve Söyleyen olarak çağrılsın. Bütün bunlar sırasıyla hakikate, sevgiye, iyiliğe ve güzelliğe duyulan sevgiyi temsil eder. Üçü eşittir

birbirine. Temelde şair bunların her biridir; dolayısıyla aşılamaz, çözümlenemez ve bu üçünün her biri, içinde ötekilerinin güçlerini saklar ve kendi aşikâr olan gücünü.

Şair; söyleyen, adlandırandır, güzelliği temsil eder. Hükmedendir, tam ortada durur. Dünya boyanmış süslenmiş değildir, en başından beri güzeldir; Tanrı güzel şeyler yarattığından değil, güzelliktir evreni yaratan. Dolayısıyla, şair hoşgörülü bir hükümdar değildir, imparatordur başlı başına. Eleştiri; el becerisinin ve faaliyetin bütün insanların ilk meziyeti olduğunu varsayan maddeciliğe dair bir riyakârlıkla doludur, sözü küçümser, bazı insanların yani şairlerin, dünyaya ifade etmek için gönderilmiş doğuştan sözcüler oldukları gerçeğini göz ardı eder, onları işi eylem olup sözcüleri taklit etmek için bundan vazgeçenlerle karıştırır. Ancak Homeros'un sözleri Homeros'a göre çok güzel ve değerlidir, tıpkı Agamemnon'un zaferleri ona güzel ve değerli geldiği gibi. Şair, kahramanı ya da bilgeyi beklemez, ancak onlar nasıl önce harekete geçip düşünüyorlarsa, şair de öncelikle söylenecek olanı ve söylenmesi gerekeni yazar, ötekileri düşünerek. Aslında onlar da önemlidirler ancak şairle kıyaslandığında onun arkasından gelir, ona hizmet ederler, tıpkı bir ressamın atölyesindeki modeller ya da bir mimara inşaat malzemeleri getiren kalfalar gibi.

Şiir zamandan önce yazılmıştır, havanın musiki olduğu yere sızabilecek kadar iyi örgütlendiğimiz zaman, o ilk cıvıltıları, nağmeleri duyar, onları kâğıda dökmeye kalkışırız; ancak arada sırada bir sözcüğü, dizeyi kaçırır; yerine kendimizden bir şey koyar, böylece şiiri yanlış yazarız. Daha hassas kulaklara sahip insanlar, bu nağmeleri daha sadık kalarak yazarlar, bu suretler de, kusurlu olsalar dahi, ulusların şarkıları haline gelirler. Doğa iyi ve makul olduğu kadar gerçekten güzeldir de, öyle de görünmesi, gösterilmesi, bilinmesi gerekir. Sözcükler ve eylemler, ilahi gücün birbirinden pek farklı olmayan suretleridir. Sözcükler eylemdir de, eylemlerin bir tür sözcük olduğu gibi.

Şairin alameti farikası daha önce hiç kimsenin söylemediğini söylemesidir. Gerçek ve tek hekim odur, bilir ve söyler, tasvir ettiği sureti görüp onun sırdaşı olduğundan havadisleri yalnız o verir. Fikirleri görüp gerekeni ve sebebi dile getirir. Zira şimdi şiir kabiliyeti olanlardan vezin becerisi, gayreti olanlardan değil, gerçek şairden söz ediyoruz. Geçen gün şarkı sözleri yazan kıvrak zekâlı biri hakkında bir sohbete dahil oldum. Kafası nefis ezgilerle, ritimlerle dolu bir müzik kutusuna benzeyen, dil becerisini ve hâkimiyetini yeterince övemediğimiz biri. Ancak yalnızca şarkı sözü yazarı değil şair de olup olmadığı sorulunca, ölümsüz biri olmadığını, sadece çağdaşlardan biri olduğunu itiraf etmek zorunda kaldık. Bizim dar sınırlarımızın dışına taşmıyor, Chimborazo gibi, yerkürenin bütün iklimleri arasından, her enleme has bitki örtüsünden örnekler içeren yüksek ve alacalı yamaçlarından, sıcak kuşaktan göğe doğru yükselmiyor. Dehası, kibar beylerle hanımların teraslarında ve taşlıklarında durup oturdukları, fıskiyelerle ve heykellerle süslü modern bir evin bakımlı bahçesi gibidir. Türlü türlü nağmelerin arasından sıradan hayatın temel tınısını duyarız. Şairlerimiz şarkı söyleyen, kabiliyetli insanlardır, musikinin çocukları değillerdir ancak. Önemli olan dizelerin kusursuzluğudur, sav denen sonradan gelir.

Zira şiiri şiir yapan vezin değildir, vezne yol açan savdır -tıpkı bir bitkinin ya da hayvanın ruhu gibi, tutkulu ve capcanlı, kendine has bir yapısı olup doğayı yeni bir şeyle süsleyen bir düşüncedir bu. Düşünce ve biçim; sıralamada eşittir, ancak doğuş sırasına göre düşünce biçimden önce gelir. Şairin yeni bir düşüncesi vardır: Açıp gözler önüne sereceği yepyeni bir yaşantısı vardır, ona ne olduğunu söyleyecektir bizlere, herkes onun yaşadıklarıyla zenginleşecektir. Zira her yeniçağda yaşananların itiraf edilmesi gerekir, dünya hep şairini bekliyor gibidir. Gençliğimde bir sabah masada yanımda oturan bir gençte arzıendam eden dehadan ne kadar etkilendiğimi hatırlıyorum da. İşini bırakmıştı, boş boş geziniyor,

kimse nereye gittiğini bilmiyordu, yüzlerce dize yazmıştı ancak içindekileri orada anlatıp anlatamadığını bilemiyordu: Hiçbir şey söyleyemiyordu, her şeyin değiştiğinden başka. İnsan, hayvan, gökyüzü, dünya ve deniz, hepsi değişmişti. Ne büyük bir mutlulukla dinlemiştik onu! Ne saftı! Herkes fikir birliğine varmış gibiydi. Bütün yıldızları söndürecek şafak vakti oturuyorduk. Boston geçen gecekinden iki kat ya da daha da uzakta gibiydi. Roma? Roma da neydi? Plutarkos ve Shakespeare düşen sarı yapraklardı, Homeros'tan ise haber yoktu. Şiir sanki o gün, o çatının altında, hemen yanı başınızda yazılmıştı ilk defa. Ne? O muhteşem ruh henüz yok olmadı! O anlar halen ışıl ışıl ve capcanlıydı! Kâhinlerin hepsinin sustuğunu, doğanın ateşlerinin söndüğünü hayal ettim. Hayret! Gece boyunca her delikten bu nefis tan yerinin ışıkları akıyordu. Herkes şairin ne zaman geleceğini merak eder, hiç kimse bunun onu ne kadar ırgaladığını bilmezdi. Dünyanın sırrının engin olduğunu biliyoruz, ancak kim ya da ne bize tercüman olacak, onu bilmiyoruz. Dere tepe dolaşmak, yeni bir yüz, yeni bir insan bunun anahtarını verebilir bize. Elbette bizim için dehanın değeri, bize söylediklerinin doğruluğundan gelir. Yetenek dediğimiz bizi eğlendirip coşturabilir, deha ise idrak ettirir ve bir şey katar. Şimdiye kadar insanoğlu onları ve yapıtlarını, yani en tepedeki gözcünün gördüklerinden bizleri haberdar ettiğini anladılar. Söylenen o an için en doğru sözdür; dünyanın en uygun, en ahenkli ve en isabetli sesi olacaktır duyduğumuz.

Kutsal tarih dediğimiz her şey, şairin doğuşunun tarihteki başlıca olaylardan olduğunu doğrular. İnsan, kendisininkini yaratana kadar, bir hakikate tutunmasını sağlayacak kardeşinin gelişini bekler, hiç de yanılmamıştır şimdiye kadar. Ne zevkle başlarım ilham vereceğinden emin olduğum bir şiiri okumaya! Zincirlerim şimdi kırılacaktır, içinde yaşadığım bu bulutların ve şeffafmış gibi görünse de ışıksız olan havanın üstüne çıkacağım, ilişkilerimi bu hakikat göğünden görüp anlayacağım. Beni hayatla uzlaştıracak ve doğayı tazeleye-

cek, bir meylin yarattığı abes işleri görmek ve ne yaptığımı bilmek. Hayat artık bir gürültü olmayacak, artık erkekleri ve kadınları görüp ahmaklarla iblislerin arasındaki farkı öğreneceğim. Bu gün doğum günümden -bir hayvan olduğum günden- daha iyi olacak, bundan böyle gerçeklerin ilmine davet edileceğim. Böyledir umut, ancak semeresi sonra alınır. Beni cennete taşıyacak bu kanatlı insan, genellikle düşer, kapıp beni bulutlara götürür, sıçrar, buluttan buluta atlar, cennetle bağlantılı olduğunu yine de doğrular. Ben de acemi çaylak olarak cennete giden yolu bilmediğini, yalnızca onun bir kümes hayvanı ya da uçan balık gibi yerden ya da sudan biraz daha yükseğe zıplama becerisine hayran kalmamı istediğini anlamakta gecikirim, ancak cennetin bu hep delip geçen, herkesi besleyen ve keskin havasında insan asla yaşayamayacaktır. Hemen düşer, tekrar eski kuytu köşeme döner ve eskisi gibi abartılı hayatı yaşamaya devam ederim, olacağım yere beni götürebilecek bir kılavuzun varlığına dair inancımı kaybetmiş bir halde.

Ancak bu kibir kurbanlarını bırakıp yepyeni bir umutla doğanın, daha değerli güdülerle nasıl şairin -ifade edildiğinde yeni ve daha üstün bir güzellik halinie gelen güzellikleri- duyurma ve tasdik etme görevine sadık kalmasını sağladığına bakalım. Doğa, bünyesindeki bütün yaratıkları bir resim diliyle sunar şaire. Güzelliği ifade edildiğinde, o nesnede eski değerinden çok daha iyi, ikinci bir muhteşem değer peyda olur; tıpkı marangozun gerdiği tel gibi, kulağınıza yeterince yakın tutarsanız, bir nağme duyarsınız havada. Jamblikos, "Her imgeden çok daha mükemmel olanlar, imgeler yoluyla ifade edilenlerdir" demiştir. Eşya, simge olarak kullanılmaya imkân tanır, zira doğa bir simgedir, bütün ve parça olarak. Kumun üzerinde çizebileceğimiz her çizgi bir ifadedir, onun ruhu ya da zekâsı olmayan hiç kimse yoktur. Şekil, kişiliğin; koşullar hayatın niteliğinin; bütün ahenk ise sağlığın sonucudur (ve bu nedenle güzellik algısı, yalnızca iyi olanı anlamalı ve ona uygun olmalıdır). Güzel olan, gerekli olanın temelleri

üzerinde yükselir. Ruhtur bedeni yaratan, bilge Spenser'ın bizlere öğrettiği gibi:

"Çok saftır her ruh,
İlahi bir nur taşır içinde,
Güzel bir beden edinir kendine,
Bürünsün diye,
Giyinip kuşanır neşeli bir zarafet ve hoş bir görüntüyle
Zira beden ruhun şeklini alır,
Çünkü ruh şekildir ve bedeni yaratır."

Aniden kendimizi burada buluruz; eleştirel bir yorum değildir bu, kutsal bir yerdir dikkatle ve saygıda kusur etmeden gitmemiz gereken. Dünyanın sırrının önünde dururuz, orada varlık, görüntüye; vahdet ise çeşitliliğe dönüşür.

Evren, ruhun dışavurumudur. Hayat, çevresindekilere dönüşür her yerde. Bilim dediğimiz duyularla ilgilidir, dolayısıyla yüzeyseldir. Yeryüzünü, göktekileri, fizik ve kimyayı duyularla ele alırız, sanki kendiliğinden var olmuşlar gibi, ancak bunlar sahip olduğumuz varlığın maiyetidir. Proclus şöyle demiş: "Yüce yaradan, tecellilerinde zihnin algılarının ihtişamının açık imgelerini ortaya koyar, zihinsel niteliklerin belli olmayan dönemlerinden etkilenir." Dolayısıyla, bilim her zaman insanoğlunun seviyesine ayak uydurur dini ve metafiziği takip ederek; başka bir deyişle, bilim, kendimizi ne kadar tanıdığımızın bir göstergesidir. Doğadaki her şey manevi bir güce karşılık geldiğinden, herhangi bir olgu karanlık ve yabani ise, onu gören kişide o yeti henüz faaliyete geçmemiş demektir.

Bu sular çok derinse, buna dini bir açıdan bakmamıza pek de şaşırmayalım o zaman. Hikâyenin güzelliği duyunun önemini kanıtlar şaire ve herkese. Hatta kabul ederseniz, her insan bir şairdir aslında doğanın büyüsünden etkilendiği ölçüde: Zira herkesin evrenin bir kutsama olduğuna dair düşünceleri vardır. Evrenin büyüsünün simgeden kaynaklandı-

ğına inanıyorum. Kim sever doğayı? Kim sevmez? Yalnızca şairler, sefa adamları ve eğitimli insanlar mı evrende yaşıyor? Hayır, avcılar, çiftçiler, seyisler ve kasaplar da yaşıyor evrende, sevgilerini -sözcük seçimlerinde değil de- hayata dair tercihlerinde göstermelerine rağmen. Yazar, bir at arabacısının ya da avcının at binmede, atlarda ve köpeklerde neyi değerli bulduğunu merak eder. Yüzeysel özellikler değildir bunlar. Onunla konuştuğunuzda, bunlara sizin kadar değer verecektir. Hayranlığı aynı duygulardan kaynaklanır da bunu tanımlayamaz; ancak doğanın, doğada var olduğunu hissettiği yaşam gücünün emrindedir. Hiçbir taklit ya da bunlarla oynama onu tatmin etmez; kuzey rüzgârının, yağmurun, taşın, ahşabın ve demirin kendisini sever. Açıklanamayan bir güzellik, sebebini görebildiğimiz bir güzellikten çok daha hoştur. Doğa -doğaüstü olanı tasdik eden ve can dolu varlık olarak- bir simgedir, onun ham ancak samimi ayinlerle taptığı...

Bu muhabbetin maneviyatı ve gizemi, her sınıftan insanı simgeler kullanmaya iter. Şair ve filozof ekolleri -kendi simgeleriyle mest olmuş kitlelerden- daha çok mest olmamıştır kullandıkları simgeler ile. Siyasi partilerimiz rozetlerin ve amblemlerin gücünü hesaplarlar. Baltimore'dan Bunker tepesine yuvarladıkları büyük topa bakınız! Siyasi geçit törenlerinde Lowell bir dokuma tezgâhına, Lynn ayakkabıya, Salem de gemiye dönüşür. Elma sirkesi fıçısına, kütük eve, ceviz sopasına, cüce palmiyeye ve partilerin bütün meşhur vakalarına bakınız. Ulusal simgelerin gücünü görünüz. Dünyanın ücra köşelerinde bir kalede rüzgârda salınan eski bir bayrak parçasının üstüne kimbilir nasıl konan yıldızlar, zambaklar, leoparlar, hilal, aslan, kartal ya da başka bir figür, en kaba, en muhafazakâr ortamda insanın kanını ürpertir. İnsanlar şiirden nefret ettiklerini sanırlar ancak hepsi şair ve sufidir!

Simgesel dilin bu evrenselliğinin ötesinde, eşyanın üstün biçimde kullanılmasının kutsallığı -dünyanın duvarları Tanrısal varlığın simgeleri, resimleri ve emirleriyle kaplı bir mabet olduğu- bize bildiriliyor. Doğanın anlamını taşımayan

hiçbir hakikat olmadığını doğada ve üstün-alçak, dürüst-sahte diye nitelendirdiğimiz olayların ve hallerin -doğa bir simge olarak görüldüğünde- yok olduğunu söylüyor. Düşünce her şeyi kullanılmak üzere hazır hale getirir. Her şeyi bilen insanın sözcük dağarcığı, nazik bir sohbetin dışında kalan sözcükleri ve imgeleri de kuşatır. Muzır birine dahi yakışıksız ya da müstehcen gelen, yeni bir düşünce bağlamında şerefli gelir. İbrani kâhinlerin takvası, onları kötülüklerinden arındırır. Sünnet; şiirin gücünün, rahatsız edici ve adi olanı nasıl yücelttiğine örnektir. Küçük ve süfli şeyler de muazzam simgeler olabilir pekala. Bir yasa ne kadar süfli bir biçimde ifade edilirse, o kadar keskin olur ve insanlar onu o kadar iyi hatırlarlar, tıpkı en elzem şeyi taşımak için en küçük kabı ya da kutuyu seçmemiz gibi. Sözcüklerin apaçık sıralanması, hayal gücü kuvvetli ve heyecanlı bir zihne davetkâr gelir, Lord Chatham'ın mecliste konuşmaya hazırlanırken *Bailey'in Sözlüğü*'nü okuma alışkanlığı gibi. En fena tecrübe, her türlü düşünceyi ifade edecek kadar zengindir. Neden yeni bilgiler öğrenmeye gözümüzü dikiyoruz ki? Gündüzle gece, ev ile bahçe, birkaç kitap, birkaç eylem, her türlü iş ve her türlü manzara kadar işimize yarar. Kullandığımız birkaç simgenin manasını tüketmemize çok var. Berbat bir basitlikte bunları kullanabiliriz. Bir şiirin uzun olması gerekli değildir. Her sözcük bir zamanlar şiirdi. Her yeni bağlantı, ilişki yeni bir sözcüktür. Ayrıca kusurları ve çarpıklıkları kutsal bir amaç uğruna kullanır, böylece dünyadaki kötülüklerin yalnızca kötü bakan göze öyle göründüğüne dair hissimizi ifade ederiz. Mitoloji uzmanları, eski mitolojide kusurların, eksiklerin-fazlalıkları ifade etmek üzere-ilahi varlıklara atfedildiğini gözlemlemişlerdir, tıpkı topallığın Vulcan'a, görmemenin Eros'a atfedilmesi vb gibi.

Çirkinleşmenin sebebi, Tanrı'nın hayatından kopup ayrılmak olduğu için, her şeyi doğaya ve Bütünlüğe yeniden bağlayan-hatta suni şeyleri, doğaya yapılan saldırıları daha derin bir içgörüyle yeniden doğaya bağlayan- şair, en nahoş

gerçeklerin çoğunu çok kolayca başından atar. Şiir okuyanlar, fabrika köylerini, demiryolunu görür ve manzaranın şiirselliğini bunların bozduğunu hayal ederler. Zira böylesi yapılar henüz onlara göre kutsal sayılmaz, ancak şair bunların arı kovanından ya da örümceğin geometrik ağından farksız olarak büyük Düzene dahil olduğunu görürler. Doğa, bunları kendi yaşam döngüsüne büyük bir hızla dahil eder, birbiri ardına kayıp giden arabaları sanki kendisininmiş gibi sever. Bunun yanı sıra, vasat bir zihinde kaç mekanik icat yaptığınızın hiçbir anlamı yoktur. Milyonlarca katkınız olsa dahi, mekanik bilimin zerre kadar önem taşımaması asla şaşırtıcı değildir. Manevi hakikat, birkaç ya da pek çok ayrıntıya göre değişmez olmayı sürdürür, zira hiçbir dağ, yerkürenin kavisini kıracak denli yüksek değildir. Uyanık bir köylü çocuğu ilk kez şehre gider, halinden memnun şehirli ise onun düştüğü hayreti mühim bulmaz. Bütün o güzel evleri görmemiş, böylesini daha önce hiç bilmemiş olması değildir önemli olan, şairin demiryoluna yer vermesi gibi o da kolayca bunları başından savar. Yeni hakikatin asıl değeri; her koşulu bodur bırakan (boncuktan yapılma kemerle Amerika'daki ticaretin onun nezdinde aynı olduğu) o muazzam ve değişmez hayat gerçeğini güçlendirmektir.

Dünya fiil ve isim olarak zihne böyle yerleştirildiğinden, şairdir onu dile döken. Hayat insanı büyüleyen, kendine çekip yutan muazzam bir şeydir, bütün insanların onu niteleyen simgelerin farkında olmasına ancak onları özgün bir biçimde kullanamamasına rağmen. Bizler simgeyiz ve simgelerin içinde yaşıyoruz; işçi, iş, alet edevat, sözcükler ve eşya, doğum ve ölüm hepsi birer işarettir, ancak simgeleri anlarız, eşyanın iktisadi faydalarına gönlümüzü kaptırdığımızdan bunların düşünce olduklarını bilmeyiz. Şair -farklı bir zihinsel algıyla- simgelere eski kullanımlarını unutturan bir güç kazandırır; her dilsiz, cansız nesneye göz ve dil verir. Simgeye dair düşüncenin bağımsızlığını, düşüncenin sarsılmazlığını, simgenin ise rastlantısal ve uçucu kaçıcı niteliğini algılar. Yerin

altını görebildiği söylenen Lynkeus'un gözleri gibi, şair de dünyayı cam gibi şeffaf kılar ve her şeyi bize doğru bir sırayla gösterir. Bu daha doğru algıyla eşyaya bir adım daha yakın durur, akışı ya da dönüşümü görür, düşüncenin çok biçimi olduğunu, her yaratığın bünyesinde onu daha üstün bir şekle kavuşmaya zorlayan bir güç olduğunu kavrar, hayatı kendi gözleriyle takip ederek hayatı ifade eden şekilleri kullanır, böylece dili de doğanın akışına göre akar. Hayvancılık, cinsellik, beslenme, gebelik, doğum, büyüme, dünyanın insanın ruhuna geçişinin simgeleridir, bunlar aracılığıyla bir değişim geçirir, yeni ve daha üstün bir hakikat olarak yeniden ortaya çıkarlar. Şair, varlıkları hayata göre kullanır, varlıklarına göre değil. Gerçek ilim budur. Şair tek başına astronomiyi, kimyayı, bitki ve hayvan yaşamlarını bilir, ancak bunlara ilişkin bilgileri öğrenmekle kalmaz, onları simge olarak kullanır. Bu uzay çayırının ya da ovasının neden güneş, ay ve yıldız dediğimiz çiçeklerle dolu olduğunu, muazzam derinliğin hayvanlar, insanlar ve Tanrılarla süslendiğini bilir şair; söylediği her sözde düşünce atları gibi sürer onları.

Bilimin bu fazileti sayesinde şair, adlandıran ya da dili yaratandır, kimi zaman eşyayı görünüşüne göre, kimi zaman da özüne göre adlandırır. Her birine, başkasının kendi adını verir, böylelikle mesafeden ya da sınırdan zevk duyan zihni sevindirir. Şairdir bütün sözcükleri yaratan, bu sebeple dil, arşividir tarihin hatta ilham perilerinin bir nevi mezarıdır da diyebiliriz. Sözcüklerin çoğunun kökeni unutulmuş olsa da, her sözcük en başta dâhiyane bir fikirdir, o an onu ilk telaffuz edene ve dinleyene dünyayı simgelediği için geçerli hale gelmiştir. Etimolog, en ölü sözcüğün dahi bir zamanlar göz kamaştırıcı bir resmi olduğunu bilir. Dil, fosil haldeki şiirdir. Yeryüzünün kayaçlarının sonsuz hayvan kabuklarından oluşması gibi, dil de imgelerden ya da mecazlardan oluşur, ancak artık bunlar ikinci eldir ve uzun süredir şiir kökenlerini hatırlatmazlar bizlere. Ancak şair bir şeyi -gördüğü için ya da ona ötekilerden bir adım daha yakın durduğu için- ad-

landırır. Bu anlatım ya da adlandırma sanat değil, bir ağaçta çıkan yaprak gibi, ilkinden doğan ikinci bir varlıktır. Doğa dediğimiz, kendi kendini idare eden belirli bir hareket ya da değişimdir, doğa da her şeyi kendi elleriyle yapar, kendisini vaftiz etmeyi, kendisine isim vermeyi başkasına bırakmaz da kendini vaftiz eder, bu da başkalaşım, dönüşüm yoluyla olur yine. Bir şairin bunu bana şöyle tarif ettiğini hatırlıyorum:

Deha denen, ister kısmen ister tamamen olsun bozulup çürüyenleri ve fani olanları onarmaktır. Doğa bütün sınıflarıyla kendisini güven altına alır. Hiç kimse o zavallı mantarı yetiştirmekle uğraşmaz: o yüzden, çayır mantarı sayısız spor silkeler, milyarlarca spor hiçbir zarar görmeden ertesi gün ya da sonraki gün etrafa yayılır. Bu zamanın yeni çayır mantarının da eskisinin sahip olmadığı bir şansı vardır. Tohumun çekirdeği yeni bir yere atılır, iki sırık önce ebeveynini yok eden kazalara maruz kalmaz böylece. Bir insan yaratır doğa, onu olgun yaşa getirince aniden bu mucizeyi kaybetme tehlikesini göze almayacaktır artık, ancak ondan yeni bir varlık çıkarır, bireyin uğradığı kazalardan türü korunsun diye. O yüzden şairin ruhu düşünce olgunluğuna eriştiği zaman, doğa ondan şiirlerini, şarkılarını çıkarıp alır. Zamanın yorgun hükümdarlığının kazalarına maruz kalmayan korkusuz, uykusuz, ölümsüz çocuklardır bunlar, onları uzaklara çabucak taşıyan kanatlar takmış korkusuz, hayat dolu çocuklar (içinden çıktıkları ruhun erdemi de böyledir). Doğa, onları geri dönüşü olmayacak biçimde insanların gönüllerine yerleştirir. Şairin ruhunun güzelliğini gösterir bu kanatlar. Böylece ölümlü atalarından ölümsüzlüğe uçan şarkıların peşinden, yaygaracı eleştiri sürüleri akın eder onları yakıp yok etme tehditleri savurarak. Ancak bunların kanatları yoktur. Çok alçak bir sıçramanın sonunda yere çakılır ve çürüyüverirler, ruhlarından çıkan güzel kanatları olmadığı için. Ancak şairin nağmeleri yükselir, sıçrar ve sonsuzluğun derinliklerini yırtar.

Şimdiye kadar şair, özgürce konuşarak öğretti bana bunları. Ancak doğanın; yeni bireyler üretirken güvenlikten daha

ulvi bir amacı vardır, o da ruhun daha üstün varlıklara geçişi, yani yükselmesidir. Gençken parktaki gençlik heykelini yapan heykeltıraşı tanırdım. Hatırladığım kadarıyla, onu neyin mutlu neyin mutsuz ettiğini doğrudan söyleyemezdi, ancak dolaylı olarak harika bir şekilde ifade edebilirdi. Bir gün her zamanki gibi tan ağarmadan önce kalkmış, içinden çıktığı sonsuzluk kadar muhteşem şafağın sökmesini seyretmişti, günlerce bu sükûneti ifade etmeye çalışmıştı, ta ki keskisiyle mermerden, söylentiye göre ona bakan herkesin dilinin tutulduğu, "sabahyıldızı" denen güzel gençliği yontup çıkarana kadar. Şair ayrıca kendisini ruh haline bırakır, kendisini altüst eden düşünceyi ifade eder, ancak bunu tamamıyla yeni bir yolla, hem aynı hem farklı olan "ikinci benliği"yle yapar. Bu ifade doğuştandır yani özgür bırakılınca alınan şekildir. Nesneler, güneşte gözün retinasına kendilerini resmettikleri gibi, bütün evrenin özlemini paylaşarak şairin zihninde kendi özlerinin çok daha hassas bir suretini çizmeye meyillidirler. Nağmelere dönüşmeleri tıpkı eşyanın daha üstün canlı varlıklara dönüşmeleri gibidir. Her şeyin başında kendi ruhu, özü vardır; gözün, eşyanın şekli şemalini yansıtması gibi eşyanın ruhunu da nağme yansıtır. Deniz, dağ silsileleri, Niagara, her çiçek tarhı havada salınan koku gibi nağmeler halinde önceden ve her şeyin başında vardır, iyi bir kulakla onu duymak için yaklaşan, kulak kabartıp duyabilir, onu seyreltmeden ya da bozmadan notalarını kâğıda dökmeye çalışır. Burada zihinlerdeki -şiirlerin, aslında örtüşmeleri gereken doğadaki bir metnin yozlaşmış hali olduğuna dair- eleştiri meşruiyet kazanır. Sonelerimizden birindeki bir kafiye, bir deniz kabuğundaki sıra sıra boğumlardan ya da bir demet çiçeğin birbirine benzeyen farklılığından daha az hoş olmamalıdır. Kuşların çiftleşmesi bir idildir, kendi idillerimiz gibi sıkıcı değildir; fırtına, herhangi bir yalanı ya da atıp tutması olmayan sert bir gazeldir; ekilmiş, biçilmiş ve ambarlara konmuş ekinleriyle yaz ise epik bir şarkıdır, hayran olunacak kadar iyi icra edilmiş parçaları arkada bırakır. Neden bunları düzene sokan

simetri ve hakikat, ruhlarımıza süzülüp akmasın ve bizler de doğanın keşfine katılmayalım?

Kendisini "hayal gücü" denilenle ifade eden bu içgörü, görmenin çok üstün bir halidir, çalışıp inceleyerek olmaz, ancak zihnin gördüğü ve bulunduğu yer olmasıyla, varlıklar aracılığıyla yolu ya da devreyi paylaşıp böylece onları başkalarının görebileceği hale getirerek olur.

Eşyanın yolu sessizdir. Hemen yanlarında konuşan birinin olması onları rahatsız eder mi? Bir casusun olmasından rahatsız olmazlar, bir âşık, bir şair kendi doğalarının ne kadar aşkın olduğunu gösterir, ondan muzdarip olurlar. Şair açısından gerçek bir adlandırmanın şartı, varlıklar aracılığıyla nefes alan ilahi auraya, ruha ve onun yanındakilere kendisini bırakmasıdır.

Her aydın insanın çabucak öğrendiği bir sırdır bu, sahip olduğu bilinçli zihninin enerjisinin ötesinde, eşyanın doğasına teslim olarak yeni bir enerjiye (ona ait zihne olduğu gibi) sahip olabileceği sırrı. Birey olarak gücünün yanı sıra, ne pahasına olursa olsun, insan olarak kapılarını açabileceği büyük bir toplum gücü vardır. Çevresindeki uhrevi gelgitlerden muzdarip olarak erenin hayatına kapılır; konuşması gök gürültüsü, fikri kanun, sözleri ise bitkiler ve hayvanlar gibi bütün evren tarafından anlaşılır olur. Şair yeterince konuştuğunu bilir, biraz çılgınca ya da "zihnin çiçeğine göre" konuştuğunda; bir meleke olarak değil de bütün hizmetlerden ari bir zihinle ve yönünü ilahi hayattan alarak konuştuğunda; tıpkı eskilerin -yalnızca zihinleriyle değil de- abıhayatla sarhoş olmuş zihinleriyle kendilerini ifade etmeye alışık oldukları gibi. Yolunu kaybeden seyyahın dizginleri atın boynuna bırakıp hayvanın yolunu bulma içgüdüsüne güvenmesi gibi, bizler de bizi bu dünyada taşıyan ilahi varlığa kendimizi bırakmalıyız. Herhangi bir şekilde bu içgüdüyü uyandırabilirsek, bizi doğaya götürecek yeni yollar açılır önümüzde, en zor ve en ulvi şeyler arasından zihin akıp geçer ve dönüşüm mümkün olur.

İşte bu yüzden şairler şarabı, bal şarabını, uyuşturucuları, kahveyi, çayı, afyonu, sandal ağacı tütsüsünü, tütünü ve cana zindelik katan herhangi bir şeyi severler. Bütün insanlar ellerinden geldiğinde bunlardan yararlanırlar, kendi güçlerine olağanüstü bir güç katmak için. Bu amaçla sohbete, müziğe, resimlere, heykele, dansa, tiyatrolara, seyahate, savaşa, kalabalıklara, yangınlara, avcılığa, siyasete, aşka, bilime, sarhoş olmaya değer verirler. Bütün bunlar gerçek abıhayatın daha kaba ya da daha ince yarı mekanik ikameleridir ve zihni, hakikate daha çok yaklaştırarak kendinden geçirirler. İnsanın boşluğa geçişini, merkezden uzaklaşma eğilimini destekleyen tali yollardır, içine hapsolduğu bedenin gözetiminden, tıkıldığı insan ilişkileri kodesinden kaçmasına yardım ederler. Bu yüzden, ressamlar, şairler, müzisyenler, oyuncular gibi Güzelliği profesyonel olarak ifade eden çok sayıda insan, zevk ve sefa dolu hayatlar yaşamaya başkalarından daha alışıktırlar. Gerçek abıhayatı içen ise yalnızca birkaçıydı. Özgürlüğe kavuşmanın sahte bir yoluydu bu zira. Semaya doğru değil, daha aşağılık yerlere doğru bir azat oluştu bu. Kazandıkları bu üstünlüğe karşılık sefahate kapılarak ve yozlaşarak cezalandırıldılar. Hile yoluyla doğadan herhangi bir üstünlük sağlanamaz asla. Dünyanın ruhu, Yaradan'ın muazzam asude mevcudiyeti afyonun ya da şarabın sihriyle ortaya çıkmaz. Yüce olan; temiz ve iffetli bir bedendeki saf ve sade ruha görünür. Uyuşturuculara borçlu olduğumuz bir ilham değildir bu, sahte bir coşku ve çılgınlıktır. Lirik şair şarap içip cömertçe yaşayabilir, ancak Tanrıların ve onların insan soylarının şarkılarını söyleyen epik şair tahta bir kâseden su içmelidir, der Milton. Zira şiir, "şeytanın şarabı" değil, "Tanrı'nın şarabı"dır. Burada geçerli olan, oyuncaklar için de geçerlidir. Çocuklarımızın ellerini kollarını ve yuvalarını her türlü oyuncak bebeklerle, davullarla, atlarla doldurur, onların gözlerini doğanın aslında kâfi olan sade yüzünden ve nesnelerinden, güneşten, aydan, hayvanlardan, sudan ve taşlardan başka yerlere çevirmelerine sebep oluruz ki asıl oyuncakları bunlar

olmalıdır. O yüzden şairin hayata dair alışkanlıklarının çok yalın ve mütevazı ayarı olmalıdır ki herkesi etkileyen ona zevk versin. Neşesi güneş ışığının hediyesi, hava ise ilham için yeterli olmalı, su içip kafayı bulmalı. Yarı yarıya taşlara gömülmüş kuru çam dalı yığınlarından çıkmış gibi görünen ve üstüne kasvetli mart güneşinin vurduğu, sessiz kalplere kâfi gelen ruh, aç ve yoksul olana görünür ki bunlar da basit zevklere sahiplerdir. Beynini Boston ve New York'la moda ve hırsla doldurup yorgun düşmüş duyularını şarap ve Fransız kahvesiyle iyice uyarıp mecalsiz bırakırsan, o ıssız çamlıklarla dolu viranelerde hiçbir bilgelik nuru göremezsin.

Hayal gücü şairi sarhoş ediyorsa, başkalarında da etkisiz değildir bu. Dönüşüm, insanda mutluluk duygusu uyandırır. Simgeler kullanmak herkese bir özgürlük ve neşe duygusu katar. Sanki çocuklar gibi dans edip güle oynaya etrafta koşuşmamızı sağlayan sihirli bir değnek dokunur bizlere. Mağaradan ya da mahzenden açık havaya çıkmış insanlar gibi oluruz. Mecazların, hikâyelerin, kehanetlerin, bütün şiirsel şeylerin üzerimizdeki etkisi böyle olur. Bu sebeple, şairler özgürleştiren tanrılardır. İnsanlar gerçekten yeni bir duygu hissederler ve kendi dünyalarında bambaşka bir dünya ya da dünya kümesi bulurlar, bir kez dönüşümü yaşadığımızda bunun bitmeyeceğini hissederiz. Kendi mecazları olan cebir'in ve matematiğin sihrini ne ölçüde bunun yarattığını şimdi değerlendirmeyeceğim, ancak her tanımda bu hissedilir, tıpkı Aristo'nun, uzayı içinde bir şeyler bulunan hareketsiz bir tekne olarak ya da Platon'un, doğruyu akan bir nokta, şekli ise bir cismin sınırı olarak tanımlaması vs gibi. Nasıl da coşkulu bir özgürlük duygusu hissederiz içimizde. Vitruvius, sanatçıların "anatomi bilmeyen mimarın iyi bir ev inşa edemeyeceğine dair" eski inancını dile getirdiği zaman. Sokrat, Kharmides'te ruhun, belirli büyülü sözlerle hastalıklarından kurtulduğunu, bu büyülü sözlerin -ruhları ılımlı kılan- güzel sebepler olduğunu söylediğinde; Platon dünyayı hayvana benzettiğinde; Timaios bitkilerin de birer hayvan olduğunu

ve insanın kafasındaki kökleriyle birlikte göğe doğru büyüyen kutsal bir ağaç olduğunu ileri sürdüğünde; George Chapman da onu takiben,

"Demek tepesinde çıkar
İnsan ağacının ince kökleri"

yazdığında; Orpheus saçlara ak düşmesinden "ihtiyarlığı gösteren o beyaz çiçek" olarak söz ettiğinde; Proclus evrene "aklın heykeli" dediğinde; Chaucer "nezakete" övgüsünde (Kafkas Dağları'yla bunun arasındaki kapkaranlık eve taşınsa da kendi doğal vazifesini yerine getirip yirmi bin insanın görebileceği kadar parlak bir alevle yanacak) ateşle iyiliği kıyasladığında; Yahya kıyamette dünyanın kötülükle mahvolduğunu, yıldızların gökyüzünden düştüğünü, incir ağacının zamansız meyvesini verdiğini gördüğünde; Ezop, günlük insan ilişkilerini kuşların ve hayvanların maskeli balosuyla anlattığında; özümüzün ölümsüzlüğü, onun çok yönlü oluşu ve firarları hakkında neşeli bir ipucu yakalarız. Çingenelerin dediği gibi: "Onları asmak boşuna, ölemezler onlar."

Şairler işte böyle özgürleştiren tanrılardır. Eski İngiliz şairleri kendilerine "dünyanın her yerinde özgür olanlar" derlerdi. Şairler, özgürdürler ve özgürleştirirler. Hayal ürünü bir kitap, önce mecazlarıyla bizi uyarır, sonra yazarın tam olarak ne hissettiğini anlarız, ancak mecazlarla bizi uyarması daha çok işimize yarar. Aşkın ve olağanüstü olan dışında, kitaplarda değerli olan başka bir şey olduğuna inanmam. Bir insan, yazarın düşüncesiyle-yazarları ve toplumu unutacak, delirmiş gibi yalnızca bu hayale kulak asacak kadar-coşuyor, heyecanlanıyorsa, ben yazdıklarını okuyayım o zaman, bütün iddialar, tarihler ve eleştiriler de sizin olsun. Pisagor, Paracelsus, Cornelius Agrippa, Cardan, Kepler, Swedenborg, Schelling, Oken'a ve -melekler, şeytanlar, sihir, astroloji, el falı, hipnoz vb. gibi- evrenin doğumuna ilişkin görüşlere tartışmaya açık bilgiler sunan- herhangi birine verilen değer, rutinden uzaklaştığı-

mızın bir belgesidir, bu da yeni bir şahit olduğunu gösterir. Dünyayı bir top gibi elimize bırakan, işte bu özgürlüğün büyüsüdür, bu da tartışmanın en büyük başarısıdır. Özgürlük bile o zaman ne kadar ucuz görünür, çalışmak ise ne kadar süflidir, bir duygu, akla doğayı baltalayıp yok etme gücünü verdiği zaman. Ne kadar da muazzam bir bakış açısı! Uluslar, zamanlar, sistemler -büyük ve çok renkli bir deseni olan halının ipleri gibi- görünür ve yok olurlar; hayaller bizi hayallere götürür, bu sarhoşluk sürdükçe de yatağımızı, felsefemizi, dinimizi refah içinde satarız.

Bu özgürleşmeye neden değer vermemiz gerektiğinin altında iyi bir sebep vardır. Kar fırtınasında kör olup yönünü kaybeden ve kulübesinin kapısının birkaç adım ötesindeki bir kar yığınında ölen zavallı çobanın kaderi, insanlık halinin bir göstergesidir. Hayatla hakikatin eşiğinde sefil bir halde ölürüz. İçinde olduğumuz fikir dışındaki her fikrin erişilmez oluşu harikadır. Ya ona yaklaşırsanız ne olur? En yakınında olduğunuzda, en uzağındaymışçasına, uzaktır sizden. Her düşünce bir hapishanedir de, her cennetin de bir hapishane olduğu gibi. Bu sebeple; ister bir şiiri, hareketi ister görüşünü ya da davranışıyla, bize yeni bir fikir sunan şairi, mucidi severiz biz. Zincirlerimizi kırar, yeni bir yer açar bize.

Böylesi bir özgürleşme, herkes için çok değerlidir, bunu ifade etme gücü de -çok derinlerden gelmesi gerektiği için- zekânın bir göstergesidir. Bu nedenle, hayal gücünün ürünü olan ve yazarın altında doğayı görüp bir simge olarak kullandığı o hakikate ulaşan bütün kitaplar kalıcı olur. Bu niteliği taşıyan her bir dize ya da cümle kendi ölümsüzlüğünü temin edecektir. Dünyadaki dinler, hayal gücü kuvvetli birkaç insanın savurduklarıdır.

Ancak hayal gücü, doğası gereği donmamalı, akıp gitmelidir. Şair; rengi, şekli görüp durmamıştır, anlamlarını okumuştur, bu anlamla da kalmayıp aynı nesnelerden yeni fikirler üretmek için yararlanmıştır. İşte şair ile sufi arasındaki fark budur: Sufi, bir duyguya bir simge çakar, bu bir

an için gerçek anlamıdır onun, ancak hemen sonra eskir ve yalan olur. Zira bütün simgeler değişkendir, dil ise araçtır, geçişi sağlar, nakil açısından gemiler, atlar kadar iyidir; ancak yerleşecek bir çiftlik ve ev değildir. Tasavvuf, evrensel olana rastlantısal ve bireysel bir simge yakıştırma hatasına düşer. Sabahın kızıllığı Jacob Behmen'ın gözlerine en güzel meteor gibi görünür, ona gerçeği ve imanı anlatır, her okura aynı gerçeklikleri ifade ettiğine inanır. Ancak ilk okur, doğal olarak anne ile çocuk, bahçıvan ile çiçek soğanı ya da bir mücevheri parlatan bir kuyumcu simgelerini tercih eder. Bu simgelerin ya da daha fazlasının herhangi biri, kimin için bir anlam taşıyorsa, eşit derecede güzeldir. Ancak bunları abartmadan ele almak ve başkalarının kullandıkları terimlere denk gelecek şekilde büyük bir şevkle çevirmek gerekir. Sufiye de sürekli şu söylenmelidir: Söylediklerinin hepsi doğrudur, bunlar için sıkıcı biçimde kullandığın simgeler olmasa dahi. Bu harcıâlem lafları bir kenara bırakalım da biraz cebirle uğraşalım -bu köy simgeleri yerine, evrensel simgeler kullanalım- ikimiz de kazanalım. Hiyerarşi tarihi, simgeleri fazlasıyla katı ve sert hale getirip sonunda bir organ olarak dilin ifrata kaçmasından başka bir şeye sebep olmayan o dini hataları ortaya koyar.

Yakın çağlardaki bütün insanlar arasında Swedenborg, doğayı düşünceye dönüştüren biri olarak rakipsizdir. Tarihte eşyanın sözcükler karşısında böylesine denk durduğu başka birini bilmiyorum. Ondan önce de dönüşüm durmadan devam eder. Gözlerinin gördüğü her şey, manevi dünyanın bütün dürtülerine uyar. O yediğinde incirler üzüm olur. Meleklerinden bazıları bir hakikati dile getirdiğinde, ellerinde tuttukları defne dalları çiçeklenir. Uzaktan gıcırtı ve gümbürtü gibi duyulan seslerin, yakınlaştıkça çekişenlerin sesleri olduğu anlaşılır. Bir defasında, ilahi bir ışığın altında ona görünen insanlar karanlıktaki ejderhalar gibi göründüler gözüne, ancak birbirlerini insan olarak görüyorlardı onlar. Gökyüzünden kulübelerinin üzerine bir ışık indiğinde, karanlıktan

şikâyet ettiler ve görebilecekleri pencereyi kapatmak zorunda kaldılar.

Şairi yani göreni bir saygıyla karışık korku ve dehşet nesnesi yapan böyle bir algısı vardı, onun; başka deyişle, aynı insan ya da toplum, kendileri ve yoldaşları için bir özellik giyinebilirken daha üstün zekâlara da başka bir özellik giydirebilirler. Birbirleriyle çok bilgece sohbet ederken tasvir ettiği kimi rahipler, biraz uzaktaki çocuklara ölü atlar gibi görünüyordu, pek çoğu da olduğundan farklı görünüyordu gözlerine. Akıl anında şunları sorar: köprünün altındaki bu balıklar, otlaktaki şu öküzler, bahçedeki bu köpekler değişmez bir biçimde balık, öküz ve köpek midirler yoksa yalnızca bana mı öyle görünürler? Belki de kendilerine göre tam birer insandırlar ya da acaba ben hepsine insan gibi mi görünüyorum? Brahma rahipleri ve Pisagor, aynı soruyu ortaya atmışlardır, herhangi bir şair bu dönüşüme tanık olduysa, şüphesiz çeşitli tecrübelerle bunun bir ahenk içinde olduğunu düşünmüştür. Buğdaydaki ve tırtıllardaki değişimlerin de kayda değer olduğunu düşündük hepimiz. Dökümlü bir cübbenin altından sağlam tabiatı görüp bunu ilan edebilen ve bizleri aşkla, dehşetle çekecek olan şairdir.

Tasvir ettiğim şairi beyhude arıyorum. Ne yeterince açık ya da derin bir biçimde kendimizi hayata adıyoruz ne de kendi devrimizin ve toplumsal koşulların türküsünü çağırmaya cesaret ediyoruz. Cesur bir gün geçirdiysek, onu kutlamaktan geri kalmamalıyız. Zaman ve doğa bizlere pek çok armağan verir, ancak herkesin yolunu gözlediği yerinde hareket eden insanı, yeni dini ve uzlaştıran birini getirmez. Dante'den özyaşamöyküsünü muazzam bir şifreyle ve evrensel bir biçimde yazma cesaretini gösterdiği için övgüyle söz edilir. Amerika'da kıyas kabul etmez varlıklarımızın değerini bilen, zamanının barbarlığında ve materyalizminde -tasvirlerine önce Homeros'ta, sonra ortaçağda ve sonra Kalvinizm'de hayran olduğu- aynı tanrıların şenliğini gören böylesi zorba bir zekâmız olmadı henüz. Bankalar ve vergiler, gazete ve

parti kurultayları, Metodizm ve Üniteryenizm yavan insanlara yavan, düz gelir; ancak Truva şehri ve Delfi tapınağı gibi mucizevi temeller üzerinde durur, çabucak yok olurlar. Çıkara dayalı siyasi yandaşlıklarımız, seçim gezilerimiz ve onların siyasetleri, balıkçılığımız, Zencilerimiz, Kızılderililerimiz, böbürlenmelerimiz, inkârlarımız, dolandırıcıların gazabı, dürüst insanların ödlekliği, kuzeydeki ticaret, güneydeki tarım, batıdaki takas, Oregon, Teksas henüz bilinmiyor. Ancak Amerika bir şiirdir bizim gözümüzde; geniş coğrafyası hayal gücümüzü kamaştırır, çok da beklemeyecektir vezin için. Ülkemin insanları arasında aradığım hünerlerin mükemmel bir bileşimini bulamadıysam, Chalmers'ın son beş yüz yılda var olan İngiliz şairlerini derlediği yapıtını ara sıra okuyarak şair kavramını oturtamam. Bunlar -aralarında şairler olsa da- şairden çok nüktecilerdir. Ancak şair idealine sadık kaldığımızda, Milton ve Homeros konusunda bile zorlanırız. Milton fazlasıyla edebiyken, Homeros fazlasıyla düz anlamlı ve tarihle ilgilidir.

Ancak ben ulusal bir eleştiri yapacak kadar akıllı değilim, ilham perisinin şairin sanatıyla ilgili verdiği görevi yerine getirmem için biraz daha o eski rahatlığa sahip olmam gerekiyor.

Sanat, Yaradan'ın eserine götüren yoldur. Yalnızca birkaç kişi görse de takip edilen yollar, yöntemler kusursuz ve sonsuzdur, o seviyeye ulaşmadıkça, sanatçının kendisi dahi yıllarca hatta hayat boyu görmez onları. Ressamın, heykeltıraşın, bestecinin, epik rapsodiler yazanın, hatibin hepsinin bir arzusu vardır, o da kendilerini parça parça ve yetersiz bir biçimde değil de, kusursuzca ve rahatlıkla ifade etmektir. Kendilerini ya belirli koşullar içinde bulurlar ya da kendilerini o durumlara sokarlar: ressam ile heykeltıraş etkileyici bir insan figürünün önüne geçer; hatip bir insan topluluğunun önünde durur; ötekiler de başkaları gibi zihinlerini uyaran bir ortamda bulunurlar ve her biri o an yeni bir arzu duyar içinde. O bir ses duyar, onu çağıran bir el işareti görür. Hayretle onu bir

ruhlar topluluğunun kuşattığını söyler. Artık duramaz, ihtiyar ressam gibi "Aman Tanrım, o içimde ve içimden çıkması gerekiyor" der. Önünde uçuşan, yarısını gördüğü bir güzelliğin peşinden gider. Tek başına kaldığı her an şairin ağzından mısralar dökülür. Söylediklerinin çoğu bilindiktir, şüphesiz. Ancak çok geçmeden kendine has ve güzel bir şey söyler. Bu onun aklını başında alır. Böylesi şeyler dışında hiçbir şey söyleyemez olur artık. "Bu benim, şu da senin" deriz biz konuşurken, ancak şair, söylediklerinin ona ait olmadığını bilir; söyledikleri size ne kadar yabancı ve güzel geliyorsa, ona da öyle gelir. Böylesi güzel sözleri o da uzun uzun dinlemeye can atar. Tanrıların damarlarında gezen bu ölümsüz kanı bir kez tadınca, artık ona kanamaz. Bu idrakte hayran olunası yaratıcı bir güç mevcut olduğundan, böylesi şeylerin söylenmesi aslında en az önem taşıyandır. Bildiklerimizin ne kadar azı söylenir! Bilim denizimizin kaç damlası boşa gitmiştir? Doğada ne sırlar uyurken bunlar hangi kaza sonucu açığa çıkmıştır? İşte bu yüzden söz ve şarkı gereklidir. Bu yüzden hatibin kalbi -düşünceleri "kelam" ya da "sözcük" olarak ağzından çıkıverecek diye- meclisin kapısında küt küt atar.

Ey şair, hiç şüphen olmasın, ısrarla devam et bu yolda. "İçimde o, çıkacak" de. Dur orada dilin tutulmuş da kekeliyormuşsun gibi, ayak dire, ıslıklan ve yuhalan, dur ve gayret et ta ki sonunda öfke, içinden çekip çıkarana kadar her gece seni sana gösteren o hayal gücünü. Bütün sınırları ve mahremiyeti aşan bir güçtür o, var olan cereyanı bir insan aracılığıyla iletir. Hiçbir şey yürümez, sürünmez, büyümez ya da var olmaz, söylediklerinin açıklaması olarak ayağa kalkıp onun önünde yürümeden. O güce erişince, dehası bundan böyle tükenmez. Bütün yaratıklar, insanlara yeni bir dünya sunacak Nuh'un gemisine çifter çifter ve kabileler halinde biniyorınuşçasına onun zihnine akın ederler. Bu sanki, solumamız için hava, ocağımız için yanmak ne ise, odur. Galonlarla ölçülmez, gerekirse bütün atmosferdir bu. Bu sebeple, besbelli kendi ömürlerinin sınırı dışında Homeros, Chaucer, Shakespeare

ve Rafael gibi velut şairlerin yapıtlarının bir sonu, sınırı yoktur ve sokaklarda gezdirilen, her bir yaratılarun görüntüsünü yansıtmaya hazır bir aynaya benzerler.

Ey şair! Bahçelerde ve çayırlarda yeni bir asalet bahşediliyor artık, şatolarda ya da kılıçların keskin yüzünde değil. Şartlar çetin ancak eşit. Dünyayı terk edecek, yalnızca ilham perisini bileceksin. İnsanların dönemlerini, geleneklerini, faziletlerini, siyasetini ya da görüşlerini bilmeyeceksin bundan böyle, hepsini ilham perisinden öğreneceksin. Şehirler dünyadan cenaze çanları çalınarak uğurlanır; ancak doğada evrenin saatleri, arkadan gelen hayvanlar ile bitkiler tarafından ve mutluluğun kat kat artmasıyla sayılır. Tanrı ayrıca çok katmanlı ve iki yönlü bir hayatı terk etmeni, başkalarının senin için konuşmasından memnun olmanı ister. Başkaları senin efendilerin olacak ve senin için bütün dünyevi hayatı ve nezaketi temsil edeceklerdir. Ayrıca muazzam ve yankılanan işler de yapacaklardır. Doğaya yakın bir yerde duracaksın, meclise ya da borsaya gidemeyeceksin. Dünya, vazgeçişlerle, çıraklıklarla doludur, yapacağın şudur: Uzun bir mevsim boyunca ahmak ve kaba biri olarak bilineceksin. Bu, Pan'ın çok sevdiği çiçeği içinde koruduğu bir örtüdür. Seni yalnızca sen bileceksin, seni en şefkatli sevgiyle teselli edecekler. Arkadaşlarının adlarını mısralarına dökemeyeceksin, kutsal ülkünün önünde bu kadim bir utanç olduğundan. Ödülü ise budur: Ülkün, senin için gerçek olacaktır, gerçek dünyanın izlenimleri yaz yağmuru gibi bereketle yağacak ve senin sapasağlam özüne zarar vermeyecektir. Bütün topraklar senin bahçen ve köşkün olacaktır; denizler, vergi ödemeden, gıpta etmeden yıkanman ve yolculuk etmen içindir; ormanlar ve nehirler de senin olacaktır; başkalarının yalnızca kiracı olduğu, yatılı kaldığı yerler sana ait olacaktır. Ey, toprağın, denizin, havanın gerçek sahibi! Karların düştüğü, suların aktığı, kuşların uçtuğu her yerde, gündüz ile gecenin alacakaranlıkta buluştuğu her yerde, masmavi gökyüzüne bulutların asıldığı, yıldızların ekildiği her yerde, şeffaf sınıfları olan varlıkların olduğu her

yerde, uzaya çıkışların olduğu her yerde, tehlikenin, dehşetin ve aşkın olduğu her yerde, senin için yağan yağmur kadar bereketli güzellik vardır. Bütün dünyayı yürüyerek dolaşsan da yersiz ya da soysuz bir şey göremeyeceksin.

Tecrübe

Hayatın efendileri, hayatın efendileri,
Geçerken gördüm onları,
Kendi kılıkları içinde,
Aynı ve farklı,
Heybetli ve gaddar,
Alışkanlık ile Hayret,
Gerçek ile Hayal,
Geçişleri hızlı ve Yanlış ise hayali,
Dili olmayan hilkat
ve oyunun yaratıcısı
Adı yok ama her yerde.
Kimi görür kimi sezer,
Doğudan batıya yürüdüler,
Küçük adam, en küçükleri,
Uzun muhafızların bacakları arasında
Yürüdü yüzünde şaşkın bir ifade:
Elinden tuttu sevgili doğa;
Canım doğa, güçlü ve nazik,
Fısıldadı: "Boşver, güzelim!"
Yarın onlar başka bir yüz takacaklar,
Sensin pir! Bunlar senin ırkından!"

Nerede buluruz kendimizi? Aşırılıklarını bilmediğimiz, hiç aşırılıkların olmadığına inandığımız bir silsile içinde. Uyanır, kendimizi bir merdivende buluruz, aşağıya baktığımızda tırmandığımız basamakları görürüz, yukarıda ise göğe doğru uzanan sonunu görmediğimiz basamaklar vardır. Oysa eski

bir inanışa göre, Deha içeri girdiğimiz kapıda bekler, gördüklerimizi anlatamayalım diye bize her şeyi unutturan içki kadehini uzatır. Kadehin içindeki karışım çok kuvvetlidir, öğlene kadar üzerimizdeki rehavetten kurtulamayız. Hayat boyunca gözümüzden uyku akar, sanki gece bütün gün köknar ağacının dallarında asılı kalmış gibi. Her şey havada uçuşur, ışıldar. Hayatımız, algımız kadar tehdit altında değildir. Bir hayalet gibi doğada süzülüp durur, yerimizin neresi olduğunu bilmemeliyiz bir daha. Doğumumuz tabiattaki bir sefalet, tutumluluk dönemine mi denk düşmüştü de doğa ateşini sunarken bu kadar cimri, toprağını sunarken de bu kadar cömertti ve biz doğrulanmaktan yoksunmuşuz gibi hissediyoruz; sağlığımız ve aklımız yerinde olmasına rağmen yeniden yaradılış için ruh bolluğundan yoksunuz? Yaşamak ve yılı çıkarmak için yeterli kaynağımız var; ancak kenara koymak, yatırım yapmak için tek bir meteliğimiz yok. Keşke aklımız biraz daha akıllı olsaydı! Kaynağına yakın fabrikaların suyunu kuruttuğu bir nehrin aşağısındaki değirmenciler gibiyiz. Yukarıdaki insanların su bentlerini yükselttiklerini kuruyoruz aklımızda.

Birimiz bile ne yaptığımızı, nereye gittiğimizi bilseydik, o zaman en iyisini biz biliyor sanırdık! Bugün meşgul müyüz, başıboş muyuz bilmiyoruz? Miskin olduğumuzu düşündüğümüz anlarda, sonradan fark ettik ki, aslında çok şey başarmışız, içimizde çok şey başlamış. Geçen günlerimiz, o kadar kazançsızdı ki, bilgelik, şiir, erdem dediklerimizden nerede, ne zaman edinsek, harika olurdu. Asla takvimdeki günlerde böylesi bir şey olmamıştı. Tıpkı Hermes'in Ay'la zar atmaya tutuşup kazandığı, Osiris'in doğduğu günler gibi kutsal günler takvimde bir yerlere sıkışmış olmalı. Bütün acıların çekilirken kötü olduğu söylenir. Yolcusu olduğumuz gemi dışındaki bütün gemiler romantiktir. Güverteye adımımızı atar atmaz romantizm çıkıp gider, ufuktaki gemilere yapışır. Hayatımız sıradan görünür gözümüze, onu kaydetmekten kaçınırız. İnsanlar ufuktan, o sonsuz geri adım atma ve atıfta

bulunma sanatını öğrenmişe benziyor. "İşte şu topraklar verimli otlaklar, komşumun tarlaları da bereketli, oysa benim tarlam" der aksi çiftçi, "dünyayı ayakta tutuyor" Başka bir adamın sözlerini alayım, maalesef başkası da kendisini aynı şekilde geri çekip benim sözlerimi alıntılar. Günümüzde başkalarını aşağılamak doğanın marifetlerinden biridir, bir uğultu olur, bir yerde mucizevi bir biçimde bir sonuç elde edilir. Her çatı göze güzel görünür, ancak içine girdiğimizde hep bir trajediyle karşılaşırız; sızlanan kadınlar, sert bakışlı kocalar, unutuş ırmağının seli ve insanlar sanki eskiler çok kötüymüş gibi "Yeni haberler var mı?" diye sorar. Toplumda kaç birey sayabiliriz ki, kaç eylem, kaç görüş? Zamanımızın çoğu hazırlıkla, sıradan işlerle, geçmişe dönüp bakmakla geçer, öyle ki her bir insanın dehasının enerjisi kendisini ancak birkaç saatle sınırlar. Edebiyat tarihi (Tiraboschi, Warton ya da Shlegel'in kesin sonuçlarını ele alalım) birkaç fikrin, birkaç özgün hikâyenin toplamından ibarettir, geriye kalanlar ise bunların çeşitlemeleridir. Dolayısıyla, bizi çepeçevre saran koca toplumda eleştirel çözümlemenin kendiliğinden oluşan çok az etkisi vardır. Neredeyse hep alışıldık ve bildiktir her şey. Hatta fikirler sözkonusu olduğunda, çok az olduklarını söyleyebiliriz. Fikirlerin sahiplerinden kaynaklanır bu da ve evrensel koşullara bir zararı dokunmaz.

Bütün felaketlerin içine nasıl da afyon zerk edilmiştir! Yaklaştıkça korkunç görünür; oysa nihayetinde rahatsız edici bir şey yoktur, kaygan zeminden başka. Bir fikre düşeriz yumuşakça. Naziktir intikam tanrıçası "AteDea".

"İnsanların başlarının üzerinde yukarıda yürür,
Yavaşça yere basıp yumuşacık ayaklarıyla."

İnsanlar acı çekip sızlanırlar, ancak söylediklerinin yarısı kadar kötü durumda değildirler. Acı çekmekten hoşlandığımız anlar vardır; bunu yaparken en azından gerçekliği, hakikatin zirvesini, köşelerini acı çekerek bulacağımızı ümit

ederiz. Ancak bunun da göz boyama ve sahte olduğu çıkar ortaya. Kederin bana öğrettiği tek şey, ne kadar sığ olduğudur. O da geri alan her şey gibi yüzeyde dolanıp durur, asla gerçekliğe götürmez beni, ki hakikat için oğullarımız, sevgililerimiz gibi ağır bir bedel dahi ödeyebiliriz. Bedenlerin asla temas etmeyeceğini bulan Boscovich miydi? Ruhlar asla nesnelerine değmez. Kimsenin açılamayacağı bir deniz, sessiz dalgalarıyla, amaçladığımız ve konuştuğumuz şeylerle bizim aramızda ne varsa yıkayıp götürür. Acı da bizleri idealiste dönüştürecektir. İki yıldan uzun zaman önce oğlumun ölümüyle ben güzel bir varlık kaybettim, başka bir şey değil. Onu yanıma geri getiremem. Yarın bana borçluolanların, iflas ettiğini öğrensem, kaybettiklerim bana büyük bir sıkıntı verecektir belki de yıllarca; ancak bu tecrübe beni bulduğu gibi bırakacaktır. Ne daha kötü ne de daha iyi. O yüzden bu musibet bana dokunmaz. Hayal ettiğim şey benim bir parçamdı, beni parçalamadan onu benden koparamazlar, beni zenginleştirmeden büyüyemez o ve benden ayrılıp gider, hiçbir yara izi bırakmadan. Hükümsüzdü. Kederin bana hiçbir şey öğretememesi, beni gerçek doğaya bir adım bile yaklaştıramaması yüzünden kederlenirim ben. Bir Hintli vardı, lanetlendiği için hiçbir rüzgâr ona doğru esmez, su ona doğru akmaz, ateş onu yakmazdı. Bizim gibi yani. En güzeli, yaz yağmurudur, bizler de her bir damla üzerinden akıp süzülen yağmurluk gibiyiz. Artık ölümden başka bir şey yok elimizde. Ölüme aman bilmez bir memnuniyet duygusuyla bakıyoruz, en azından elimizden kaçıp kurtulamayacak bir bu gerçek var.

Bütün nesnelerin parmaklarımızın arasından kayıp gitmesine, sonra da en sert olanı sıkıca tutmamıza sebep olan, nesnelerin gelip geçiciliği ve kayganlığının insan halinin en nahoş kısmı olduğuna inanıyorum. Doğa, gözlenmekten değil; onun budalaları, oyun arkadaşları olmamızdan hoşlanır. Dünya bizim için oynayacağımız bir top olur da, felsefemiz için bir meyve olmayabilir. Asla doğrudan darbe vurma gücü vermemiştir bize; bütün yumruklarımız boşa gider, vuruşla-

rımız ise rastgeledir. Aramızdaki bağlar yamuk ve gelişigüzeldir.

Hayal bize hayal getirir, düş kurmanın sonu yoktur. Hayat, bir ruh halleri katarıdır, yan yana dizilmiş boncuklar gibi. Bir vagondan ötekine geçtikçe biz, dünyayı kendi renklerine boyayan ve yalnızca odağındakileri gösteren renkli merceklerinden bakarız hayata. Dağdan bakınca dağı görürsünüz. Oynatabildiğimiz şeyleri yerinden oynatırız ve yalnızca yerinden oynattığımız şeyi görürüz. Doğa ve kitaplar onları gören gözlerindir. Güneşin batışını mı, iyi bir şiiri mi göreceği insanın ruh haline bağlıdır. Güneş her zaman batar, deha hep vardır, ancak doğanın ya da eleştirinin tadını çıkarabileceğimiz dingin anlar yalnızca birkaç saat sürer. Daha fazla ya da az sürmesi, koşullara ya da ruh halimize bağlıdır. Ruh hali, boncukların dizildiği demirden bir tel gibidir. Soğuk ve marazi bir tabiat için talihin ya da kabiliyetin ne önemi vardır ki? Bir insan iskemlesinde uyuyakalıyorsa, bir zamanlar nasıl bir hassasiyet ya da farklılık gösterdiği kimin umurunda? Ya da gülüyorsa, kıkırdıyorsa? Af diliyorsa? Bencillikten etkilenmişse? Paracıklarını düşünüyorsa? Ekmeğine bakıyorsa? Kendisi daha çocukken çocuğu olmuşsa? Akıl, deha neye yarar, beyni fazlasıyla dışbükeyse ya da içbükeyse ve insan hayatının sınırları dahilinde kendine bir odak noktası bulamıyorsa? Neye yarar, beyni çok soğuksa ya da çok sıcaksa, onu denemeye teşvik edecek ya da orada tutmaya çalışacak kadar sonuçları umursamıyorsa insan? Ya da hayatın, bir çıkış yolu olmayıp fazla yük yüzünden durmasına sebep olacak kadar, ağ çok ince örüldüyse, zevk ve acıdan fazlasıyla zarar görüyorsa? Kanunları ihlal eden aynı kişi onları korumaya devam ediyorsa, kanunları değiştirmek için kahramanlık yeminleri etmenin faydası nedir? Yılın mevsimlerine ve kana bağlı olduğundan gizlice şüphe ediliyorsa, dini duygu insana nasıl bir coşku verebilir ki? Nüktedan bir hekim tanırdım. Kişinin karaciğerinde hastalık varsa Kalvinist, karaciğeri sağlamsa Üniteryen olacağını savunan, safra yolunda ilahiyatı görmüş

biriydi. Dostça olmayan bir tür aşırılığın ya da eblehliğin dehanın vaadini sıfırladığını tereddütle tecrübe etmek ne kadar da rezil bir şeydir. Gençlerle karşılaşırız, canı gönülden ve bol kepçe bizlere yeni bir dünya vaat ederler, ancak hiçbir zaman borçlarını ödemezler, genç yaşta ölüp hesabı kapatmadan kaçıp giderler ya da yaşarlarsa da kalabalıkta kendilerini kaybederler.

Yaradılış, yanılsamalardan kurulu o düzene bütünüyle dalar, bizi göremediğimiz sırça bir hapishaneye kapatır. Tanıştığımız her insanda görsel bir yanılsama yaşarız. Aslında onlar, sınırları asla geçilemeyen belirli bir kişilikte tezahür eden belirli bir ruh haline sahip yaratıklardır. Ancak onlara baktığımızda, gözümüze yaşıyormuş gibi görünürler, nabızlarının attığını sanırız. Bir an için bize nabız gibi görünen bir yılda, bir ömürde müzik kutusunun dönüp durup çalmak zorunda olduğu belirli, tek bir ezgiye dönüşüverir. Huyun, zamanın, mekânın, koşulların sunduğu her şeye baskın çıktığı, dinin alevlerinde yok edilemediği sonucunu insan sabah reddeder, ancak akşam çöktükçe kabullenir. Ahlak duygusunda bazı değişiklikler yapılabilir; ancak o bireysel doku ise -ahlaki yargıları saptırmak için olmasa da, eylemin ve zevkin ölçüsünü tutturabilmek için- hâkimiyetini sürdürür.

Sıradan hayatın gözlükleriyle bakınca hukuku böyle ifade edebilirim, ancak muazzam istisnalar gözümden kaçmaz. Zira yaradılış öyle bir güçtür ki hiç kimse, kendisinden başka birinden isteyerek tek bir övgü bile duymaz. Fizik açısından bakınca, sözde bilimin akit niteliğindeki etkilerine karşı koyamayız. İnsanın yaradılışı, ruh hali bütün kutsallığı tarumar eder. Hekimlerin zihinsel temayüllerini bilirim. Frenoloji uzmanlarının kıkırdadıklarını duyar gibiyim. Frenoloji kuramına göre insanları alıkoyanların ve köle çalıştıranların, her insanın başka birinin kurbanı olduğu düşünülür. İnsanın varlığının kurallarını bilerek parmağında çevirirler insanı. İnsanın bıyığının rengi ya da kafatasının çukurluğunun derecesi gibi ucuz işaretlerden yola çıkarak onun geleceğini ve kişi-

liğini okurlar. En berbat cehalet bile bu arsız bilgiçlik kadar mide bulandırmaz. Hekimler materyalist olmadıklarını söylerler ancak öyledirler: Ruh, aşırı bir inceliğe indirgenmiş bir maddedir. Ah, ne kadar da ince! Ancak ruh olan şöyle tanımlanmalıdır: "Kendi kendisinin kanıtı olan şey." Sevgiye hangi kavramları atfediyorlar! Dine hangi kavramları atfediyorlar! İnsan, bu sözleri onların huzurunda bileyerek ve isteyerek telaffuz etmez, onların bu kavramları kirletmesine olanak tanımaz. Sözlerini, sohbet ettiği kişinin kafatasının şekline göre ayarlayan hoş bir beyefendiyle tanışmıştım! Hayatın değerinin, sunduğu gizemli olasılıklarda yattığını hayal ederim. Kendimi yeni bir bireye tanıtırken başıma ne gelebileceğini asla bilemem. Kalemin anahtarlarını elimde taşırım, ne zaman ve hangi kılıkta karşıma çıkarsa çıksın, anahtarları efendimin ayaklarına fırlatmaya hazırımdır. Aylakların arasında saklandığını bilirim. Kendime bir fildişi kulesi seçip sözlerimi kibarca insanların kafataslarına göre ayarlayarak geleceğimi mi engelleyeyim? Bu noktaya geldiğimde, doktorlar beni bir kuruşa satın alacaktır. "Aman efendim, tıp tarihi, kuruma verilen raporlar, kanıtlanmış bilimsel gerçekler!" Böylesi gerçeklere ve çıkarsamalara güvenmiyorum. Yaradılış, tıynette mevcut olan reddetme ve sınırlama kudretidir. Bu kudret, insanın mayasında var olan ifratı dizginlemek için yerinde kullanılır; ancak doğuştan var olan eşitliğe konan anlamsız bir engel halinde de tezahür edebilir. Erdem ortaya çıktığında bütün yan kuvvetler uykuya dalar. Kendi seviyesinde ya da doğanın gözünde nihai olan yaradılıştır mayadır. İnsan bu sözde ilimlerin tuzağına düşmeye görsün, bir daha onun için fiziksel gerekliliklerle yaratılan bu zincirden kurtuluş olabileceğini sanmıyorum. Böylesi bir dölün, böylesi bir tarihi olacaktır. Böyle bir düzlemde, insan zevkler ahırında bir hayat sürüp hemen ardından intihar edecektir. Ancak yaratıcı gücün kendisini böylesi bir hayatın dışında tutması imkânsızdır. Her zekânın hiç kapanmayan bir kapısı vardır, Yaradan'ın geçtiği. Mutlak hakikati arayan akıl ya da mutlak iyiyi

seven gönül, imdadımıza koşar ve bu yüce güçlerin bir fısıltısıyla bu kâbusla giriştiğimiz nafile mücadeleden uyanırız. Onu kendi cehennemine fırlatır ve bir daha kendimizi böylesi alçakça bir hale sokamayız.

Yanılsamanın sırrı, ruh hallerinin ya da nesnelerin birbiri ardından gelmesi gerekliliğinde yatar. Memnuniyetle demir atarız bir yerlere, ancak çapayı bağladığımız yer bataklıktır. Doğanın bu ileriye dönük hilesi bizim için fazlasıyla güçlüdür: "Pero si muove" (Ama dünya yine de dönüyor. [Galileo'ya atfedilen, Güneş merkezli evren kuramından sonra söylediği söz]). Gece olup da Ay'a, yıldızlara baktığımda nasıl da sabitimdir ben, onlarsa nasıl da telaş içindedirler. Gerçeğe karşı duyduğumuz sevgi bizi kalıcılığa doğru çeker; ancak beden sağlığı dolaşımda yatar; akıl sağlığı ise çağrışımların çeşitliliğinde ve kolaylığında yatar. Nesnelerin değişmesine ihtiyacımız duyarız. Tek bir düşünceye kendimizi adamak iğrençtir.

Delilerle oturuyoruz, onların suyuna gitmeliyiz; aksi halde sohbet biter. Bir zamanlar Montaigne'den o kadar büyük bir zevk alıyordum ki başka bir kitaba ihtiyacım olmadığını düşünüyordum, sonra sırasıyla Shakspeare'den, Plutarkos'tan, Plotinus'tan, bir zamanlar Bacon'dan, ardından Goethe'den; hatta Bettine'den aynı zevki aldım. Ancak şimdi hepsinin sayfalarını herhangi bir heves duymadan çeviriyorum; ama hâlâ dehalarını takdir ediyorum. Resimlerle de durum böyle. Önce birden dikkatimi çekiyorlar, böyle hevesle zevk duymaya devam etmeyi istesek de bu ilgi uzun sürmüyor. Resimlerle ilgili ne kadar kuvvetli hislerim vardı; birini beğendiğinizde onunla vedalaşmalısınız, zira onu bir daha asla göremeyeceksinizdir. O zamandan beri herhangi bir his ya da yorum duymayıp gördüğüm resimlerden iyi dersler çıkardım. Yeni bir kitabın ya da olayın zekice dile getirilmesi de olsa bir fikirden mutlaka bir sonuç çıkarılmalıdır. Fikirleri bana ruh halleriyle ilgili ipuçları verir, yeni gerçeklerle ilgili pek de kesin olmayan tahminlerde bulunmamı sağlar; ancak

bu, asla o varlıkla akıl arasında kalıcı bir bağ kurulduğu anlamına gelmemeli. Çocuk annesine şöyle sorar, "Anne bu hikâye, neden dün onu bana anlattığın zamanki kadar hoşuma gitmiyor şimdi?". Heyhat, çocuğum bu, en kadim bilgi sözkonusu olduğunda bile böyledir! "Çünkü sen bir bütünlüğün içine doğdun, oysa bu hikâye ancak onun bir parçası" demek senin sorunu yanıtlar mı? Bunu keşfetmenin bize yaşattığı acının sebebi (sanat ve zekâ yapıtları açısından bu duyguyu biraz daha geç keşfederiz); insanlar, dostluk ve sevgi hakkında o feryat figan söylenip duran trajedidir.

Sanatta gördüğümüz hareketsizliğin ve esneklik eksikliğinin çok daha fazlasını sanatçıda daha büyük bir acıyla görürüz. İnsanlarda genişleme kudreti yoktur. Dostlarımız bize hiç geçemedikleri ya da aşamadıkları belirli fikirlerin temsilcileri olarak görünürler önce. Bir fikir ve kudret okyanusunun eşiğinde dururlar, ancak kendilerini oraya götürecek o tek adımı asla atmazlar. Bir insan biraz yanardöner labradorit taşına benzer. Elinizde evirip çevirirken taşı, belirli bir açıya gelene kadar hiçbir parıltısı yoktur, sonra bir anda güzelim koyu renklerini görürsünüz. İnsanlarda bir uyum ya da evrensel bir tatbik yoktur. Ancak her insanın özel bir kabiliyeti vardır. Başarılı insanların ustalığı, o dönüşü en sık nerede ve ne zaman deneyeceklerini ustalıkla kestirme yeteneklerinde yatar. Yapmak zorunda olduğumuz şeyleri yapar, onların en iyi nasıl adlandırabilirsek öyle adlandırır, sonucu için de -sanki niyetimiz oymuş gibi- hevesle övgüleri kabul ederiz. Zaman zaman yersiz davranışlarda bulunmayan tek bir insan tanımıyorum. Bu acıklı bir şey değil mi? Hayat hile yapmaya, dümen çevirmeye değmez.

Elbette peşinde olduğumuz uyumu yaratmak için bütün topluma ihtiyaç vardır. Çok renkli bir tekerleğin beyaz görünmesi için çok hızlı dönmesi gerekir. Ahmaklarla ve arızalılarla sohbet ederek de bir şey öğrenilebilir. Velhasıl, kim kaybederse kaybetsin, biz hep kazanan tarafızdır. Başarısızlıklarımız ve ahmaklıklarımızın ardında da bir ilahi nitelik

vardır. Çocukların oyunları saçmalıktır, ancak çok eğitici saçmalıklardır. Dolayısıyla hayattaki en büyük ve en ciddi şeyler, ticaret, hükümet, kilise, evlilik, her bir insanın ekmeğinin tarihi ve insanın kazandıkları sözkonusu olduğunda durum budur. Hiçbir yere konmayan, sürekli o daldan bu dala uçan bir kuş gibi, güç de hiçbir kadında ya da erkekte baki değildir, bir an biri aracılığıyla dile gelirse, bir an başka birinden dile gelir.

Peki süsün püsün, gösterişin ne faydası vardır? Düşüncenin ne faydası vardır? Hayat diyalektik değildir. Kanımca bu günlerde eleştirinin anlamsızlığından dersler çıkardık. Gençlerimiz, emek ve devrim hakkında bolca fikir ürettiler, yazı yazdılar; ancak yazdıkları konularda ne kendileri ne de dünya bir adım ileriye gidebildi. Hayattan alınan zihinsel tat, kas hareketlerinin yerini almayacaktır. İnsan, boğazından tek bir lokmanın geçişinin verdiği hazzı düşünecek olsa, açlıktan ölürdü. "Eğitim çiftliği"nde hayata dair en asil kuram, pek güçsüz ve melankolik en asil delikanlılarla genç kızlar üzerine kurulur. Bu kuram, ne otları tırmıkla düzeltip balya haline getirir, ne de bir atı kaşağılar. Genç kızlarla erkekleri de solgun ve aç bırakır. Hitabı kuvvetli siyasetçilerden biri, nükte yaparak partilerin vaatlerini batıdaki yollara benzetmişti. Yollar, yolcuları cezp edebilmek için dikilmiş iki taraflı ağaçlarla bir görkeme sahiptir, sonra gitgide daralmaya başlarlar, en sonunda sincap yoluna dönüşüp bir ağaçta son bulurlar. Kültürün bizdeki etkisi de böyledir; baş ağrısıyla son bulur. Birkaç ay önce zamanın vaat ettiklerinin şaşaasıyla gözleri kamaşmış kişilere bugün hayat nasıl da tarif edilemez biçimde kederli ve yavan görünür. "İranlılar arasında artık ne doğru bir yol kaldı ne de kendini adamışlık duygusu." Dört bir yanımız itiraz ve eleştirilerle doldu. Hayatın her aşamasına, her türlü eyleme karşı itirazlar var. İtirazın her yerde olmasından dolayı, pratik akıl her şeyden bir kayıtsızlık anlamı çıkarır. Her şey kayıtsızlığı telkin ediyordur. Düşünmekle kafayı bozmayın, gidin başka yerde kendi işinize bakın. Hayat,

zihinsel ya da eleştirel değil, sağlam ve dayanıklıdır. Önüne çıkan şeyin sorgulamadan keyfini çıkaran iyi insanlara güzeldir hayat. Doğa, dırdırdan hoşlanmaz. Annelerimiz "Çocuklar yemeğinizi yiyin, tek kelime duymak istemiyorum" derken bunu kasteder. Zamanı doldurmak ve pişmanlık ya da onay için açık kapı bırakmamak; bu mutluluktur. Yüzeyler üzerinde yaşarız. Gerçek yaşama sanatı ise bu yüzeyler üzerinde iyi kaymaktır. En yeni dünyada olduğu gibi, en kadim, en küf bağlamış geleneklerin ardında da doğuştan güçlü insan refaha erer, işleri kotarıp geliştirerek. Her yerde tutunabilir. Hayatın kendisi, gücün ve özün karışımından ibarettir, her ikisinin de fazlasını kaldırmaz. Aru hakkıyla yaşamak, yolda atılan her bir adımda yolculuğun sonunu görmek, yaşayabildiğin kadar iyi an yaşamaktır bilgelik. Hayatın kısalığı göz önünde bulundurulduğunda, bu kadar kısa bir süre boyunca ihtiyaç içinde yan gelip yatmakla dik durmak arasında bir fark olup olmadığını umursamamak gerektiğini insanlar değil, olsa olsa fanatikler ya da matematikçiler söyleyebilir. İşimiz anlarla olduğuna göre, bırakın anları ehlileştirelim. Bugünün beş dakikası benim için en az bir sonraki bin yılın beş dakikası kadar değerlidir. Bugün kendimize güvenelim, bilge ve kendimiz olalım. Erkeklere ve kadınlara iyi davranalım. Onlara gerçeklermiş gibi davranalım, kimbilir belki de öyledirler. Erkekler kendi hayal dünyalarında yaşarlar; tıpkı elleri, kuvvet gerektiren işler için çok fazla yumuşak ve titrek olan ayyaşlar gibi. Hayaller tapınağıdır o, tek bildiğim ise bu ana saygı duymaktır. Gösterişin ve siyasetin bu baş döndüren dünyasında, nerede olursak olalım, muhatabımız kim olursa olsun, ister mütevazı ister aşağılık olsun, gerçek yoldaşlarımızı ve içinde bulunduğumuz gerçek durumları -onlar bize evrenin bütün zevkini iletmek için görevlendirilmişler gibi- kabullenerek adaleti yaymamız gerektiğine duyduğum inanç, hiç şüpheye yer vermeyecek şekilde daha da kuvvetleniyor. Evrenin bu temsilcileri; alçak ve kötü ise, adaletin son zaferi olan yaşadıkları o memnuniyet, yürekte şairlerin seslerinden

ve hayran olduğumuz kişilerin o olağan şefkatlerinden daha tatmin edici bir yankıdır. Kanımca, düşünceli bir insan yanındakilerin kusurlarından ve saçmalıklarından muzdarip olsa da -yapmacık olmadan- hiçbir kadını ya da hiçbir erkeği, olağanüstü bir değeri onlarda görmekten mahrum etmez. Kaba saba ve sersem insanlarda, halden anlama yetisi yoksa da bir üstünlük içgüdüsü olur ve bunu samimi bir hürmet duygusuyla bezeli kör bir yanardönerlikle taçlandırırlar.

İyi gençler hayatı küçümsüyorlar, oysa ben ve benimle olanlar hazımsızlık çekmiyoruz. Biri için gün sağlıklı ve tam anlamıyla iyi geçse, alaycı olup bir dost istemek aşırı nezaket demektir. Şefkatten dolayı biraz hevesli ve duygusal olabilirim. Ancak beni yalnız bırakın, her saatin ve getirdiklerinin tadını çıkarırım. Günün getirdiklerini de meyhanedeki en eski dedikoduyu da aynı içtenlikle karşılarım. Küçük lütuflar için evrene minnettarım. Her şeyi evrenden bekleyen ve karşılığında en iyiden azını alsa dahi hayal kırıklığına uğrayan bir arkadaşımla kıyasladım kendimi. Öteki uçtan başladığımı gördüm, hiçbir beklentim yok, azıcık iyilik gördüğümde ise hep minnet doluyum. Zıt eğilimlerin takırtısını, gürültüsünü kabul ediyorum. Ayyaşlarda ve baş belalarında da kendimden bir şeyler buluyorum. Onlar içinde bulunduğumuz resme -kaybolan meteor görüntüsüne benzer- bir gerçeklik katarlar. Sabahları uyanır, eski dünyanın, karımın, bebeklerin, annenin, Concord'un ve Boston'un, o sevgili eski manevi dünyanın, hatta o sevgili eski şeytanın dahi çok uzakta olmadığını görürüm. İyi olanı soru sormadan kabul edersek, onun kat kat çoğaldığını görürüz. Büyük ödüller, düşünüp taşınarak kazanılmaz. İyi olan her şey yolumuzun üstündedir. Varlığımızın orta bölgesi, ılıman iklim kuşağı gibidir. Saf geometrinin ve cansız bilimin ince ve soğuk alanına tırmanabileceğimiz gibi, duyguların toprağına da batabiliriz. Bu iki uç arasında hayatın, düşüncenin, ruhun, şiirin ekvatoru durur, tıpkı ekvator gibi dar bir kuşak halinde. Ayrıca bugünlerde yaygın bir biçimde tecrübe edildiği gibi, iyi olan her

şey yolumuzun üstündedir. Bir koleksiyoner, Poussin'in bir peyzajını, Salvator'un karakalem bir eskizini bulmak için Avrupa'daki bütün galerilere girip çıkar, oysa *Başkalaşım, Kıyamet Günü, Aziz Jerome'un Son Komünyon*'u ve bunlar gibi daha nice büyük resim herkesin gidip görebileceği Vatikan'ın, Uffizi'nin, Louvre'un duvarlarını süsler; her sokaktaki doğa resimleri, her gün güneşin doğuşu ve batışı, hiç eksik olmayan insan vücudu heykelleri hakkında da bir şey söylemeye gerek yok. Bir koleksiyoner geçenlerde yüz elli yedi altına Londra'da bir müzayededen Shakespeare'in bir elyazmasını satın aldı. Oysa bir okul çocuğu hiçbir ücret ödemeden Hamlet'i okuyup henüz yazılmamış en önemli sırları keşfedebilir. Sanırım en bilinen kitaplardan başka bir şey okumayacağım: İncil, Homeros, Dante, Shakespeare ve Milton. Bu kadar açığa vurulmuş bir hayattan ve gezegenden dolayı o kadar sabırsızız ki kuytu köşeler ve sırlar peşinde oraya buraya koşturuyoruz. Hayal gücü yerlilerin, kürk avcılarının ve arıcıların avcılıklarında kendini gösterir. Vahşi insan, vahşi hayvan ve kuş gibi, bu gezegende evcilleştirilmemiş yabaniler olduğumuzu hayal ederiz. Oysa onlar da -tırmanan, uçan, süzülen, tüylü ve dört ayaklı insan da- istisna. Tilki ile dağsıçanının, şahin ile çulluğun, balıkçılın yakından bakıldığında dünyaya insanınkinden daha derin kökler salmadıkları, onların da yerkürenin yalnızca bir ömürlük misafirleri oldukları görülür. Sonra da yeni moleküler felsefe, iki atom arasında muazzam boşluklar olduğunu, dünyanın bütünüyle dışarıda -gözler önünde- olduğunu, içinin olmadığını ortaya koyuyor.

Orta dünya en iyisidir. Doğa -bildiğimiz kadarıyla- kutsal değildir. Kilisenin ışıklarını, dünya nimetlerinden elini eteğini çekmişlerin, Hinduları ve Graham müritlerini, bunların hiçbirini kayırmaz, gözetmez. Yer, içer, günah işler. Onun sevgilileri -büyük, güçlü, güzel olup bizim yasalarımızın çocukları değillerdir, "pazar okulu"ndan çıkmazlar, ne yiyeceklerini tartarlar ne de emirlere harfiyen uyarlar. Onun kudretiyle güçleneceksek, başka milletlerin vicdanından ödünç böylesi

tesellisi mümkün olmayan vicdanları bırakmalıyız. İster geçmiş ister gelecek olsun, gazaba dair bütün söylentilere karşı sapasağlam bir şimdiki zaman kurmalıyız. İlk halledilmesi gereken ve hâlâ halledilmeyi bekleyen o kadar çok şey var ki, bunların üzerinde çalışacağız. Ticaretin hakkaniyeti hakkındaki tartışma birkaç yüzyıldır sürerken New ve Old England alışverişe devam edebilir. Telif hakkı yasası ve uluslararası telif hakkı konusunda tartışmalar süredursun bizler bu arada elimizden geldiğince çok kitap satacağız. Edebiyatın faydası, gerekçesi, bir düşünce kâğıda dökmenin meşruiyeti sorgulanıyor, her iki taraf hakkında da söyleyecek çok söz var, bu arada kavga kızışırken sen sevgili âlim, sen o ahmak görevine devam et, saat başı bir satır yaz, arada da bir satır ekle. Arazi sahibi olma, mülk sahibi olma konusu tartışıladursun, kongreler toplansın; oylamadan önce sen bahçende eşin dur, bütün kazançlarını -yüce ve güzel amaçlar için- yolda bulmuşsun ya da gökten düşmüş gibi harca. Hayatın kendisi bir baloncuk ve şüpheciliktir, uyku içinde uykudur. Onlar devam ettiği kadar devam et, ancak sen, Tarırı'nın sevgili kulu, sen kendi rüyana bak: Aşağılanmadan ve şüphecilikten payını alacaksın. Fazlasıyla var onlardan: Kendi odanda dur, didin dur ta ki geri kalanlar ne yapılması gerektiğine karar verene kadar. Hastalığın ve çıtkırıldımlığın yüzünden yok şunu yapmalıymışsın da bunu yapmamalıymışsın, öyle diyorlar. Oysa unutma, senin hayatın gelip geçici bir durumdur, bir gece geçireceğin çadırdır, sen hasta ya da sağlıklı bu görevi yerine getirmek zorundasın. Hastasın ama daha kötü olmayacaksın, seni içtenlikle sarmalayan evren de daha iyi olacak.

İnsan hayatı iki öğeden ibarettir: güç ve şekil. Tatlı ve sağlıklı bir hayat yaşamak istiyorsak, ikisi arasındaki orantıyı hep korumalıyız. Bu öğelerden herhangi birinin aşırıya kaçması, eksikliği kadar acı verir. Her şeyin aşırısı fazladır: İyilik de en saf halinde tehlikelidir. Tehlikeyi hasarın eşiğine götürür doğa, her insanın kendine has özelliğini aşırılığa taşır. Burada çiftlikler arasında âlimleri bu ihanetin örnekleri olarak göste-

riyoruz. Onlar ifade kurbanlarıdır doğanın. Ressamları, hatipleri ve şairleri çok yakından gören sen, onların hayatlarının tamircilerin ya da çiftçilerin hayatlarından daha mükemmel olmadığını, onların da asabiyetin kurbanları olduklarını, sığ ve bitkin olduklarını gördün, onların -birer kahraman değil de zevzek olup- aslında birer başarısızlık örneği olduklarını gördün ve gayet makul bir biçimde bu sanatların insanlar için olmadığı, bir illet olduğu sonucuna ulaştın. Ancak doğa seni tasdik etmeyecektir. Karşı konulamaz doğa, insanı böyle yarattı, her geçen gün de böyle binlercesini yaratıyor. Bir kitabı okuyan, bir resme ya da bir heykele bakan çocuğu seviyorsun. Ancak okuyup bakan bu milyonlar acemi birer yazar, acemi birer heykeltıraş değil de nedir? Şimdi o okuyup görme vasfından biraz daha eklesen, hemen kaleme ve keskiye sarılacaklardır. Biri, ne kadar da büyük bir masumiyetle sanata başladığını hatırlarsa, doğanın düşmanıyla birlik olduğunu anlar. İnsan altından bir imkânsızlıktır. Üzerinde yürümek zorunda olduğu yol, bir saç telinin genişliği kadardır. Bilge, fazla bilgelikten ahmağa dönüşür.

Kader izin verseydi, bu güzel sınırları ne kadar kolayca sonsuza dek koruyabilir, malum sebep sonuç saltanatının kusursuz hesabına hepimiz bir anda ayak uydurabilirdik. Sokaklarda ve gazetelerde hayat o kadar basit bir iş gibi görünür ki sanki sağlam bir azim ve her hava koşulunda çarpım tablosuna başvurmak başarının teminatı olacaktır. Ah! Oysa şimdi milletlerin ve yılların bütün sonuçlarını bozguna uğratan bir gün -ya da yarım saat mi?- çıkagelir beraberinde fısıldayan meleğiyle. Yarın her şey yeniden gerçek ve köşeli görünür, alışkanlıktan doğan ölçütler yerli yerine oturur yeniden. Sağduyu en az deha kadar az bulunur ve dehanın da temelidir. Tecrübe de, her girişimin eli ayağıdır. Yine de işini bu anlayış üstüne kuran, tez elden iflas edecektir. Güç, tercihin ve iradenin ücretli yollarından, hayatın gizli ve görünmez tünellerinden, geçitlerinden çok daha farklı bir yol izler. Diplomat, doktor ve düşünceli insanlar olmamız ne kadar da

gülünç. Böylesi saflar yok aslında. Hayat şaşırtıcı sürprizlerle doludur, öyle olmasaydı yaşamaya ve yaşamayı sürdürmeye değmezdi. Tanrı bizi her gün esirgemekten, geçmişi ve geleceği bizden saklamaktan hoşlanır. Etrafımızda baktığımızda, Tanrı'nın büyük bir lütufla önümüze ve arkamıza en saf gökyüzünden aşılamaz bir perde çektiğini görürüz. "Hatırlamayacaksın" der gibi, "bir şey beklemeyeceksin" Bütün güzel muhabbetler, iyi davranışlar ve hareketler, âdetleri unutup anı yücelten bir kendiliğindenlikten doğar. Doğa, hesap yapanları sevmez. Doğanın yöntemleri aniden değişir, fevridir. İnsan nabza göre yaşar. Uzuvlarımızın hareketi de böyledir. Kimyasal ve uçucu maddeler dalgalandırır ve çeşit çeşittir. Akıl karşı çıkmaya devam eder, asla gelişip olgunlaşmaz nöbetler olmadan. Kayıplarla büyürüz. En önemli tecrübelerimiz tesadüf eseridir. En çekici insanlar, doğrudan hamleler yaparak değil de dolaylı olarak güçlerini gösteren insanlardır; henüz hakkı teslim edilmemiş dâhilerdir. İnsan çok büyük bir bedel ödemeden bu insanların yaydığı ışıktan payını alıp mutlu olur. Onlarınki bir kuşun ya da sabah ışığının güzelliğinden ibarettir, sanat eserinin güzelliği değil. Dehanın düşüncesinde hep şaşırtıcı bir unsur vardır. Ahlaki duyguya "yenilik" denir, zira o hiçbir zaman öteki ya da küçük bir çocuğun gözüyle kadim zekâ gibi değildir. "Gözlem yapmadan beliren bir saltanat" olmamıştır. Aynı şekilde, pratik bir başarı için, çok fazla tasarıma yer olmamalı. Bir insan en iyi yaptığı şeyi icra ederken gözlenmez. Onun en uygun hareketinde insanın gözlem gücünü afallatan belirli bir sihir vardır. Gözünüzün önünde gerçekleşse bile, onu göremezsiniz. Yaşama sanatında bir tevazu gizlidir, göze görünmez. Her insan -doğana kadar- bir imkânsızlıktan ibarettir, başarana kadar da her şey imkânsızdır. En sonunda takvanın hararetiyle şüpheciliğin soğuğu hemfikir olur: hiçbir şey bize ait ya da bizim eserimiz değildir, her şey Tanrı'dandır. Doğa, defnenin en küçük yaprağını bile bize atfetmeyecektir. Bütün yazılar Tanrı'nın inayetinden gelir, tıpkı yaptığımız ve sahip

olduğumuz her şey gibi. Seve seve ahlaklı bir insan olmayı, gönülden sevdiğim sınırları korumayı ve geri kalan her şeyi insanın iradesine bırakmayı isterim. Ancak bu bölümde gönlümü dürüstlüğe adadım ve sonunda başarıda ya da başarısızlıkta -sonsuzluktan doğan yaşam gücünden başka- hiçbir şey göremiyorum. Hayatta olup bitenler hesaplanmamıştır, hesaplanamazlar da. Yıllar, günlerin asla bilemeyeceği kadar çok şey öğretir. Bizim yanı başımızda olanlar, bizimle sohbet eder, gelip gider, pek çok şeyi tasarlayıp yaparlar, bütün bunlardan doğan şeyler de beklenmedik sonuçlardır. Birey her zaman yanılır. Pek çok şeyi tasarlamış, başkalarının yanında durmuş, bazılarıyla ya da tümüyle kavga etmiş, pek çok çam devirmiştir birey, bunun sonunda da bir şey olmuştur. Bütün bunlar azıcık bir tekâmül demektir. Ancak birey her zaman aldanır. Kendi kendisine vaat ettiği şeyden tamamıyla farklı ve yepyeni bir şey ortaya çıkar.

İnsan hayatındaki unsurların hesaplanamazlığı ve indirgenemezliği karşısında şaşkına düşmüş olan eskiler, Talih'i kutsallık derecesine çıkarmıştır. Kıvılcım anı uzun sürse de bir noktada alev alacaktır. Ancak evren aynı ateşin etkisiyle sıcaktır. Hiç açıklanamayacak ve hep mucize olarak kalacak olan hayatın mucizesi yeni bir cevher sunar. Sir Everard Home, sanırım, embriyo büyürken gelişimin tek bir merkezden değil de üç ya da daha fazla noktadan eş zamanlı olarak gerçekleştiğinin farkına varmıştı. Hayatın hafızası yoktur. Birbiri ardına gerçekleşen şeyler hatırlanabilir, ancak aynı anda var olan ya da daha derin bir sebeple ortaya çıkan, bilinçli olmaktan uzak şeyler neye meylettiklerini bilmezler. Birbirine eşit ancak muhalif görünen şekillere ve etkilere sahip oldukları için şimdi şüpheci ve birlikten uzak görünen ancak manevi yasanın karşısında kutsal görünen bizimle midir? Dikkatimizi dağıtan bu unsurlara, parçaların aynı zamanda büyümesine katlanalım: Bir gün mürit olacak ve tek bir iradeye itaat edecekler. Dikkatimizi ve umudumuzu o tek iradeye, o gizli sebebe çakacaklar. Burada hayat, bir beklentiye ya da dine dönüşür. Ahenkli

olmayan ve önemsiz ayrıntıların ardında ahenkli bir mükemmeliyet vardır. İdeal olandır, hep bizimle yol alır, kirası ya da dikiş izi olmayan bir cennettir. Yalnızca aydınlanma biçimimizi gözlemle. Derinlikli bir zihinle sohbet ettiğimde ya da yalnız kaldığımda aklıma iyi düşünceler geldiğinde, bir anda tatmine ulaşmam. Susadığımda su içtiğim, üşüdüğümde ateşin yanına gittiğim gibi. Hayır! Önce çevremdekileri yeni, mükemmel bir hayat alanı hakkında uyarırım. Okumakta ya da düşünmekte ısrar ederek, tıpkı birer ışık parıltısı gibi, kendi derin güzelliğini ve sükunetini aniden keşfetmişçesine bu bölge kendisi hakkında bir işaret verir. Üzerine çöreklenen bulutlar yavaş yavaş aralanmış da yaklaşan seyyaha iç kesimlerdeki dağları göstermişçesine. Sürülerin otladığı, çobanların kaval çalıp oynadığı dingin ve sonsuz çayırlar ayaklarının altına serilmişçesine. Ancak bu düşünce saltanatından doğan her bir içgörü, devamının geleceğini muştulayan bir başlangıç gibidir. Bunu ben yapmam, oraya varırım ve halihazırda orada olanı seyreylerim. Ben bir şey yapmam, yok, hayır! Sayısız çağın sevgisi ve hürmetiyle yaşlanmış, hayatın dirliğiyle genç, güneşin aydınlatıp parlattığı çölün ortasındaki Mekke olan bu aziz saltanatın bana ilk görünmesinden önce, çocuksu bir mutluluk ve şaşkınlık içinde ellerimi çırparım. Nasıl bir gelecek serer önüme! Yeni güzelliğe duyulan sevgiyle yepyeni bir kalbin attığını hissederim. Doğa yüzünden ölmeye ve Batı'da bulduğum yeni ancak erişilmez bu Amerika kıtasına yeniden doğmaya hazırımdır.

"Ne şimdi başladı ne de dün,
Bu fikirler, bilen ya da bilebilecek kimse yoktur
ne zamandır var olduğunu da."

Hayatı "ruh hallerinin birbiri ardına sökün etmesi" olarak tarif ettiysem, şimdi içimizde hiç değişmeyen ve bütün duyguları, zihnin bütün hallerini derecelendiren bir şeyin var olduğunu da eklemeliyim. Her insandaki bilinç, kayan bir

terazidir: Kendisini bir ilk sebeple bir bedenindeki canla özdeşleştiren, hayatın üstündeki hayatla, sonsuz derecelerle tanımlayan. İçinden çıktığı duygu herhangi bir hareketin haysiyetini belirler. Mesele, ne yaptığınız ya da neden kaçındığınız değil, bunu kimin emriyle yaptığınız ya da yapmadığınızdır.

Talih, Minerva, ilham perisi, kutsal ruh, bunlar, bu sınırsız özü tanımlamak için kifayetsiz kalan ilginç isimlerdir. Afallamış zihin adlandırılmayı reddeden, tarifsiz bu dava önünde diz çökmelidir. Bugüne kadar her akıl, bazı şatafatlı simgelerle bunu tarif etmeye çalışmıştır: Thales su, Anaksimenes hava, Anaksagoras akılla, (Nous/zihin) Zerdüşt ateşle, İsa ve modernler sevgiyle tasvir etmeye çalışmıştır ve her birinin yarattığı kullandığı mecaz, milli bir dine dönüşmüştür. Çinli düşünür Mencius da genellemesinde aynı ölçüde başarılı olmuştur. "Dili tam olarak anlıyorum" diyordu; "uçsuz bucaksız kudretimi besleyip büyütüyorum". "Yalvarırım, uçsuz bucaksız kudreti dediğin nedir?" dedi arkadaşı. "Açıklaması zor" diye yanıtladı Mencius. "Bu kudret fevkalade büyük ve en tepe noktaya vardığında da boyun eğmeyen bir güçtür. Onu doğru besleyip yaralamadığında, cennet ile dünya arasındaki boşluğu doldurur. Bu güç, adalet ve akılla uyum içinde olup onlara yardım eder, açlığa yer bırakmaz." Daha doğru ifade edecek olursak, bu genellemeye varlık diyor, böylece gidebileceğimiz kadar uzağa gittiğimizi itiraf ediyoruz. Sonunda bir duvara değil de sonsuz bir okyanusa ulaşmış olmamız, evrenin mutluluğu için kafidir. Hayatımız bugün için değil, gelecek için gibidir. Uğruna onu harcadığımız olaylar için mevcut değildir de, uçsuz bucaksız bu kudretin bir göstergesidir hayat. Hayatın büyük bölümü, melekelerimizi ilan etmekle geçer sanki. Bize çok muhteşem olduğumuz, kendimizi ucuza satmamamız öğretilir. Dolayısıyla özellikle büyüklüğümüzün hep bir meyli ya da yönü vardır da hareket halinde değildir. İstisnaya değil de kurala inanmak bizim elimizdedir. Soyluyu soysuzdan biliriz. Dolayısıyla duyguların yönünü kabul ederken, inandığımız şey ruhun ölümsüzlüğü

vb değil; evrensel inanma dürtüsü, yani maddi koşullardır, yerkürenin tarihindeki başlıca gerçekliktir. Bu davayı doğrudan işleyen bir şey olarak mı tanımlayacağız? Ruh ne çaresizdir ne de aracı uzuvlara muhtaçtır. Pek çok gücü ve doğrudan etkileri vardır ruhun. Hiçbir şey açıklamadan açıklanırım ben, hiçbir şey yapmadan hissedilirim, bulunmadığım yerde dahi. Dolayısıyla bütün adil insanları, kendi takdirleri tatmin eder. Kendilerini açıklamayı reddeder, yeni eylemlerin kendileri için bu işi yerine getirmelerinden memnuniyet duyarlar. Konuşmadan, konuşmanın da ötesinde iletişim kurduğumuza, ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar doğru olan herhangi bir eylemimizin arkadaşlarımız üzerinde epey etkili olduğuna inanırlar; zira eylemin etkisi mesafeyle ölçülmez. Beklendiğim yerde olmamı engelleyen bir durum meydana geldiği için neden kendimi yıpratayım? Bir toplantıya katılamadıysam, başka bir yerdeki varlığım -o toplantıda olmam halinde dostluk ve bilgelik açısından ne kadar faydalı olacaksa- yine o kadar faydalı olacaktır. Her yerde aynı nitelikteki gücü harcarım. İşte böylece önümüzde yol alır o kudretli ideal, geride kaldığı görülmemiştir hiç. Hiç kimse kendisini tatmin eden bir tecrübe yaşamamıştır bugüne kadar. Ancak iyi bir tecrübe, daha iyilerinin habercisidir. İleri, daha ileri! Özgür anlarda hayatın ve görevin yepyeni bir resminin mümkün olduğunu biliriz. Elimizdeki bütün yazılı kayıtları aşacak bir hayat öğretisinin unsurları çevrenizdeki pek çok zihinde halihazırda mevcuttur. Yeni tebliğ şüpheciliği ve toplumun inançlarını ihtiva edecek ve inançsızlıktan yeni bir itikat doğacaktır. Zira şüphecilik asılsız ya da kanunsuz değildir, olumlu cümlelerin sınırlarından ibarettir. Yeni felsefenin onları kucaklaması, onları ters yüz ederek onlardan olumlamalar yaratması gerekir, tıpkı en eski inançları içermesi gerektiği gibi.

Keşfimiz -yani var olduğumuzu keşfetmemiz- ne talihsizdir, ancak artık bunun için bir şey yapmak için çok geç. Bu keşfe masumiyetin yitirilişi denir. O zamandan beri elimizdeki bütün araçlardan şüphe eder olduk. Doğrudan değil,

dolaylı olarak gördüğümüzü; bu renkli ve gördüğümüzü bozan mercekleri çıkarıp atmanın ya da bu merceklerin sebep olabileceği hataları hesaplamanın bir yolu olmadığını öğrendik. Belki bu merceklerin yaratıcı bir gücü vardır, belki nesne falan da yoktur. Bir zamanlar ne görüyorsak onun içinde yaşıyorduk. Şimdi de her şeyi yutmakla tehdit eden bu yeni gücün açgözlülüğü, hepimizi ele geçiriyor. Doğa, sanat, insanlar, harfler, dinler, nesneler: Hepsi tepetaklak oldu, Tanrı da bu gücün fikirlerinden yalnızca biri. Doğa ile edebiyat öznel olgulardır. Her kötü ve iyi şey yansıttığımız bir gölgeden ibaret. Sokaklar gururlu insanları hakir görenlerle dolu. Gösteriş düşkünü nasıl kâhyalarına uşak elbiseleri giydirip kendisi misafirleriyle masada otururken onları ayakta bekletirse, kötü bir kalbin baloncuk misali yaydığı rezillik, sokaktaki adamların ve kadınların, satıcıların ya da hanlardaki meyhanecilerin kılığına girerek içimizde tehdit edilebilir ya da hakaret edilebilir her ne varsa ona tehditlerini ya da hakaretlerini savururlar. Bizim putperestliğimiz de böyledir işte. İnsanlar ufku yaratanın göz olduğunu, onun ya da bunun kahraman ya da aziz adıyla çağrılan bir insan olmasının da hayalden ibaret olduğunu unutuyorlar. "Tanrı'nın inayeti" olan İsa iyi bir insandır, pek çok kişi bu görsel yasaların onun üzerinde etkili olacağı konusunda hemfikirdir. Bir tarafta sevgi bir tarafta da muhalefet etmekten kaçınma duygusuyla, onu ufkun tam ortasında göreceğimiz ve o şekilde kimi görürsek görelim ona atfedeceğimiz özellikleri onda bulacağımız hakkında mutabık kalınmıştır. Ancak en uzun sevginin ve nefretin bile çabuk dolan bir süresi vardır. Mutlak doğaya kök salınış o muazzam ve sürekli büyüyen benlik, bütün göreli varlıkların ayağını kaydırıp ölümlü dostluğu ve sevgiyi mahveder. Evlilik -ruhani dünyada anıldığı şekliyle- imkânsızdır, özne ile nesne arasında bir eşitlik olmadığı için. Özne Tanrı'nın alıcısıdır ve her kıyaslamada, varlığının gizemli bir güç tarafından yüceltildiğini hissetmelidir. Bu özün cephanesi, kudretiyle olmasa da varlığıyla, başka bir biçimde hissedilemez.

Ayrıca hiçbir akli güç, her bir öznede sonsuza dek uyuyan ya da uyanan o tanrısallığı herhangi bir nesneye atfedemez. Sevgi, farkındalığı ve yakıştırmayı asla güç açısından eşit kılamaz. Her ben ile sen arasındaki, asıl ile sureti arasındaki fark, uçurum hep var olacaktır. Evren, ruhun gelinidir. Bütün özel şefkat gösterileri taraflıdır. İki insan, birbirlerine yalnızca bir noktada değebilen iki küre gibidir. Birbirlerine değdikleri süre boyunca, her iki kürenin üzerindeki öteki noktalar atıl durumdadır ve sıralarını beklemeleri gerekir. İki kürenin bir araya gelmesi ne kadar uzun sürerse, bu birliğin dışında kalan noktaların iştahı da o kadar artar.

Hayat yansıtılabilir, ancak bölünemez ya da ikiye katlanamaz. Hayatın birliğine karşı her saldırı kargaşaya sebep olacaktır. Ruhun ikizi yoktur, ancak zaman içinde ve görünüşte çocuk olarak tecelli eden Yaradan'ın kendisi, onunla aynı anda var olan bir hayatı kabul etmeyen, ölümcül ve evrensel bir güçtür. Her gün, her eylem iyice saklanamamış o tanrısallığa ihanet eder. Başkalarına inanmadığımız için kendimize inanırız. Bize her şey mubahtır da başkaları yaptığında günah dediğimiz, bizim için tecrübeden ibarettir. Kendimize inancımızın göstergesi, insanların suçtan asla düşündükleri kadar hafif sözcüklerle söz etmemeleridir. Başka deyişle, herkes kendisi için güvenli bir mıntıka bulur ve başka bir yere asla meyletmez. Bir hareket, içeriden ve dışarıdan, niteliği ve sonuçları açısından çok farklı görünür. Cinayet, katile göre hiç de şairlerin ya da yazarlarının düşündüğü kadar yıkıcı değildir. Cinayet, katile dehşet verip onu gündelik hayatın sıradanlığından uzaklaştırmaz. Zihninde canlandırması bir hayli kolaydır. Ancak sonrasında bütün ilişkiler açısında korkunç bir kargaşaya dönüşür. Özellikle aşk yüzünden işlenen suçlar, failin gözünde doğru ve haklıdır, ancak toplumu örseler. Nihayetinde kimse kendisinin de yok olabileceğine, içindeki suç temayülünün bir canininki kadar kara olabileceğine inanmaz. Zira kendimiz sözkonusu olduğumuzda, ahlaki yargıları akıl belirler. Zira akılla işlenebilecek herhangi bir

suç yoktur. Dini kuralları tanımayarak yalnızca inancı yeterli gören ya da toplumsal kurallara aşırı bağlı biridir ve olguları yargıladığı gibi hukuku da yargılar. "Bu, suçtan daha kötüdür, büyük bir gaftır" demişti Napolyon aklın diliyle konuşarak. Aklın diliyle bakıldığında, dünya matematiğin ya da nicel bilimlerin çözebileceği bir problemden ibarettir. Övgü ve suçlama, bütün zayıf duygular konu dışıdır. Bütün hırsızlıklar görecelidir. Mutlak doğrudan söz ediyorsak, kim çalmıyor ki? Azizler hep kederlidir, çünkü akıl gözüyle değil de vicdanlarının gözüyle bakıp (üzerinde düşündükleri zaman da) günahı görürler. Kafa karışıklığı işte. Düşünüp bakınca günah alçalmadır ya da ondan daha aşağıdadır. Vicdan ya da irade gözüyle bakıldığında ise yoz ya da kötüdür. Aklın gözünden, günah bir gölgedir, ışığın olmaması, özün olmamasıdır. Vicdan gözüyle ise günah özdedir, gerçek kötülüktür. Bu değildir o, öznel olmayan nesnel bir varlığı vardır.

Böylece, evren kaçınılmaz olarak bizim rengimize bürünür, her nesne sırasıyla öznesine doğru sürüklenir. Özne var olur, genişleyip yayılır. Her şey er ya da geç kendi yerini bulur. Ben de öyleyim ve böyle görüyorum. Hangi dili kullanırsak kullanalım, özümüzün dışında bir şey söyleyemeyiz asla. Hermes, Cadmus, Kolomb, Newton, Bonaparte, hepsi aklın vekilleridir. Büyük bir insanla tanıştığımızda, kendimizde bir eksiklik hissetmek yerine, bırakın bu insana bizim toprağımızdan geçen, çalı çırpı dolu tarlamızdaki kayrak taşlarını, kireç taşlarını ve taş kömürünü bize gösteren seyyar yerbilimci gibi davranalım. Her güçlü dimağın kendi payına yaptığı, yönlendirildiği nesneleri gösteren teleskopluğun ta kendisidir. Ancak ruh gerekli olan küresel niteliğe erişmeden önce, bilginin her parçası aşırılığa doğru itilmelidir. Kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan o sevimli yavru kediyi görüyor musunuz? Hayata onun gözünden bakabilseydiniz, çevresinin trajik ve komik olaylarla, uzun sohbetlerle, pek çok farklı kişilikle, talihin iniş çıkışlarıyla, kendi karmaşık dramını oynayan yüzlerce çehreyle dolu olduğunu görürdünüz. Ancak o, yalnızca kedi bede-

ninden ve kuyruğundan ibarettir. Maskeli balomuzun çalgılarının, kahkahalarının, bağrışlarının sonu ne zaman gelecek ve bunun aslında tek kişilik bir gösteri olduğunu ne zaman anlayacağız? Özne ile nesne. Elektrik devresini tamamlamak için çok çaba gerekir, ancak büyüklüğünün bir önemi yoktur. Kepler ile küre, Kolomb ile Amerika, bir okur ile kitabı ya da kedi ile kuyruğu, ne fark eder ki!

Bütün ilham perilerinin, aşkın ve dinin bu gelişmelerden nefret ettiği, odasında oturmuş köşesinde sırlarını ifşa eden simyacıyı cezalandırmanın bir yolunu bulacağı doğrudur. Varlıkları farklı suretlerde, kendi türlü huylarımıza göre yorumlayarak görmek yaradılışımızın gereğidir dersek yanılmayız. Yine de Tanrı bu soğuk ve kasvetli kayalıklara yabancı değildir. Bu ihtiyaç, kendine güveni ahlaki yönden başlıca erdem haline getirir. Kendimizde gördüğümüz bu eksikliğe, yoksulluğa sıkıca tutunmalıyız. Harekete geçtikten sonra, sonuç ne kadar utanç verici olsa da, kendimiz hakkında çok kuvvetli sırlar keşfederek kendi eksenimize çok daha sıkı tutunmalıyız. Hakikatlerle dolu bir hayat soğuk ve hüzünlüdür; ancak gözyaşlarının, pişmanlıkların ve endişelerin kölesi değildir. Böylesi bir hayat başkasının işine göz dikmediği gibi, başkasının gerçeklerini de sahiplenmez. Kendini başkasından ayırt etmek bilgeliğin temel dersidir. Başka insanların gerçeklerinden kurtulamayacağımızı öğrendim. Ancak başkalarının bütün inkârlarına karşı, beni kendi gerçekliğime götürecek bir anahtarım var. Başkalarını da kendi gerçeklerine götürecek anahtarları var. Boğulmakta olan insanların arasındaki yüzücü gibi bir ikilem içindedir merhametli insan. Herkes ona yapışmıştır, bacağını ya da parmağını gereğinden fazla kaptırırsa, onu boğarlar. Böylesi insanlar, kötülüklerinden değil de kötülüklerinin verdiği zararlardan kurtulmak isterler. Yalnızca belirtilerle ilgilenen bu insanlara iyilik yaptığınızda boşa gider. Acar ve bilge bir hekim, ilk tavsiye olarak "terk edin orayı" diyecektir.

Konuşan Amerika'mızda iyi huyluluğumuz ve bütün tarafları dinleme çabamız yüzünden mahvolmuş haldeyiz. Bu rıza gösterme kültürü, çok faydalı olabilme gücünü de elimizden alır. Bir insan, yalnızca dosdoğru ve içten bakabilmelidir. Meşgul bir zihin, başkalarının sırnaşık ciddiyetsizliğine en iyi yanıttır: Dikkat kesilmiş bir zihin ve üstelik onların isteklerini manasız kılan bir hedef. Bu, başka bir şeye ya da katı düşüncelere yer bırakmayan, kutsal bir yanıttır. Flaxman'ın *Eshilos'un Erinyeleri* adlı resminde Orestes, Apollo'dan yardım dilenir, öte yandan öç tanrıçaları eşikte uyurlar. Tanrının yüzüne pişmanlığın ve şefkatin gölgesi düşmüştür, ancak iki kürenin uzlaşmazlığına duyduğu inançla huzurludur. Başka türlü bir siyasetin içine, sonsuzluğun ve güzelliğin içine doğmuştur o. Ayaklarına kapanan, dikkatini dünyanın çalkantılarına çekmeye çalışıyordur, oysa onun varlığı böyle bir dünyaya giremez. Orada yatan Erinyeler bu farkı resmeder. Tanrı, kutsal kaderiyle yüklüdür.

Yanılsama, yaradılış, halefiyet, zevahir, hayret, gerçeklik, öznellik, zamanın dokuma tezgâhındaki ipliklerdir, hayatın efendileridir. Onları sıralamaya cüret edemem, yalnızca yoluma çıktıkça onları adlandırırım. Resmimin tamamlandığını iddia edecek kadar az şey biliyor değilim. Ben bir parçayım, bu da benim bir parçam. Belirli bir kalıba ve şekle girebilen bir yasayı büyük bir güvenle açıklayabilirim, ancak büyük bir düzenin varlığına işaret etmeye henüz yaşım yetmez. Ezeli ve ebedi düzen hakkında bir saat konuşabilirim. Pek çok güzel resmi boşuna görmedim bu hayatta. Muhteşem bir çağda yaşadım. Ne yedi yıl önceki ne on dört yaşındaki toy delikanlıyım artık. Bırakalım kim istiyorsa sorsun, meyvesi nerede diye. Benim için bana özel bir meyve yeterlidir. Meyvesi budur bence: Meditasyonlardan, nasihatlerden, hakikatler kovanından aceleci faydalar beklemem. Burada, şimdi, şu anda apaçık bir karşılık görmeyi istemeyi acıklı bulurum. Etkisi, dava kadar derin ve dünyevidir. Fani hayatın yok olduğu zamanlarda işe görür. Bütün bildiğim, kabulden ibarettir.

Kabul ediyorum ve kabul ettim. Ancak sahip olmam, bir şeye sahip olduğumu sandığımda da aslında hiç de sahip olmadığımı gördüm. O yüce kadere, bahta da hayret içinde taparım. Kabul etme insiyakım o kadar büyüktür ki, şunu ya da bunu fazlasıyla kabul ettiğim için rahatsız olmam. Büyük akla şöyle derim, benzetmemi mazur görürse, değirmene giren, taşı için girer. Yeni bir hediye aldığımda, hesabı kapatmak için yumuşamam; zira ölmem gerekiyorsa ölürüm. Çıkar daha ilk günden erdemin önüne geçer, ezelden beri erdemin önüne geçmiştir hep. Sözde erdemin kendisini, kabul edişin bir parçasıdır bana göre.

Ayrıca aşikâr ya da işe yarar bir faydanın, karşılığın peşinde koşmak bence dinin inkârıdır. Bu en gereksiz işi layıkıyla bir kenara bırakmaya hazırım. Hayat bana hayali bir yüz giydiriyor. En sert, en katı eylem de hayalidir. Yumuşacık ya da çalkantılı rüyalar arasında bir seçimdir. İnsanlar bilmeyi ve akla dayalı hayatı hakir görürler, harekete geçmeyi tercih ederler. Bilmek beni memnun eder, keşke bilebilsem. Bilmek ulvi bir eğlencedir, yeter bana. Birazcık bilmek bütün cihana değer. Adrasteia'nın kanunu hep kulaklarımdadır "tek bir hakikate vâkıf olan ruh, başka bir devre kadar hiç zarar görmeyecektir"

Şehirde ya da çiftliklerde karşılaştığım dünyanın, var olduğunu düşündüğüm dünya olmadığını biliyorum. Bu farkı görüyorum, görmeye de devam edeceğim. Bir gün bu farkın değerini ve sebebini bileceğim. Düşünce dünyasını anlayabilmek için bulunulan girişimlerden pek fayda gelmediğini gördüm. Bunu anlamaya heves eden pek çok insan, dener ve kendilerini gülünç duruma düşürürler. Demokratik tavır takınırlar, ağızlarından köpükler saçarak nefret ederler, inkâr ederler. Daha da kötüsü, gözlemlediğim kadarıyla insanlık tarihi boyunca -kendi başarı kıstaslarına göre- asla başarılı olan tek bir kişi bile olmamıştır. Bunu tartışmak üzere söylüyorum ya da bana sorulan soruya karşılık olarak: Neden kendi dünyanızın farkına varmıyorsunuz? Önemsiz bir de-

neycilik ile yasa, düzen hakkında peşin hükme varan çaresizlik, ümitsizlik benden uzak dursun, zira hiçbir zaman doğru bir çaba olmamasına karşın, başarılı olmuştur. Sabrederek en sonunda kazanacağız. Zaman denen unsurun kandırmacalarına ihtiyatla yaklaşmalıyız. Yemek yemek, uyumak, yüz dolar kazanmak için çok zaman gerekir; oysa hayatımızın ışığı olan bir ümidi, bir sezgiyi ağırlamak için çok az zaman var. Bahçemize bakıyoruz, yemek yiyoruz, karımızla ev halkı hakkında konuşuyoruz, bunlar hayatımızda bir iz bırakınıyor, sonraki hafta unutuluyor. Ancak her insanın daima geri döndüğü yalnızlıkta, yeni dünyalara yol alırken yanında götürebileceği bir ruh sağlığı ve aydınlanma vardır. Alaylara asla kulak asma! Yenilgiye asla aldırma! Tekrar ayağa kalk, ihtiyar gönül! Her türlü adaletin kazanacağı bir zafer vardır. Dünyanın, gerçekleştirmek için var olduğu o gerçek romans, dehanın işlek bir güce dönüştürülmesi olacaktır.

İlahiyat Fakültesi Söylevi

Bu pırıl pırıl yaz günü hayatın nefesinden içime çekmek bir zevk benim için. Otlar büyür, tomurcuklar çatlar, çayır çimen ateş kırmızısına ve altın sarısına boyanır çiçeklerle. Gökyüzünde kuşlar uçuşurken, çamların mis kokusu, Gilead merheminin, yeni bitmiş otların rayihası yayılır. Geceyi getiren akşam karanlığıyla yüreğe kasvet çökmez. Şeffaf karanlığından süzülür yıldızların neredeyse ruhani ışıkları. Yıldızların ışığı altında insan küçük bir çocuk gibi görünür, o büyük küresi ise oyuncak gibi. Gecenin serinliği dünyayı bir nehir gibi yıkar, insanın gözlerini yine o şafak pembesine hazırlar. Doğanın gizemi, hiçbir zaman böylesi bir mutlulukla ortaya konmamıştır. Mısır ve şarap bütün yaratılmışlara karşılıksız dağıtılmıştır. O eski ihsana eşlik eden o hiç bozulmayan sükût henüz tek bir açıklama dahi getirmemiştir. İnsan, duyularımızın iletişim içinde olduğu bu dünyanın kusursuzluğuna saygı duymak zorundadır. Ne kadar da geniştir dünya, ne zengin. Her bir unsuru insanın her melekesi için ne de davetkârdır! Bereketli topraklarında, seyrüsefere uygun denizlerinde, madenlerle, taşlarla dolu dağlarında, her türlü ağacı bağrında barındıran ormanlarında, hayvanlarında, kimyasal elementlerinde, ışığın, sıcaklığın, çekimin ve hayatın kudretinde, yolunda, büyük insanların ruhlarının ve gönüllerinin boyun eğmesine ve haz duymasına değecek unsurlar vardır. Tarih tarımla uğraşanları, tamircileri, mucitleri, gök bilimcileri, şehirler inşa edenleri ve liderleri şereflendirmeyi sever.

Ancak zihin açılıp da evreni çepeçevre sarmalayan kanunları ifşa ederek varlıkları oldukları gibi gözler önüne serince,

bu koskoca dünya bir anda basit bir yanılsamaya ve aklın yazdığı bir masala dönüşüverir. "Ben neyim? O ne?" diye sorar insan ruhu yeni alevlenen, ancak asla söndürülemeyecek bir merakla. Kusurlu algımızın bir oraya bir buraya meylettiğini gördüğü, ancak eski konumuna gelmeyecek bu hızlı yasalara bak. Birbirine hem çok benzeyen hem de hiç benzemeyen, hem çok hem tek olan bu sonsuz ilişkilere dikkatle bak. İnceleyeceğim, öğreneceğim ve sonsuza dek hayretler içinde kalacağım. Çağlar boyunca düşüncenin böylesi ürünleri, insan ruhunun eğlencesi olmuştur.

İnsan, ruhunun ve aklının kapılarını erdem duygusuna açınca daha gizemli, daha tatlı ve daha baskın bir güzellikle karşılaşır. Sonra kendisini aşan bir şey öğretilir insana. Varlığının sınırsız olduğunu öğrenir; iyiye, mükemmele doğmuştur, ancak şimdi kötülük ve zaaf içinde olduğundan alçalmıştır. Henüz farkına varmasa da, büyük bir saygı duyduğu varlık hâlâ onundur. Farkına varması gerekir. Her ne kadar tamamıyla söze dökemese de, o ulvi sözcüğün anlamını bilir. Masumiyetten ya da zihnin algısıyla şöyle der: "Doğru olanı seviyorum. Hakikat, 'Zahiri ve Batını' olarak sonsuza dek güzeldir. Erdem, seninim ben. Kurtar beni. Kullan beni. Sana hizmet edeceğim, gece ve gündüz, az ya da çok. Erdemli olmayabilirim; ama erdemim" Sonra Yaradılış'ın son günü gelip çatar ve Tanrı çok memnun olur.

Erdem duygusu, belirli ilahi yasaların mevcudiyeti karşısında eğilmek ve onlardan haz duymaktır. Erdem, oynadığımız bu hayat denen oyunun aptalca gibi görünen ayrıntılarının, şaşırtıcı ilkeleri gizlediğini algılar. İncik boncuk arasındaki çocuk ışığın, devinimin, yerçekiminin, kas gücünün hareketini öğrenir. İnsan hayatı denen oyunda ise aşkın, korkunun, adaletin, şehvetin, insanın ve Tanrı'nın etkileşim içinde olduğunu öğrenir. Bu yasalar yeterince açıklanmayı reddeder. Kâğıda dökülemez, dile getirilemezler. Azmimizden yakayı kurtarır, ancak yine de bu yasaları birbirimizin yüzünde, birbirimizin yaptıklarında ve kendi vicdanımızda

görüp okuruz. Her erdemli eylemde ve düşüncede mevcut ahlaki izleri, konuşurken ayırt etmek, betimlemek ya da pek çok ayrıntıyı acı içinde sıralayarak ortaya koymak zorundayız. Ancak bu duygu bütün dinlerin özü olduğu için, bu öğenin bariz olduğu bazı olguları sıralayarak, gözlerinizi bu duygunun vücut bulduğu nesnelere çevirmek istiyorum.

Ahlaki duygunun sezgisi, ruhun yasalarının mükemmelliğini ortaya koyan bir anlayıştır. Bu yasalar kendi kendilerini icra ederler. Zamanları ve mekânları yoktur, koşullara tabi değillerdir. Dolayısıyla, insanın ruhunda bir adalet vardır, bu adaletin cezaları da hızlı ve eksiksizdir. İyilik yapan anında yüceltilir. Kötülük yapan ise, yaptığının aynısını yaşar. Pisliği üzerinden çıkarıp atan, arınıp temizlik giyinir. Bir insan kalben adil ise, o adalet ölçüsünde Tanrı'dır; Tanrı'nın güveni, Tanrı'nın ölümsüzlüğü, Tanrı'nın yüceliği de o adil insanın gönlüne girer. Bir insan gerçeği gizler, başkalarını kandırırsa, kendisini kandırır, kendisine yabancılaşır. Mutlak iyiliğin gözünü diken insan, mutlak bir alçakgönüllülükle tapar. Aşağı doğru her adım, yukarıya doğru bir adımdır. Kendinden el çeken, kendini bulur.

İçteki bu tez kudretin; yanlışları düzelterek, görünüşleri değiştirerek, gerçekler ile düşünceler arasında uyum sağlayarak nasıl da her yerde işbaşında olduğunu görürüz. Her ne kadar duyularımızla zor algılansa da, bu kudretin hayatta işleyişi, nihayetinde ruhta olduğu kadar gerçektir. Onun sayesinde, insan ilahi takdiri kendisinin kılar, iyiliğine iyilik, günahına günah katarak. Kişilik her zaman bilinir. Hırsızlık asla zenginleştirmez, verilen sadakalar ise asla yoksullaştırmaz, taş duvarlar dile gelir de cinayetler gizli kalmaz. İşe en küçük bir yalanın karışması -örneğin, bir kibir lekesi, iyi bir izlenim uyandırmak, hoş görünmek için en küçük bir girişim- anında etkisini bozar. Ancak doğruyu söyleyin, bütün doğa ve bütün ruhlar beklenmedik biçimde size yardım eder. Doğruyu söyleyin, canlı ya da yabani her varlık, birer delil olur. Orada yerin altında duran otların kökleri dahi kıpırdar da se-

nin tanığın olmak için hareketle geçer. Duygulara hitap eden ve toplumun yasası hale gelen yüce yasanın mükemmelliğini görün. Nasılsak, öyle ilişkiler kurarız. Yakınlıktan ötürü, iyi iyiyi, kötü de kötüyü arar. Bu yüzden, ruhlar kendi istekleriyle cennete ve cehenneme doğru ilerler.

Bu olgular insana daima o yüce imanı -dünyanın çok katmanlı bir gücün değil, tek bir iradenin, aklın ürünü olduğunu ve o aklın her yerde, yıldızların her bir ışığında, denizlerin her bir dalgasında faal olduğunu, bu iradeye karşı duran her şeyin önünün kesileceğini, bozguna uğrayacağını- hatırlatmıştır. Zira işin aslı budur, başka bir şey değil. İyi olumludur. Kötülük ise olumsuzdur, mutlak değildir, tıpkı soğuğun, sıcağın karşıtı olması gibi. Bütün kötülükler ölümden ya da hiçlikten ibarettir. İyilik ise mutlak ve gerçektir. İnsanın içinde ne kadar iyilik varsa, o kadar hayat doludur. Zira her şey -tıpkı okyanusun, dalgalarının yıkadığı farklı sahillerin adlarıyla anılması gibi, farklı tezahürlerinde sevgi, adalet, ılımlılık gibi farklı adlarla nitelendirilen- o tek ruhtan doğmuştur. Her şey tek bir ruhtan doğmuştur, bütün varlıklar o ruhla konuşur anlaşır. İyi bir amaç uğrunda çalışan, doğanın bütün kudretini taşır içinde. İnsan, bu amaçlardan uzaklaştıkça, o güçten, kendisine yardım edenlerden yoksun bırakır kendisini. Varlığı, bütün o uzak kanallardan kopar, uzaklaşır, küçülür küçülür, bir zerreye, bir noktaya dönüşür ta ki mutlak kötülük mutlak ölüm oluncaya kadar.

Yasaların yasasının algılanması, zihinde, en ulvi mutluluğu veren ve dini duygu dediğimiz duyguyu uyandırır. Muhteşemdir bu duygunun, büyüleyip yönetme gücü. Bir dağ havasıdır o. Dünyayı sarıp sarmalar. Mürdür o, buhurdur, klordur, biberiyedir. Göğü ve dağları yüce kılan odur, odur yıldızların sessiz şarkısı. Onun sayesinde evren güvenli ve yaşanabilir bir yer haline gelir, bilim ya da güç sayesinde değil. Düşünce, varlıkların içinde soğuk ve nesnesiz bir fiil gibidir, sonuca ya da birliğe ulaşmaz. Ancak erdem duygusunun, gönle doğması "yasa"nın bütün tabiatlar üzerinde

egemenliğini kurduğu anlamına gelir ve bunun güvencesini verir. Dünyalar, zaman, mekân, sonsuzluk neşeye boğulur böylece.

Bu duygu, ulvi ve ilahidir. İnsanın güzelliğidir o. İnsanı sınırsız kılar. Onun sayesinde ruh önce kendisini tanır. Bütün iyiliklerin insanın içinde olduğunu, herkes kadar kendisinin de yüce aklın derinliklerine götüren bir yol olduğunu göstererek, büyük insanların peşine takılarak büyük olmaya çalışan, başka birinden yararlanmayı uman emekleme çağındaki insanın o en büyük hatasını düzeltir. İnsan "yapmalıyım" dediğinde, sevgi onu ısıttığında, yükseklerden kendisine seslenildiğinde iyi ve ulvi işleri seçtiğinde, yüce akıldan gelen derin nağmeler ruhunda gezinir. Sonra ibadet edebilir insan ve ibadetiyle gelişir. Zira asla bu duygudan geri kalamaz. Ruhun en yüce tezahürlerinde doğruluk asla yenilmez, sevgiden asla vazgeçilemez.

Bu duygu toplumun temelinde yatar ve sırayla bütün ibadet biçimlerini yaratır. Hürmet ilkesi asla yok olmaz. Batıl inançlara, nefsine yenik düşmüş insanlar asla ahlak duygusundan kaçamazlar. Aynı şekilde bu duygunun bütün tezahürleri, saflıkları oranında kutsal ve kalıcıdır. Bu duygunun tezahürleri bizi başka düzenlerden daha fazla etkiler. Bu takvayı ortaya koyan kadim zamanların sözleri, hâlâ tazeliğini ve rayihalarını korur. Bu düşünce, dindar ve mütefekkir Doğu'daki insanların zihinlerinin derinliklerinde hep var olmuştur, yalnızca en saf biçimde tezahür ettiği Filistin'de değil; Mısır'da, İran'da, Hindistan'da ve Çin'de de öyledir. Avrupa, kutsal saiklerini hep şark dehasına borçludur. Aklı başındaki bütün insanlara göre, bu yüce ozanların söyledikleri makbul ve doğrudur. Adı bu dünyanın tarihinde bıraktığı etkiyle orantılı olarak zikredilmeyen İsa'nın, insanlık üzerindeki eşsiz etkisi, bu nüfuzun güç algılanan etkisinin kanıtıdır.

Bu arada tapınağın kapıları gece ve gündüz her insana açık durur, bu hakikatin kehanetleri hiç durmadan devam eder iken, tapınağı yalnızca tek bir sarsılmaz şey korur, o da

budur, yani sezgi. Sezgi başkasından devralınabilecek bir şey değildir. Doğruyu söylemek gerekirse, başka bir ruhtan alabileceğim şey emir değildir, teşvik edilebilirim ancak. Başka bir ruhun söylediklerinin doğru olduğunu içimde hissetmezsem, kim olursa olsun, onun ya da bir başkasının fikri olsun, onu bütünüyle reddederim, asla kabul etmem. Aksine bu temel inancın yokluğu, alçalmanın, bozulmanın varlığı demektir. Sel nasılsa, denizin çekilmesi de öyledir. Bırakalım bu inanç, bu inancın telaffuz ettiği kelimeler ve yarattığı varlıklar yoldan çıksın, yanlış ve can acıtıcı olsun. Sonra kilise yok olsun, devlet, sanat, harfler ve hayat yok olsun. Kutsal tabiat öğretisi unutulunca, bir hastalık bulaşır ruha ve onu cüceleştirir. İnsan bir zamanlar her şey iken, şimdi ise başkalarına muhtaç bir baş belasıdır. İçimizdeki kutsal ruhtan tamamıyla kurtulamayacağımız için, kutsal doğanın yalnızca bir ya da iki kişiye bahşedildiği ve duyulan hiddetle birlikte başkalarına bahşedilmediği yönündeki bu sapkın düşünce kutsal ruh öğretisine zarar verir. İlham öğretisi kaybedilmiştir. Çoğunluğun sesi denen o değersiz öğreti, ruhun öğretisinin yerini almıştır. Mucizeler, kehanet, şiir, ideal hayat, kutsal hayat yalnızca kadim tarihte vardırlar, ne inançta var olurlar ne de toplumun özlemlerinde. Ancak bunlardan söz ettiğinizde de kulağa anlamsız gelirler. Hayat gülünç ve acıklıdır, varlığın yüce amaçlarını göz görmez olunca. İnsan uzağı göremez, yakını görür olur ve yalnızca duyularının algıladıklarına dikkatini verebilir.

Bu genel görüşler, genel olmaları sebebiyle dinler tarihinde, özellikle de Hıristiyan kilisesinin tarihinde bolca yer bulmuştur, kimse bu gerçeğe itiraz etmeyecektir. Bu açıdan bakılınca hepimizin bir doğum ve bir büyüme hikâyesi vardır. Sizler, genç arkadaşlarım, bu gizli hakikati öğretmek için yola çıkıyorsunuz şimdi. Dini inanç sistemi ya da medeni dünyanın yerleşik ibadet biçimi olarak, bunun bizim için tarihi bir önemi vardır. İnsanlığın avuntusu olan o kutsanmış kelimelerle konuşmama ihtiyacınız yok sizin. Bu vesileyle şimdiki

bakış açımızdan bakınca her gün göze daha iğrenç görünen bununla ilgili iki hataya dikkat çekerek size karşı görevimi yerine getirmeye çalışacağım.

İsa gerçek peygamberler soyundandır. Çıplak gözle ruhun gizemini gördü o. Onun müthiş ahengiyle sarmalanıp güzelliğinden büyülenerek, ruhun içinde yaşadı ve orada var oldu. Bütün tarih boyunca, tek başına insanın yüceliği hakkında kafa yordu. Yalnızca bir insan sizin içinizde ve benim içimde olana sadık kaldı. Tanrı'nın insan vücuduna büründüğünü, hatta insanın dünyasını ele geçirmek için yeniden yola çıktığını gördü o. Yüce duygunun yıldönümünde "Ben ilahi olanım. Tanrı benim üzerimden hareket eder, benim aracılığımla konuşur. Tanrı'yı görmek istediğinizde bana bakın ya da kendinize. Siz de şimdi benim düşündüğüm gibi düşüneceksiniz" dedi. Ancak onun öğretisi ve hatırası aynı yüzyılda, bir sonraki, hatta daha sonraki yüzyıllarda nasıl da tahrif edildi! İdrakin öğretebileceği herhangi bir akıl öğretisi yoktur. İdrak, bu yüce ilahiyi ozanın dudaklarından kapmış ve bir sonraki yüzyılda şöyle demiştir: "Bu cennetten inip gelen Yehova. Onun bir insan olduğunu söylerseniz, sizi öldürürüm." Lügatindeki deyim ve belagatindeki tasvirler, hakikatin yerini almış; kiliseler onun ilkeleri üzerine değil de kullandığı mecazlar üzerine inşa edilmiştir. Daha önce Antik Yunan'ın ve Mısır'ın şiirsel öğretileri gibi Hıristiyanlık da bir mit haline dönüşmüştür. Mucizelerden söz etti İsa, çünkü insan hayatının ve insanın bütün yaptıklarının bir mucize olduğunu hissediyordu; insanın kişiliği yükseldikçe günlük mucizenin ışıldayacağını biliyordu. Hıristiyan kiliselerinin telaffuz ettiği şekliyle mucize sözcüğü, yanlış bir izlenim yaratır, sanki bir canavardır orada. Rüzgârda salınan yoncanın ya da yağmurun mucizesi değildir o.

Musa'ya ve peygamberlere saygı duyardı, ancak onların ilk vahiylerini bu ana, bu anda olan insanı gönüldeki sonsuz vahiye ertelemekten dolayı uygunsuz bir hassasiyet duymuyordu. Dolayısıyla, doğru bir insandı o. İçimizdeki yasanın

yönettiğini gördüğünden, buyruk altına alınmaktan sıkıntı duymazdı. Cesaretle, eliyle, kalbiyle ve canıyla, onun Tanrı olduğunu ilan etti. İşte bu sebepten, onun tarihte insanın değerini teslim eden tek ruh olduğuna inanıyorum.

1. Bu açıdan bakılınca kadim Hıristiyanlığın ilk kusuruna karşı çok duyarlı hale geliyoruz. Tarihsel Hıristiyanlık dini yayma yolunda gösterilen bütün çabaları yozlaştıran bir hataya düşmüştür. Gördüğümüz ve yüzyıllardır göründüğü kadarıyla, ruhun öğretisi değil, bireysel, olumlu ve ayine ilişkin öğretinin abartılmış halidir. İnsan olarak İsa'nın tehlikeli bir biçimde abartılması şeklinde yaşadı ve yaşamaya devam ediyor. Ruh onu bunu, insanı tanımaz. Her insanı, evrenin gerçek halini görmeye davet eder, içten gelen sevgi dışında herhangi bir tercihi olmayacaktır. Ancak miskinliğin ve korkunun inşa ettiği Hıristiyanlığın bu şarki saltanatıyla, insanın dostu insana zarar veren, onu yaralayan birine dönüşmüştür. İsminin bir zamanlar hayranlık ve sevgi içeren ifadelerle anılıp şimdi ise resmi unvanlarla putlaştırılması, bütün o cömert şefkati ve sevgiyi yok ediyor. Beni duyan herkes, İsa'yı Avrupa'ya ve Amerika'ya anlatan dilin, iyi ve asil bir kalbe seslenip içinde dostluk ve şevk barındıran bir dil olmadığını; ona has ve resmi bir dil olduğunu; onu -Doğuluların ya da Yunanların Osiris'i ya da Apollo'yu tasvir ettikleri gibi- bir "yarıtanrı" olarak resmettiğini hisseder. Kabul edelim, sözlü öğretim biçimimizin zararlı emrivakileri, hatta dürüstlük ve özveri dahi, Hıristiyan adları taşımasalar, büyük günahlardan sayılırlardı. Hatta doğma hakkından mahrum bırakılıp yalnızca isimlerin ve mekânların, arazilerin ve mesleklerin değil; erdemin ve hakikatin dahi yasaklandığını ve tekelleştirildiğini görmektense, "yıpranmış bir inançla beslenen bir putperest" olmak tercih edilir. Hatta bir insan bile olamazsın. Dünyaya sahip olamazsın. Hatta içindeki o sonsuz yasayı, cennetin ve dünyanın bütün zarif biçimlerde sana yansıttığı o sonsuz güzellikle birlikte yaşamaya cüret edemezsin. An-

cak İsa'ya boyun eğmelisin, bizim tefsirlerimizi kabul etmeli, İsa'yı o terbiyesizin çizdiği biçimde görmelisin.

Beni bana veren, her zaman en iyisidir. O büyük Stoacı öğreti, yüce duygular uyandırabilir içimde: Kendine itaat et. İçimdeki Tanrı'yı bana gösteren beni güçlendirir. Tanrı'yı benim dışımda gösteren, beni bir siğile ve ura dönüştürür. Varlığım için geçerli bir sebep yoktur artık. Zamansız unutuşun uzun gölgeleri çoktan serilmiştir üstüme ve ben sonsuza dek ölürüm.

Ulu ozanlar erdemimin, aklımın ve kudretimin dostlarıdır. Zihnimin içinde çakan şimşeklerin benim değil, Tanrı'nın olduğunu, onlarda da bir zamanlar bu şimşeklerin çaktığını, bu ilahi hayale itaatsizlik etmediklerini tembihlerler. Bu yüzden severim onları. Kötülüğe karşı direnmem, dünyaya teslim olmam ve var olmam için beni bütün asaletleriyle teşvik ederler. İşte İsa bize kutsal düşünceleriyle, ancak böyle hizmet eder, bu yüzden tektir. Bir insanı mucizeleri kullanarak din değiştirmeye davet etmeye çalışmak, kutsal olan ruha saygısızlık etmektir. Hakiki din değiştirme, hakiki bir İsa şimdi ve her zaman olduğu gibi, güzel duyguların hissedilmesiyle gerçek olacaktır. İsa'nınki gibi yüce ve zengin bir ruhun, sıradan insanların arasına karıştığında nasıl da baskın geleceği, onun yaptığı gibi dünyaya adını vereceği doğrudur. Onlara göre dünya İsa için vardır, henüz onun manasını kana kana içmemiş, yalnızca kendilerine dönerek ya da içlerindeki Tanrı'ya dönerek sonsuza dek gelişebileceklerini görmemişlerdir. Bana bir şey verirseniz, bu benim için pek yararlı olmaz, ancak kendimden ne yapacağımı bana öğretirseniz bu, benim için çok faydalıdır. Bütün insanların, Tanrı'nın ruha verdiği armağanın kendisiyle övünen, insanı bunaltan, kutsallığa yer vermeyen bir şey olmadığını; aksine hoş, doğal bir iyilik olduğunu, seninki gibi benimki gibi bir iyilik olduğunu, böylece seni ve beni var olmaya, büyümeye davet ettiğini anlayacakları zaman yaklaşıyor.

Vaazın kaba havasının adaletsizliği, İsa için de böylesi bir vaazın kirlettiği ruhlar için olduğu kadar çirkindir. Vaizler, İsa'nın hakikatine, müjdesine uygun davranmadıklarını, onu güzelliğinden ve ilahi niteliklerinden mahrum bıraktıklarını görmüyorlar. Muhteşem Epaminondas'ı ya da Washington'ı gördüğümde, çağdaşlarım arasında gerçek bir hatiple, namuslu bir yargıçla, sevgili bir dostla karşılaştığımda, bir şiirin ahengi ya da hayaliyle gönlümün teli titrediğinde, arzulanması gereken o güzelliği görüyorum. Varlığımın bütün rızasıyla, çağlar boyunca gerçek Tanrı'nın şarkısını söylemiş ozanların nağmeleri yankılanır kulaklarımda hoş bir seda olarak. Şimdi İsa'nın hayatını ve öğrettiklerini -bu tılsımdan koparararak yalıtıp tuhaflaştırarak alçaltmayın. Bırakalım onun öğretileri canlı ve sıcak kalsınlar; insan hayatının, manzaraların, neşeli bir günün birer parçası olarak kalsınlar.

2. İsa'nın aklını geleneksel ve sınırlı bir biçimde kullanmaya dair ikinci kusur, ilkinin bir sonucudur. Bu yani vahiyleri aracılığıyla yüceliği, Tanrı'nın ta kendisini açık bir ruha tanıtan, ahlaki doğa, yasaların yasası toplumda yerleşik öğretinin kaynağı olarak incelenmez. İnsanlar vahiylerden uzun yıllar önce gelmiş, yapılmış da bitmiş, sanki Tanrı artık ölmüş gibi söz ederler. İmana verilen zarar, vaizin boğazını sıkar; en iyi kurumlar bile anlaşılmaz, belli belirsiz bir sese dönüşür.

Hiç şüphesiz başka insanlarda da aynı bilgiyi ve sevgiyi iletme isteği ve ihtiyacı, ruhun güzelliğiyle kurduğumuz iletişimin etkisidir. Dile getirilmezse düşünce, insanın sırtında bir yük olarak kalır. Daima gören konuşandır. Rüyası bir şekilde dile gelir. Ağırbaşlı bir mutlulukla anlatır rüyasını. Kimi zaman tuvalin üzerinde bir kalemle, kimi zaman taşı oyan keskiyle, kimi zaman granitten kuleler ve geçitlerle ruhun ibadeti ortaya çıkar. Kimi zaman sonsuz musikinin nağmeleriyle; ancak en yalın ve en kalıcı biçimde sözcüklerle ortaya çıkar.

Bu mükemmelliğe meftun olan, onun rahibi ya da şairi olur. Bu makam dünyayla aynı yaştadır. Ancak bu makamın

koşullarına, manevi sınırlarına bakalım. Ruh yalnızca öğretebilir. Ne bir kâfir öğretebilir, ne nefsine düşkün bir insan, ne bir yalancı ne de bir köle öğretebilir. Ancak sahip olan, bir şey verebilir ve ancak kendisi olan, bir şey yaratabilir. Yalnızca ruhun var olduğu ve onun aracılığıyla konuştuğu bir insan öğretebilir. Cesaret, takva, sevgi, bilgelik öğretebilir. Her insan kapılarını bu meleklere açabilir ve bu melekler, her insana konuşma yeteneği verecektir. Ancak kitapların dilini, rahipler meclisinin dilini, rağbet görenlerin dilini ve çıkarların emrettiği dili konuşan, gevezelik eder. Bırakın sussun.

Kendinizi bu kutsal göreve adamaya niyetleniyorsunuz. Dilerim arzu ve ümitle dolu kalbinizin bu çağrıyla küt küt attığını hissedersiniz. Bu makam, dünyadaki en tepedeki makamdır. Bu gerçek sebebiyle, herhangi bir yanlış yapılmamalı. Hiçbir zaman yeni bir vahiy için duyulan ihtiyaç bugünkü kadar büyük olmamıştır. Bunu size hatırlatmak da benim görevimdir. Şimdiye kadar söylediklerimden şu üzücü kanıya varmış olabilirsiniz. Benim de sayılara dayanarak inandığım gibi evrensel bir kokuşmuşluk sözkonusudur ve toplumda inanç dediğimiz neredeyse ölmüştür. Ruh telkin edilmiyor. Kilise yalpalıyor, düştü düşecek, neredeyse bütün hayat yok olmak üzere. Böylesi bir durumda İsa'nın inancını telkin etmeyi ümit edip üstlenen ve böyle yaptığını size söyleyene göz yummak bir suç sayılacaktır.

Bütün düşünen insanların kiliselerimizin kıtlığına karşı pek bastırılamamış homurdanmalarının; teselliden, ümitten, heybetten yoksun bırakıldığı için yas tutan, yalnızca ahlaki doğa kültüründen doğmuş bu kalbin iniltilerinin miskinlik uykusu ve gündelik gürültüleri arasından duyulmasının zamanı geldi. Vaizin bu yüce ve ölümsüz görevi boş bırakılamaz. Vaaz, hayatın dayattığı ödevler karşısında ahlaki duygunun ifade edilmesidir. Söyleyin bana, bugüne kadar kaç peygamber, kaç kilisede insanın sınırsız bir ruh olduğunu, yerlerin ve göklerin insanın aklında olduğunu ve insanın sonsuza kadar Tanrı'nın ruhundan tadacağını gösterdi ki insana?

Nağmesiyle aklımı başımdan alıp cennetten gelme olduğunu kanıtlayan o inanç, şimdi nerelerde tecelli ediyor? Eski çağlardaki gibi bütün insanları -anneyi ve babayı, evi ve toprağı, hanımı ve çocukları- her şeyi bırakıp ve tek bir şeyin müridi olmaya sürükleyen o sözleri nerede duyabilirim artık? Ahlaki varlığın yüce yasalarının kulaklarımı dolduracak kadar dile getirildiğini nerede duyabilirim artık ve en üst seviyedeki faaliyetimin ve tutkumun beni yücelttiğini hissedebilirim? Gerçek inancın sınavı, elbette, ruhu cezbetmesi ve buyruğu altına alması kudretle ilintili olmalıdır, nasıl doğanın kanunları insan elinin hareketlerini idare ediyorsa, inanç da öyle buyurgan olmalıdır ki ona itaat etmekten zevk ve şeref duyalım. İman, gündoğumunun ve batımının ışığı, gökyüzünde uçuşan bulut, cıvıldayan kuş ve çiçeklerin kokusuyla hemhal olmalıdır. Ancak şimdi rahibin Sebt Günü, doğanın ihtişamını yitirmiştir, nahoş ve sevimsizdir. Bugünün gerekleri yerine getirildiğinde memnun oluruz; kendi sıralarımızda otururak dahi bizim için çok daha iyi, daha hoş, daha kutsal olanını yapabiliriz ve yapıyoruz da.

Ne zaman kürsüye şekilci bir vaiz çıksa, iman edenler kandırılmış ve tesellisiz kalmış oluyorlar. Ruhumuzu yükselten değil de bizi cezalandıran ve gücendiren dualar başlar başlamaz, oturduğumuz yerde büzülüp küçücük kalıyoruz. Mecburen pelerinlerimizi kulaklarımıza kadar çekip, elimizden geldiği kadar kendimize okunan duaları duymayan bir yalnızlık yaratıyoruz. Bir defasında bana neredeyse kiliseye bir daha gitmeyeceğim dedirten bir vaiz dinlemiştim. İnsanların alışkanlıktan gittiğini düşündüm; aksi halde öğleden sonra tapınağa tek bir ruh gitmezdi. Dışarıda kar fırtınası vardı. Kar fırtınası gerçekti, vaiz ise neredeyse bir hayali idi. Gözüm, bir ona, bir de camdan dışarıya, o güzel kar fırtınasına bakınca o kederli zıtlığı görebiliyordu. Boşuna yaşamıştı vaiz. Hayatı boyunca güldüğüne ya da ağladığına, evlendiğine ya da âşık olduğuna, övüldüğüne, aldatıldığına ya da kırıldığına dair tek bir imada bulunmuyordu. Hayatı boyunca bir an

bile yaşamış ya da bir eylemde bulunmuşsa dahi, bizler buna vakıf olamıyordık. Mesleğinin en önemli sırrını, hayatı hakikate dönüştürme becerisini öğrenememişti. Tecrübesinden kaynaklanan tek bir gerçeği bile henüz öğretisine aktaramamıştı. Bu insan toprağı sürüp tohum ekmişti, konuşmuştu, alıp satmıştı, kitaplar okumuştu, yemiş içmişti, başı ağrımıştı, kalbi küt küt atmıştı, gülmüştü, acı çekmişti; ancak bütün söyleminde yaşadığına dair tek bir kanı, tek bir ipucu yoktu. Gerçek tarihten tek bir çizgi bile çizmemişti. Gerçek vaizi böyle anlayabiliriz; insanlarla kendi hayatını paylaşır o, fikrin ateşinden geçen hayatını. Oysa kötü vaizin vaazından, dünyanın hangi çağında doğduğunu, babası ya da çocuğu olup olmadığını, mal mülk sahibi mi yoksul mu olduğunu, şehirli mi taşralı mı olduğunu, yani hayatına dair herhangi bir bilgiyi öğrenemezsiniz.

İnsanların kiliseye gitmek zorunda olmaları tuhaf gelirdi. Tek bir fikir dahi içermeyen bu yaygarayı dinlemeyi tercih ettiklerine göre yuvaları çok sıkıcıydı. Bu durum, ahlak duygusunda -o mekâna giderek sıkıntıya ve cehalete belli belirsiz bir ışık katabilen- buyurgan bir cazibe olduğunu gösterir. İyi bir dinleyici zaman zaman etkilendiğinden emindir. İçinde ulaşılması gereken bir şey ve ona ulaşabilecek bir sözcük olduğundan emindir. Bu beyhude sözleri duyduğunda insan, bu sözlerin ona daha iyi zamanları hatırlatması ölçüsünde kendini rahatlatır. Böylece kuru bir gürültü çıkarmaya, herhangi bir itirazla karşılaşmadan havada yankılanıp durmaya devam eder bu sözler.

Değersiz bir vaaz verdiğimizde, bu vaazın her zaman beyhude olduğunu söyleyecek kadar cahil değilim ben. Kimi insanlarda, en alakasız içerikten bile kendi erdemlerini besleyecek bir şey bulmalarını sağlayacak kadar iyi bir kulak vardır. Dua edilen ve vaaz verilen bütün ortak alanlarda gizli, şiirsel bir hakikat vardır. Aptalca ifade edilmiş olsa da, bu dualar ve vaazlar bilgece dinleniyor olabilir. Zira kimi yaralı ya da mutlu ruhlarda, bu duaların ve vaazların arasından birkaç güzide

ifade, bir takva anına denk gelir ve onun mükemmeliyetini hatırlatır. Kilisemizin duaları ve hatta dogmaları, bugün insanların hayatında ve işlerinde hâlâ var olan her şeyden tamamıyla kopmuş, Denderah Tapınağı'nın tavanındaki burçlar kuşağını ve Hinduların yıldızlarla ilgili anıtlarını andırıyor. Suların bir zamanlar yükseldiği en son noktayı gösteriyorlar. Ancak bu uysallık, iyi ve dindar olan kişinin kötülüğünü tartan bir sınavıdır. Toplumun büyük kesiminde, ibadet farklı fikirler ve duygular uyandırır. İhmalkâr hizmetkârı azarlamamalıyız. Zira onların tembelliğini çabucak cezalandırma arzusundan ziyade merhamet tutar bizi. Kürsüye çıkması için çağrılan ve hayatın ekmeğini sunmayan mutsuz adama ne yazık! Başına gelen her şey onu itham eder. Yabancı ve yerli misyonlar için yardım toplar mı? Cemaatinden yüzlerce, binlerce kilometre uzaklara para göndermelerini, evlerindekini yoksullarla paylaşmalarını istediğinde aniden büyük bir utanç ifadesi kaplar yüzünü ve yüzlerce, binlerce kilometre uzağa kaçmak ister. İnsanları ilahi bir hayat biçimine çağırır mı, hem kendisi hem de başkaları kilisede bulacakları şeyin ne kadar yetersiz olduğunu biliyorken ve kalkıp da tek bir kardeşinden Sebt Günü ayinlerine gelmesini isteyebilir mi? Onları özel olarak Aşai Rabbani ayinine davet edebilir mi? Cesaret edemez buna. Tek bir yürek bile bu kutsal töreni ısıtmıyorsa, bu boş, yavan ve tatsız ayin fazlasıyla düz olur ve hal böyleyken akıllı ve kudretli bir insanı karşısına alıp da korkmadan bu törene davet edemez. Yolda rastladığı o cüretkâr kâfir köylüye söyleyecek sözü var mı? Kâfir köylü, vaizin yüzünde, endamında ve yürüyüşünde korkuyu görür.

İyi insanların savlarını dikkate almayarak bu yakarışımın samimiyetini lekelemeyeyim. Ruhbanlar arasındaki kimi rahiplerin saflığını ve vicdanının sağlamlığını biliyor ve takdir ediyorum. Hayat, birlikte yapılan ibadetten elde ettiklerini, oraya buraya dağılmış, kiliselerde sağda solda vaaz veren, kimi zaman yaşlıların söylediklerini büyük bir şefkatle kabul eden, erdemin samimi dürtülerini başkalarından değil de

kendi yüreğiyle benimseyen, böylece hâlâ sevgimize ve içimizdeki huşuya, kişiliğin kutsallığına seslenebilen bu dindar insanlara borçludur. Ayrıca daha iyi zamanlarda olduğu gibi, bütün ilhamlardan daha hakiki bir ilham anında, hayır, her insanın en samimi anlarında olduğu gibi, birkaç mümtaz vaiz arasında istisnalara rastlamak o kadar da kolay değil. Ne tür bir istisna olursa olsun, şu bir gerçek ki, bu ülkedeki vaazların niteliğini gelenek belirliyor hâlâ. Ruhtan değil, hafızadan doğuyor bunlar; gerekli ve ebedi olanı değil, sıradan olanı hedefliyor bu vaazlar. Böylece vaazı insanın ahlaki doğasını, yüce olanın nerede olduğunu, hayret ve kudret kaynaklarının nerede bulunduğunu keşfetmek olmaktan çıkaran tarihsel Hıristiyanlık, vaazın kudretini yok ediyor. Bu; o büyük Yasa'ya, düşünceleri tek başına zenginleştirebilecek ve güzelleştirebilecek o bütün dünyanın mutluluğuna ne acımasız bir haksızlıktır. Fani oluşunun kesinliğinin, gökteki yörüngeler tarafından kötü bir biçimde taklit edildiği o yasa, kılık değiştirir, değerini yitirir, yuhalanır, havlanır ve hakkında tek bir söz, tek bir niteliği dahi dile getirilemez. Bu acımasız bir haksızlıktır. Bu Yasa'yı gözden kaybeden kürsü, mantığını da kaybeder ve ne olduğunu bile bilmediği bir şeyi el yordamıyla arar. Bu kültüre dair arzu yüzünden, toplumun ruhu hasta ve inançsızdır. Kendine ve onun aracılığıyla konuşan ilahi güce vâkıf olmak için, sarsılmaz, yüce, dayanıklı Hıristiyan disiplininden başka bir şeyi bu kadar çok istemez toplum. Bugün kendinden utanır insan. Başkalarınca hoş görülmek ve acınmak için, dünyada bir hırsız gibi sessizce ve sinsice dolanıp durur. Binlerce yılda bir kerecik olsun bilge ve iyi olmaya, insanlığın gözyaşlarını ve dualarını almaya cüret etmez insan.

Elbette aklın bazı hakikatler konusundaki ataleti yüzünden, daha büyük bir inancın kavramların ve insanların adı altında doğduğu zamanlar da oldu. İngiltere'deki ve Amerika'daki Püritenler, Katolik Kilisesi'nin İsa'sında ve Roma'dan kendilerine miras kalan doğmalarda o yüce takvaları ve bi-

reysel özgürlük özlemleri için kendilerine bir hareket alanı buldular. Oysa şimdi onların inancı ölüyor ve onun yerine geçecek başka bir inanç yok. Sanırım hiç kimse, kiliseye giderken toplu ibadetin bir zamanlar insanlar üzerindeki etkisinin yok olduğunu ve yok olmakta olduğunu düşünmeden edemez. İyiye karşı şefkatini, kötüden duyduğu korkuyu yitirdi. Taşrada, civarda cemaatin yarısı, yerel ağzı kullanmak gerekirse, kaydını sildiriyor. Dini toplantılardan çekilmek kişiliği ve dini gösterir olmaya başladı bile. Sebt Günü'ne çok değer veren bir dindarın ağzından, kalbindeki acıyla "Pazar günleri kiliseye gitmek neredeyse günah oldu" sözcüklerinin döküldüğünü duydum. Şimdi artık en iyi insanları kilisede tutan tek şey ümit ve beklentidir. Bir zamanlar olağan olan, cemaatteki en iyi ve en kötü insanların, yoksulların ve zenginlerin, okumuşların ve cahillerin, gençlerin ve yaşlıların haftada bir gün, tek çatı altında ruhlarında mevcut o eşit hakla bir araya gelmeleriydi, ancak şimdi artık oraya gitmek için olağanüstü bir sebep gerekiyor.

Dostlarım, bu iki hatada, çürüyen bir kilisenin ve insanı mahveden inançsızlığın sebeplerini görüyorum. Bir toplumun başına inancın yitirilmesinden başka ne büyük bir felaket gelebilir ki? Ondan sonra her şey çürümeye başlar. Akıl; meclise ve pazara gitmek için ibadethaneyi terk eder. Edebiyat manasını yitirir. Bilim sevimsiz ve soğuktur. Gençlerin gözleri başka dünyalara dair ümitlerle parlamaz artık. Yaşlılar ise hürmet görmez. Toplum boş şeyler için yaşar ve insanlar öldüğünde artık onlardan söz etmez oluruz.

Şimdi kardeşlerim "Bu umutsuz günlerde ne yapabiliriz?" diye soracaksınız. Bu umutsuzluğun çaresi, zaten kiliseden şikâyetimizde gizli. Kilise ile ruhu kıyasladık. O zaman günahlardan arınmayı ruhta arayalım. İnsanın olduğu yerde, devrim de vardır. Eski olan, köleler içindir. İnsanın olduğu yerde bütün kitaplar okunabilir, bütün varlıklar şeffaf, bütün dinler bir beden bulur. İnsan dediğimiz dindardır. İnsan mucizeler yaratır. Mucizeler arasında görünür. Bütün insanlar kutsar ve

lanetler. Yalnızca evet ya da hayır der. Dinin değişmezliği, ilham çağının çoktan geçtiğine, İncil'in tamamlandığına dair varsayım, İsa'yı bir insan olarak göstermenin İsa'nın kişiliğini alçaltacağına dair korku, ilahiyatımızın ne kadar yanlış olduğunu yeterince açık bir biçimde ortaya koyuyor. Gerçek bir öğretmenin görevi, Tanrı'nın eskiden değil, hâlâ var olduğunu, onun bir zamanlar değil, hâlâ daha konuştuğunu göstermektir. İsa'nın insanın sınırsızlığına duyduğu inanç gibi gerçek Hıristiyanlık da yok olmuştur. Kimse -yaşlı ve ölmüş birkaç insanın ruhu dışında- insanın ruhuna inanmadı. Ah ben! Hiçbir insan yalnız yol almaz. Herkes sürüler halinde o azize ya da bu şaire koşar, gizlice kaynayan Tanrı'yı görmezden gelerek. Gizlice göremezler de herkesin içinde kör olmayı severler. Toplumun kendi ruhlarından daha akıllı olduğunu düşünürler. Bilmezler tek bir ruh, kendi ruhları bütün dünyadan daha akıllıdır. Ulusların ve ırkların zaman denizinde nasıl da çırpındıklarına bakın, nerede yüzdüklerine nerede battıklarına dair tek bir iz bile bırakmadan arkalarında. Sonra tek bir iyi ruh çıkıp da Musa'nın, Zeno'nun, Zerdüşt'ün adını sonsuza dek saygıyla anar. Hiçbiri ulusun, doğanın benliği, varlığı olmaya dair sarsılmaz bir azme tutunmayı denememiştir. Bunun yerine bir Hıristiyanlık düzeninin, tarikatın ya da saygın bir insanın sureti olma yönündeki kolay yolu tercih etmişlerdir. Bir kez Tanrı'ya dair bilginizi, kendi hissiyatınızı bir kenara bırakıp da Aziz Paul, George Fox ya da Swedenborg gibilerinin ikincil öğretisini benimsediğinizde, bu ikincil biçim varlığını sürdürdükçe her yıl Tanrı'dan uzaklaşırsınız. Şimdi olduğu gibi, o mesafe yüzyıllar boyunca öyle açılmıştır ki, insanlar kendilerinde ilahi bir şeyler olabileceğine inanamaz hale gelmiştir.

Sizi uyarıyorum. Her şeyden önce yalnız başınıza çıkın yola. Önünüzdeki iyi örnekleri, hatta insanların zihninde kutsal olanları dahi reddedin ve Tanrı'yı herhangi bir aracı, aranızda bir perde olmadan sevmeye cüret edin. Wesleylere, Oberlinlere, azizlere ve peygamberlere öykünmenizi destek-

leyen dostlarınız olacaktır. B iyi insanlar için Tanrı'ya şükredin ve şöyle deyin "Ben de bir insanım." Taklit, asla aslını geçemez. Taklitçi, kendisini ümitsiz bir sıradanlığa mahkûm eder. Mucit, icat etmiştir çünkü bu, onun için doğal bir şeydir, onun içinde bir sihir vardır. Taklit edende ise başka bir şey doğal olarak vardır ancak o, kendisini kendi güzelliğinden mahrum eder başka bir insandan sürekli geri kalmayı tercih ederek.

Siz ki kutsal ruhun henüz yeni doğmuş ozanlarısınız. Bütün bildik kuralları bir kenara koyun ve insanları ilk elden o ilahi varlıkla buluşturun. Önce ve yalnız ona bakın; şekil, gelenek, güç, haz ve para bunların hepsi görmenizi engelleyen, gözünüzü kapatan bağlardan başka bir şey değildir, size bir yararları yoktur. Siz sınırsız aklın imtiyazıyla yaşayın. Cemaatinizdeki aileleri düzenli olarak ziyaret etme konusunda çok fazla endişelenmeyin. O kadınlardan ya da erkeklerden biriyle karşılaştığınızda, onlara kutsal biriymiş gibi davranın; onlar için düşünce ve erdemi olun. Bırakın o ürkek özlemleri sizinle tanışınca bir dost bulmuş olsun, o güne kadar hep örselenmiş güdüleri sizin semanızda şefkatle ortaya çıksın, bırakın şüphelerini sizin de duyduğunuzu bilsinler, merak ve hayret ettiklerini sizin de hissetmiş olduğunuzu bilsinler. Kendi kalbinize güvenerek, başka insanların size daha çok güvenmesini sağlarsınız. Bütün ticari zekâmız, ruhumuzu yok etme pahasına alışkanlığa köle oluşumuz yüzünden, her insanda yüce duygular olduğundan, aslında her insanın hayatın birkaç hakiki anının değerini bildiğinden, insanların başkalarınca duyulmaktan hoşlandığından, ilkelere sarılmayı sevdiklerinden şüphe etmemeliyiz. Sıradan hayatın sıkıntı ve günah içinde geçen yılları boyunca ruhlarımızı daha bilge kılan, düşündüklerimizi dile getiren, bize bildiğimiz şeyi anlatan, bize aslında kim olduğumuzu gösterme fırsatı tanıyan başka ruhlarla görüşmelerimizi hatırlarız nurlar içinde. İnsanlara karşı o din adamı görevinizi yerine getirin, göze

görünsünler ya da görünmesinler, onların sevgileri bir melek gibi peşinizde olacaktır.

Bu amaca ulaşmak için, toplumdaki yaygın değer ölçüleri olmamalıdır hedefimiz. Toplumun övgüsünü almak için ışıldayan o erdemi sevdiğimiz gibi bir kenara da bırakamaz mıyız ve mutlak kabiliyetin ve değerin derin yalnızlıklarını kendimiz delemez miyiz? Toplumda belirli bir iyilik ölçütüne kolayca erişiriz. Çok da emek harcamadan toplumun takdirini kazanabilir insan ve neredeyse bütün insanlar kolaylıkla kazanılmış bu değerlerden memnundur; oysa Tanrı'yla kelam etmenin yarattığı o ilk etki, bütün bunları bir kenara bıraktıracaktır insana. Bir faaliyette bulunmayan, hatip olmayan ancak etki yaratan insanlar vardır. Bu insanlar ün kazanmak için, görünür olmak için fazlasıyla büyüktürler; hitabetten nefret ederler, onlara göre bizim sanat ve sanatçı dediklerimiz sınırlı ve bencil olanın abartısını ve evrensel olanın yitirilişini göstermek için neredeyse işbirliği yapmışladır. Hatipler, şairler, kumandanlar bize ancak hafif kadınların sokulabileceği gibi sokulurlar, yani ancak biz izin verirsek ve saygı duyarsak. Onları zihninizin meşgaleleriyle hiçe sayın, onları o ulvi ve evrensel amaçlarla hiçe sayın. Bunu çok da güzel becerebilirsiniz. Anında sizin haklı olduğunuzu, kendilerinin daha aşağılarda parlamaları gerektiğini hissederler. Sizin hakkınızı da hissedeceklerdir, zira sizinle birlikte her şeyi bilen -adlandırdığımız kişiliklerdeki zekâ gölgelerini ve derecelerini öğleden önce yok eden-ruhun akışına açıklardır onlar da.

Böylesi yüce bir duygu birliğinde, doğruluğun dürüstlüğün muazzam darbelerini inceleyelim: gözü pek bir ihsan, arkadaşların bağımsızlığı. Böylece bizi sevenlerin insafsız istekleri özgürlüğümüze zarar verecektir. Ancak hakikatin aşkına, iyiliğin en özgür akışına direnecek, çok önceden aynı duygulara başvuracağız. Bu güzel cevherin içinde bulunduğu en yüce şey nedir? Görüşle hiçbir ilişkisi olmayan sağlam bir fazilettir ki, bu fazilet öyle esaslı ve bariz bir biçimde kendini

gösterir ki, olduğu gibi kabul edilir. O doğru, o cesur, o cömert adım atılacaktır ve kimse bu fazilete methiyeler düzmeyi aklına getirmeyecektir. Züppenin teki iyi bir davranışta bulunduğunda ona iltifat edebilirsiniz; ancak bir meleği takdir etmezsiniz. Fazileti dünyadaki en önemli varlık olarak kabul eden sessizlik, en büyük alkıştır. Böylesi ruhlar, tecelli ettiklerinde erdemin şahane bekçileri olurlar. Onların zıddı ruhlar ise talihin zorbalarıdır. Onların cesareti övgüye muhtaç değildir. Doğanın kalbi ve ruhudur onlar. Dostlarım, içimizde henüz kullanmadığımız kaynaklar var. Bir tehdit karşısında tazelenen insanlar vardır. Tutum ve tasarruf melekelerini değil; anlayış, sabitlik, özveriye hazır olma gibi özellikleri şart koşarak, çoğunluğu korkutan ve felç eden bir buhran, bu insanlara tıpkı gelinleri gibi güzel ve sevilesi gelir. Napolyon, Massena hakkında muharebenin kendisi aleyhine döndüğü ana kadar, aslında kendisi gibi olmadığını söylemişti. Askerler tabur tabur düşmeye başlayınca, planlama güçleri uyanmış, korku ve zaferi bir elbise gibi giyinmişti. İşte böyle çetin buhranlarda, sarsılmaz bir dayanıklılık ve sevgiyi şart kılan amaçlar arasında görünür o melek. Oysa bu yükseklikler çok nadiren gelir hatırımıza, pişmanlık ve utanç duymadan bakarız onlara. Böylesi varlıklar için Tanrı'ya şükredelim.

Şimdi sunakta için için yanan o sönmüş ateşi canlandırmak için elimizden ne geliyorsa yapalım. Kilisenin kötülükleri şu an ayan beyan ortadadır. Yine aynı soruya dönüyoruz. Ne yapmalıyız? Yeni usullerle, yeni düzenlerle yeni bir din tasarlamak ve kurmak için bütün girişimlerin bana beyhude geldiğini itiraf etmeliyim. İnançtır bizi yaratan, biz onu yaratmayız. İnanç, kendi usullerini yaratır. Bir düzen inşa etmek için bütün girişimler, Fransızların akıl tanrıçasına yeni bir ibadet etme biçimi sunması kadar soğuktur; bugün mukavva ve telkari işi olan, yarın çılgınlıkla, cinayetle son bulur. Bırakın yeni hayatın nefesi, mevcut yollarla sizin tarafınızdan solunsun. Zira hayatta olduğunuz sürece, onların plastik ve yeni olduğunu göreceksiniz. Onların bozulmasını önleyecek

tek çare, önce ruh, sonra ruh, sonra yeniden ruhtur. Bütün usullerin saltanatıru, tek bir erdem kıvılcımı uyandırıp canlandırabilir. Hıristiyanlığın bize sağladığı iki paha biçilmez kazanç vardır: ilki, bütün dünyanın dönümü olan Sebt Günü'dür. Onun ışığı, filozofların odalarına, işçilerin yaşadığı tavan aralarına, hapishane hücrelerine aynı şekilde ulaşır ve kötü kalplere dahi kutsal varlığın şerefini taşır. O, sonsuza dek yeni bir sevginin, inancın, yeni bir görme yeteneğinin, insanlığa o ilk nurdan daha fazlasını verdiği bir tapınak olarak kalsın. İkinci kazanç ise vaaz kurumu, yani insanın insanlara hitap etmesidir. Bu da bütün uzuvların, bütün bedenlerin en esnek olanıdır. Her yerde -kürsülerde, toplantı yerlerinde, evlerde, tarlalarda- insanların sizi her çağırışında ya da karşılaştığınız her fırsatta, hayatınızın ve vicdanınızın size öğrettiği gibi, o hakikatin ta kendisini söylemenizi; bekleyen ve güçsüz düşen o insanlara yeni bir ümit, yeni bir ilham vermenizi engelleyen nedir?

Doğudakilerin, özellikle de İbranilerin ruhlarını mest eden, onların dudakları aracılığıyla kehanetlerini dile getiren o yüce güzelliğin Batı'da da dile gelmeye başlayacağı anı bekliyorum. İbranilerin ve Yunanların kutsal metinleri, milyonlara nefes veren, ölümsüz sözlerle doludur. Ancak bu metinlerin epik bir bütünlüğü yoktur, bölük pörçüktürler; akıl açısından bakıldığında belirli bir sıra arz etmezler. Ben de bugüne kadar ışıldayan o yasalara uyacak; o yasaların eski hallerine döndüğünü, bu dönüşün inayeti tamamladığını görecek; dünyanın ruhun aynası olduğunu anlayacak; yerçekimi kanunun ne olduğunu kalbinin bütün saflığıyla kavrayacak; yükümlülüğün ve vazifenin bilim, güzellik ve mutlulukla aynı olduğunu gösterecek o yeni öğretmeni arıyorum.

Dizin

A
Admetus 29
Adrasteia 156
Agamemnon 25, 108
Aiskhylos 19
Alkibiades 15
Amadis de Gaul 31
Anaksagoras 62, 149
Anaksimenes 149
Apollo 29, 68, 105, 155, 166
Aristo 29, 121
Arkwright 33
Arrian 88
Audate 57
Aziz Simeon 28

B
Babil 17, 24
Behring 62
Belus 28
Belzoni 18
Bentham 58
Bettine 138
Bonaparte 153
Boscovich 134
Brahma 28, 125
Brötanya 31
Büyük Türk 98

C
Cadmus 153
Calvin 100
Cardan 122
Catiline 15
CesareBorgia 14
Chalmers 126
Champollion 28
Chimborazo 109
Clarkson 47
Coleridge 95
Concord 31, 142
Cornelius Agrippa 122
Cornwall 31

D
Dante 61, 106, 125, 143
Davut 51
Denemeler: İkinci Dizi 103
Diomedes 25
Druid 28

E
Empedokles 106
Epaminondas 168
Eros 114
Eshilos 155
Ezop 29, 122

F
Ferguson 17
Fidyas 61
Flaxman 155

Fletcher 37, 57
Fourier 58
Fox 47, 92, 175
Franklin 60, 62
Fulton 33

G
Galileo 45, 62, 138
Gibeon 17
Gustavus 48

H
Hafız 29
Hamlet 97, 143
Handel 33
Hasdrubal 14
Helen 26, 30
Henry More 83
Herakles 106
Herkül 25, 29
Hermes 132, 153
Homeros 25, 29, 96, 108, 110, 125, 126, 127, 143
Hudson 62
Hutton 58

I
I. James 98
II. Charles 98
İnka 28
İsis 20

J
Jacob Behmen 124
Jamblikos 111
Jüpiter 107

K
Katolik Kilisesi 18, 173
Kepler 122, 154
Keşiş Antuan 47
Kironlar 30
Kızılderili 35
Kolomb 33, 62, 153, 154
Ksenophon 20, 25, 26

L
Lammermoor Gelini 31
Las Cases 63
Lavoisier 58
Lear 97
Locke 58, 95
Lord Chatham 114
Louvre 143
Lucy Ashton 32
Lynkeus 116

M
Mackintosh 95
Martin Luther 28
Mecusi 28
Memphis 18
Mencius 149
Milton 37, 47, 96, 99, 120, 126, 143
Minerva 149
Musa 27, 37, 61, 165, 175

N
Napolyon 17, 32, 63, 153, 178
Neptün 107
Newton 33, 45, 60, 153
Ne te quaesiverisextra 37

O
Odin 54
Oken'a 122
Orestes 155
Orpheus 29, 106, 122
Osiris 20, 132, 166

P
Paley 95
Paracelsus 122
Parry 62
Parthenon 20, 21
Perceforest 31

Philoktetes 26
Phokion 20,62
Phorkyalar 30
Pisagor 45, 122, 125
Platon 13, 27, 31, 37,87, 106, 121
Plotinus 92, 138
Plutarkos 20, 62, 106, 110, 138
Plüton 107
Pope 95
Porphyry 92
Proclus 112, 122
Prometheus 29
Püritenler 173

Q
Quaker 47, 58

R
Ravenswood 32
Reform 34, 47

S
Salvator 143
Scanderberg 48
Schelling 122
Scipio 47, 61
Scott 29
Shakespeare 13, 15, 29, 60, 61, 87,96, 97, 110, 127, 143
Shlegel 133
Sir William Ashton 31
Spenser 96, 112
Stewart 95
Stylites 28
Süleyman 15
Sur 17
Swedenborgizm 58, 91, 92, 100, 106, 122, 124, 175

T
Talbot 32
Tantalus 30
Teleboas Nehri 26
Thales 149
Thebais 28
Thor 54
Tiraboschi 133
Truva 17, 126
Tukidides 20

U
Uffizi 143

V
Vitruvius 121
Vulcan 114

W
Warton 133
Washington 46, 60, 168
Watt 33
Wesley 47
Whittemore 33

Y
Yahuda 52
Yeremya 51
Yusuf 45

Z
Zeno 88, 175
Zerdüşt 27, 58, 149, 175
Zeus 20, 22, 25, 29, 90

İNSANIN GÖRKEMİ

"Kendimi Emerson'a o denli yakın buluyorum ki onu övmekten çekiniyorum, çünkü kendimi övmüş gibi olmaktan korkuyorum."

-Friedrich Nietzsche

Bu kitap, düşünce tarihinin önemli isimlerinden Amerikalı düşünür Ralph Waldo Emerson'ın Türkçede ilk kez yayımlanmış denemelerinden oluşuyor. Aynı zamanda büyük bir yazar-şair olan Emerson, aralarında Walt Whitman, Emily Dickinson, Edwin Arlington Robinson, Wallace Stevens, Hart Crane ve Robert Frost'un bulunduğu uzun bir dizi Amerikan şairine ilham verdi. Düşünceleri ise John Dewey, George Santayana, Friedrich Nietzsche ve William James gibi filozofların felsefesini etkiledi.

"Her insan, evrensel aklın vücut bulmuş bir başka halidir. Bütün nitelikleri insanın içinde mevcuttur." *(Kitaptan)*

"Bazı kitaplar kişiyi ve onun hayatının yönünü değiştirme potansiyeli taşır. Başka türlü bakmaya, başka türlü düşünmeye başka türlü hissetmeye ve bambaşka biçimde görmeye giden yolların tam kavşağında durur bu tür metinler. Emerson'un âdeta tarafsızlık suyuyla yıkadığı düşüncelerini bu yüzden çok önemsiyorum ve şiddetle öneriyorum."

- Cem Mumcu

Ralph Waldo Emerson

Deneme yazarı, şair ve filozof Ralph Waldo Emerson (1803-1882) özgüveni, özkültürü ve bireysel ifadeyi vurgulayan aşkıncı bir idealizm ortaya koymuştur. Özgüven'in yanında bu kitapta Emerson'ın *Tarih*, *Dostluk*, *İlahi Ruh*, *Şair* ve *Tecrübe* adlı denemeleri Harvard İlahiyat Fakültesi'nde yaptığı meşhur ve çok okunan söylevi yer alır.

felsefe/din - 2

ISBN: 978-605-5134-00-6

9 786055 134006

okuyan